کێشەیەکی زل و زەبەلاحی بێئاکام هاتە پێش وەکوو هەورەکەی بەهاران بە گرمەگرم هات و بێ باران ڕەت بوو ئەویش مەسەلەی (مجلس الشورى) بوو. ئەم مەجلیسە کەوا لە لایەن حکومەتەوە ئەندامی بۆ دەستنیشان دەکران دەبووە جێگر و بریتی بوو لە مەجلیسی نوێنەر کە لە لایەن گەلەوە هەڵدەبژێردرێن. ژمارەی ئەندامانیم لەبیر نەماوە ئەوەندە نەبێ کە لە سەد کەس پتر بوو.

دوو سێ ڕۆژ بە ئێوارەوە مەجلیسی وەزیران و ئەفسەری گەورە و سەرەک ئەرکان و کاربەدەستی زلی دیکەش بە سەرپەرشتی کردنی سەرۆک کۆمار و ئامادە بوونی سەرەک وەزیران لە خانەی (المجلس الوطني) کە بنەی سەرەک وەزیران بوو کۆبوونەوەیان تێدا کرد. دوورودرێژ وتووێژ کرا لە هەموو بابەت و لایەکەوە. بە زۆری عارف عەبدوڕڕەزاق قوماندەی هێزی ئاسمانی قسەکەری ڕەخنەگر بوو بە جۆرێک هەرگیز لێم چاوەڕوان نەدەکرد. گەلێک بیروڕای بنەڕەتی دەربڕی وەکوو دەمە چەقۆ دەیگەیاندە سەر ئێسک، زۆر بە سەیری هەندێک لە وەزیرە سویلەکان (ئەوانی زاپت نەبوون) پتر لە زاپتەکان مەترسییان نیشان دەدا لە پەیدا بوونی دەمەتەقەی نێوان ئەندامانی شوورا کە بکێشێتەوە بۆ وورووژاندنی خەڵقی کووچە و بازاڕ و هەرای تێدا پەیدا بێت. لە ئاست ئەمەدا عارف عەبدوڕڕەزاق گوتی، هەرگیزا و هەرگیز خەتەر لە کووچە و بازاڕەوە بۆ حکومەت نایەت، خەتەر هەبێت لە جەیشەوە دێت. ناشێ پیاوی عەسکەری لە لایەکەوە قوماندانی فیرقە بێت و لە لایەکیشەوە لە مەجلیسی سەوری ئەندام بێت ئیتر هەر ڕۆژێک دنیای بە کەیفی خۆی نەهاتە پێش چاو، فیرقەکەی لێخوڕێت و ئیزاعە بگرێت و بەیانی ژمارە یەک بەسەر میللەتدا بخوێنێتەوە. عەسکەری دەبێ لە سەرەک وەزیرانەوە فەرمان وەرگرێت و بێ گرفت جێبەجێی بکات دەنا با بچێ لە ماڵی خۆی دابنیشێت. گوترا لەوانەیە ئەو ئەندامانە هەموویان جێی متمانە نەبن کە دێن بۆ مەجلیسی شوورا. لێرەدا عارف قسەیەکی کرد لە دوو نوختەدا هەتا بڵێی کاریگەر بوو. گوتی، ئێمە بە پێی بڕیاری لێرە بە پێشەوە دەبێ دوای ماوەیەک کە قۆناغی (انتقال) بەجێ دەهێڵین و هەڵبژاردنی نوێنەرانی میللەت بە ئازادی دەکەین، ئەوسا نوێنەر بە زەقەی چاوی هەمووتان دێت بە خۆی و بیروڕایەوە، ئنجا کە حاڵ وەها بێت لەو بارەدا دەبێ چی بڵێین؟ بۆ کوێ هەڵدێن؟ لە لایەکی دیکەشەوە حکومەتێکی نەتوانێ لە نێوان چەندین ملیۆن کەسدا سەد ئادەمی بدۆزێتەوە متمانەیان پێ بکات عەیبە بە خۆی بڵێ حکومەت، چاکتر ئەوەیە واز لە حوکم بهێنێت. لە ئاکامدا وەها پەسەند کرا کە یەک دوو کەس، لە نێوانیاندا وەزیری داخلیە، لیستەیەک ئامادە بکەن بە ناوی کەسانێکی بشێ ببنە ئەندامی شوورا، لە ڕۆژێکی داهاتوودا بخرێتە بەر چاوی ئەو ئەنجومەنەوە.

لەو ڕۆژانەدا خواردنی نیوەڕۆژە و هەندێ جار هی شەویشمان هەر لە جێگەی کۆبوونەوەمان ساز دەدرا. عەبدوڵڵا شەریف موتەعەهید بوو هەتا بڵێی خواردنی نایابی دەداینێ. لە جەمێکیاندا کە چووین بۆ سەر مێزی خواردن کورسییەک بۆ عەبدوسەلام داندرا، وەها ڕێک کەوت بریانییەکی بەرخی وەکوو گوڵ سوورە بوویەوە لە بەردەمی ئەو بوو، خەڵقەکە بۆی نەدەچوون. ڕاستییەکەی پێم خەسار بوو حەزیشم لێی بوو. چوومە لای بریانییەکە و گوتم، (يظهر هذا القوزي في حمى رئيس الجمهورية لا أحد يمد أيده عليه...) عەبدوسەلام خۆی دەنگی بەرز کردەوە (عبدالله، عبدالله تعال فلّش القوزي...) ئۆخەی سەد ئۆخەی عێراقیش نەحەسێتەوە، با هەر نەبێ تامەزرۆیی ئازارمان نەدا، بێ ئێوە ناخۆش زۆر بەلەزەت

بوو. دوای چەند ڕۆژێک کۆبووینەوە لیستەی ئەندامانی شوورا ڕێکخرابوو، کە ناوەکان خوێندرانەوە دەبینم هەرچی کوردی سەر بە حکومەتە لە ناحەزانی کۆمەڵەی چەکدار کە لە دەی شوباتی ١٩٦٤ بەر لە چەند مانگێک بەیاننامەی ئاشتییان لەگەڵدا ئیمزا کراوە، ئا ئەو کەسانە بە ئەندام پاڵاوتە کراون. من پەرگیریم لە قسەمدا نەکرد و ئەوەندەم گوت کە بەرژەوەند نابینم کەسی ئەو لایەنە بێت بۆ شوورا هەر نەبێ کوردی بێلایەن و ڕۆشنبیر هەن با ئەوان بێن. گوتیان ئەم پاڵاوتانە هەموویان لەوانەن ئەگەر هەڵبژاردنیش عەیارە بێت دەردەچن. گوتم لە لای دیکەش هی وەها زۆرن کە دەربچن کەچی ناویان نییە.

تێبینییەکی ڕواڵەتی و هەستیارم دەربڕی بەوەدا کە گوتم، ئەو کەسانەی لە کوردان نامزەدن بستێک ڕێگە نارۆن ئەگەر مەفرەزەیەکی چەکداریان لەگەڵدا نەبێت، وەیا بە هەلۆکۆپتەر نەبێ سەفەر ناکەن ئیتر دیمەنێکی زۆر سەیر دەبێ لە ڕۆژی کرانەوەی مەجلیسی شوورادا کە یەک موزاهەرەی موسەللەح لە دەست و پاوەندی ئەو ئەندامانە بە شەقامی ڕەشیددا بەرەو کۆبوونەوەی مەجلیس برۆن. عەبدوسەلام گوتی چ قەیدی هەیە! سەرۆکی دەوڵەتەکانیش چەکداریان لەگەڵدا دەبن...!! بەڕاستی ئەمەیە مەتەڵی عەرەبی عێراق کە دەڵێ (تعال فهم حجي احمد اغا).

خوا ڕەحمی زۆر بوو، مەجلیسەکە لە بنەڕەتەوە بە لاوە نرا و دەردی سەری شوورا بەو ئەسپرینەی لەبیر خۆ بردنەوەیە چارەسەرکرا. تێناگەم دەوڵەتە زلە پێشکەوتووەکان بۆچی چاری گیروگرفت ناکەن بە ئەسپرینی ئەوتۆیی؟ تۆ سەیری چەند ئاسان و بێئەرکە!

کە گەیشتینە ئازاری ١٩٦٥ گومان لەوەدا نەما چی ئەوتۆ نەماوە شەڕ دەست پێ بکاتەوە. بە عارف عەبدوڕڕەزاقم گوت، بە تەمام سەفەرێکی سەرەوە بکەم وەک دوایین هەوڵ بۆ بە لاوەنانی شەڕ، بەڵێنم دەدەیتێ هەتا یەک حەفتە مۆڵەت بێت فڕۆکە بۆمباردمان نەکات؟ گوتی دوو حەفتە مۆڵەت بێت... گەڕامەوە کۆیێ، بۆ سبەینێ چوومە قەڵادزە چەند ڕۆژێک مامەوە، لە هیچ لایەکەوە بایی کونی دەرزی ڕووناکایی دیار نەبوو. ڕاستییەکەی من خەریک بووم بزانم باری ڕاگوێستنی ماڵەکەم بۆ ناو شاخ و داخ چۆناوچۆنی دەبێت.

بە هەمە حاڵ کە گەڕامەوە کۆیێ ڕێوبان وەها تەندرابوو تێپەڕینی ماڵی من لەوانە نەبوو چاو لێی بە سەهوو بچێت. سەری خوێنەر نەیەشێنم هەموو ئازار و نیسان و دوازدە ڕۆژی مایسیشم لە کۆیێ بەسەر برد. لە حەفتەی یەکەمی مایس خەبەرم پێ گەیاندرا کە بروسکەیەکی حکومەت هاتووە لیستەی گومان لێ کراوانی بە ئیدارە و ئەمن گەیاندووە. یەکەم کەس منم، دووەم شێخ حسامی تاڵەبانی سێیەم و چوارەم دوو خوشکم... کە سرە گەیشتە ئافرەت مانەوەم لە کۆیێ بێکەڵک بوو، چەندی سەرمان هێنا و برد ئیمکان نەبوو ئافرەت و منداڵ بە پێیان بۆ ماوەی دوو سەعات ڕێگە برۆن بە شەوی تاریک هەتا دەگەنە وڵاغ و پێی برۆن بۆ ناو شاخ و داخ. یەک ڕێگە هەبو کە بە ئۆتۆمۆبیل لە کۆیێ بە ناوی سەفەری بەرەو بەغدا دەربچین، لەو لای دیگەڵەوە بە ڕێگەی دەربەندی گۆمەسپاندا بابدەینەوە بەرەو لای ڕانیە ئەوساش دەبوو ئەو ئۆتۆمۆبیلانەی ئێمە ڕادەگوێزن جارێکی دیکە ڕوونەکەنەوە مەڵبەندێک کە دەسەڵاتی میریی تێدا بێت. پارەم نەبوو ئەو ئۆتۆمۆبیلانە بکرمەوە، ویژدانیشم لێی نەدەسەلماندم خەڵق لە پێناو بەرژەوەندی خۆمدا دووچاری سەغڵەتی بکەم. هیچ چار نەما غەیری ڕاگوێستن بۆ بەغدا، لە

١٩٦٥/٥/١٣ بەرەو بەغدا لە ڕێی کەرکووکەوە ڕۆییشتین. لە ١٤/٥ گەییشتینە بەغدا چەند ڕۆژێک لە ماڵی سەمەدی حاجی محەمەدی بەننا مێوان بووین هەتا خانوویەکمان لە (منصور) بە کرێ گرت. ژمارەمان ١٨ کەس بوو، خوا بەرەکەتی بهاوێتێ.

ڕۆژی ١٥/٥ چوومە لای فەریق تاهیر یەحیا، سەرەک وەزیران، هەر بە زمان و بێ هیچ ڕەسمیات ئیستیقالەم دا و گەڕامەوە ماڵەکەم. ئەو ڕۆژەی من کۆیەم بەجێهێشت، دوای دەرچوونم لە شار، حکومەت پێوەر بوو بە گرتنی خەڵق. پێشتر یەک دوو جار بە دوا فیرار و مەشبووهدا شار تەفتیش کرا، هەر جارە لە لایەن ئامیر فەوجەوە چەند حەرەسێک لەبەر دەرگای ماڵەکەی من دادەندرا نەوەک گرووپی تەفتیش ماڵەکەم نەناسن و بە سەهوو بۆی بێن، هەر جارە هەندێ لەوانەی بە ترس بوون لە خۆیان دەهاتنە ماڵەکەم هەتا تەفتیش بەسەر دەچوو. بۆردمان و تۆپ باران دەستی پێ کردبوو بەڵام لە لای ناوچەی ئێمە حەرەکات نەبوو.

لە بەغدا ماڵەکەم موراقەبەی بە سەرەوە نەبوو، تەلەفۆنی (حکومی)شیان بۆ دانابوو جگە لە هی شەخسی. هینەکەی حکومی کە هەرگیز بەکارم نەهێنا هەندێ ڕۆژ لە ئیشدا بوو واتە مومکین بوو بەکار بهێندرێت هەندێ ڕۆژیش لە ئیش دەوەستێندرا. وەها بزانم ئەم شلەپەیتەیان بە نیازی ئەوە بوو کە ئەگەر بمەوێ، بتوانم لە ئیستیقالەکەم بگەڕێمەوە بۆ وەزارەت، بە تەلەفۆنی حکومەتی یەکسەر لەگەڵ سەرۆک کۆمار وەیا سەرەک وەزیران ئەو پێوەندییە مومکین بوو. بە درەنگەوە هاتن و تەلەفۆنەکەیان هەڵگرت. سێ مانگ دوای ئیستیقالەکەم لە ڕۆژنامەی (الوقائع) مەرسوومی (أقاله)م بڵاوکرایەوە، ئنجا تەلەفۆنەکەش هەڵگیرا. بەڵام (أقاله)کە لە ١٩٦٥/٥/١٥وە حیساب کرابوو نەکا مەعاشی ئەو چەند مانگەم بکەوێت، مەعاشی مارت و نیسان و نیوەی مایسیشیان بە درەنگی درەنگەوە بۆ سەرف کردم.

نە فلسێک داهات نە فلسێک مەعاش نە هیچ کەسب و کار، بە کۆمەڵێک خێزان و مێوانی بێئەژماریش یەک ساڵ و حەفت مانگی هەرە سەخت و سەغڵەتی ژیانم بردە سەر. لە ڕۆژی کە تەکلیفی وەزارەت کرام ئەم ڕۆژە ڕەشەم لەبەر چاو بوو، دەمزانی وەکوو ماسیی بێئاوم لێ دێت چونکە مومکین نەبوو چاو ببڕمە فلسێکی حەرام. لە لایەکی دیکەشەوە بێتەلی چەکداران زۆر بێئینسافانە شتێکی لە بارەی ئیستیقالەمەوە بڵاوکردەوە هەر لەگەڵ مندا کراوە. وابزانم لە ژێر سەرناوی (استقالة على مراحل) شەکری شکاندبوو. بەرپرسێکی حیزب (یەدوڵڵا) هاتە لام، ئەو مەسەلەیەم لە ڕووی دا، زۆر بە سەیری گوتی ئێمە دەبێ وەها بڵێین چونکە نازانین خەڵق چیمان پێ دەڵێ... ئیستیقالەت بڵاو نەبۆتەوە هەرچەند دەشزانین ئیستیقالەت داوە، گوتم تۆ لەسەر قسەی خەڵق ڕانەوەستاوی بۆ هیچ شتێک کەچی لە ئاست مندا ڕاستیش بڵاوناکەیتەوە. حکومەت ئیستیقالە بڵاو ناکاتەوە وا من ئامادەم ئێستا ئیستیقالەکەت بۆ دەنووسمەوە بەو تەئریخەی کە تێیدا ئیستیقالەم کردووە بینێرە لە بێرووت بڵاوی بکەوە بە هەر شێوازێک کە خۆت پەسەندی دەکەیت... ئەم حیکایەتانە هەتا لە ئەیلوولی ١٩٦٥ (اقاله)کەم بە تەئریخی ١٥/٥ بڵاو نەکرایەوە هەر بنێشتۆکەی زاران بوو.

باوەڕم نییە شتی ئەوتۆیی لە کەس ڕووی دابێت، هۆیەکەش دەچێتەوە بۆ دڵ سافیی خۆم کە هیچ پێچ و پەنام نەبووە. پیاوی سیاسی زۆر خەندەقان بە دەوری خۆیەوە هەڵدەقەنێ کە ساچمەی ناحەزانی

نەگاتێ... برادەری نێزیکم کە هاتوچۆی ماڵەکەمی دەکرد حیکایەتی تەلەفۆنی حکومی و بڕان و کرانەوەی بە خەڵقەکە ڕادەگەیاند بە تەعلیقاتی خۆیەوە کە گوتبووی، خۆی دەڵێ ئیستیقالەم داوە تەلەفۆنی ڕەسمیشی هەر لە جێی خۆیەتی. لە وتووێژدا برادەرێکی دیکەم دواندمی تا گەییشتینە ئەوەی کە گوتم، فلانە برادەرم قسەی وەها و وەها لەبارەی منەوە بە خەڵق ڕادەگەیەنێ. گوتی کە ئاگاداری ئەو حاڵەتەیت بۆچی وەکوو جاران لەگەڵیدا ڕادەبوێریت؟ گوتم، کابرا حەز دەکا بە جۆرێک لە جۆران سەنگێک بە خۆی بدات، خۆ دەستی ناگاتە کەسی ئەوتۆ خۆی پێ هەڵبداتەوە من نەبـم، کە منیش دەسەڵاتم نەبێ چاکەی پێ بگەیەنم هەر نەبێ ئەو هەلەی بدەمێ بە باسی منەوە خودنمایی لای خەڵق بکات و نەختێک نەفسی بحەسێتەوە.

سەفارەتی ئێرانی لە ڕێی عیسا پیشمانەوە پێوەندیی ئەحواڵ پرسیی پێوەم نەبڕایەوە، ناوناوە سبەینەی زوو سەری لێ دەدام. لە وتووێژدا باسی ئەم کۆمەڵەی مەکتەبی سیاسیی کرد کە لە ئێران پەنابەرن ئەوانیشی لەسەر حەق دەزانی بەرانبەر هێزی چەکداری کورد. هێشتا عەبدوسەلام بەر حەیات بوو پیشمان لە زاری مەهدی پیراستەوە پێمی ڕاگەیاند کە حکومەتی شاهنشا ئامادەیە بە مێوانت قبوڵ بکا لە ڕوتبەی وەزیر، هەر کاتێک ویستت بچیت بۆ تاران بە خۆت و ماڵەوە، هەموو شتێک بە دروستی بۆتان سازدراوە. ئەمەی گوت بە سەراحەتیش گوتی کە سەفیر و هەمووشمان دەزانین باری ئابووریت لە بەغدا زۆر لاسەنگە. مۆڵەتم خواست بۆ چەند ڕۆژێک هەتا دەتوانم وەڵام بدەمەوە.

پرسم بە بابەعەلی شێخ مەحموود کرد. گوتی فلان، بە خراپی نازانم بچیت. ئەمانە ئەگەر بێحورمەتییەکیان لە نەزەردا بایە تەکلیفی یارمەتییان دەکردی کە لێرە بتدەنێ، زۆریشیان کردووە لەگەڵ خەڵق. باوەڕم هەیە لە چوون پەشیمان نابیتەوە، بەغداش بۆ تۆ لەم وەزعەدا زۆر بە ئەرکە... ڕاستییەکەی من بڕیاری خۆم لەگەڵ خۆمم دابوو کە چی دەکەم و چی دەڵێم بەڵام ویستم بزانم ئایا چوونم بۆ دەرەوە بە هیچ جۆرێک عەیبی لێ دەگیرێ؟ کە عیسا هاتەوە لام پێم گوت من بە مەرجێک دێم ئەویش ڕێم بدەن بە ڕەهایی هەوڵ بدەم بۆ ئاشت کردنەوەی مەکتەبی سیاسی لەگەڵ کوردی چەکداری دیوی عێراق. تێم گەیاند کە من مەبەستی شەخسیم لە هیچ شتێکدا نییە. دەمەوێ کورد بحەسێتەوە، هەتا دووبەرەکیش بەردەوام بێت حەسانەوە مومکین نییە. ئەمەم لەگەڵ عیسادا گوت، لە قووڵاییی حیساباتیشمەوە بۆ ئەوە دەچووم کەوا کاتێک حکومەت با بداتەوە بۆ ئاشت بوونەوە ئەوساش ئەگەر مەکتەبی سیاسی لە دەست ئێراندا بێت حەسانەوە وەزحەمەت دەکەوێ.

عیسا دوای چەند ڕۆژێک هاتەوە لام گوتی دکتۆر پیراستە دەڵێ بۆ قبوڵ کردنی ئەو مەرجە موافەقەی تاران پێویستە. ڕەنگە دوو حەفتەیەکی بوێت هەتا لەوێوە وەڵام دێتەوە. کارتێکی داوەتیشی بۆ هێنام کە بچم بۆ ئاهەنگی دوعا خوازیی خۆی لە دۆستانی عێراقی بە بۆنەی بەسەرچوونی خزمەتی وەک (ملحق عسكري). داوەتەکەش لە سەفارەتخانە بەرپا دەبوو. ڕاستییەکەی حەزم نەکرد نەقڵ بێت چونکە باوەڕم هەبوو کە وەکوو کوردێک تێدەفکرێت. گوتم ئەی چۆناوچۆنی خەبەرم پێ دەگات؟ گوتی، بەردەستێکی خۆم، کە ئەویش کوردە، دەبێتە جێنشینم تا ملحق خۆی دێت ئەو بەردەستەم وەکوو خۆم هاتوچۆت

دەکات و چی لە منی ڕادەپەڕموویت ئەویش وەهایە ناویشی (منصور)ە.

شەوی داوەتەکە لە میعاددا چووم، زۆریان بەخێر هێنام. عیسا وازی لە ئیستیقبالات هێنا، لەگەڵم خەریک بوو، کۆمەڵێک تازە میوانی تارانی هێنان شناسایی پێ کردین و بە زیادەوە باسی فارسی زانیمی کرد، سێ بەشی زیاد بوو. بەو خەڵقەم گوت هەر ئەوەندەی لێ دەزانم کە ناشارەزاییم بە فارسی ئاشکرا بێت. من عیسام نەدیتەوە. لە یاداشتێکی دەستنووسی (عزیز یاملکی)م خوێندەوە کە کاتێک لەشەستەکان چۆتە تاران و بەینێک بە گرتوویی ماوەتەوە تێگەیشتووە کە فەرماندەیەکی گەورەی ساڤاک خەریکی بووە قسەی لێ وەربگرێت دژی عیسا پیشمان بە نیازی تێوە گلاندنی عیسا بۆ هەندێ نیازی گلاوی خۆی، بەڵام عەقید عەزیز هیچی نەدرکاندووە دژی عیسا... بیستم لە ئەسپ کەوتووە و بەینێک خەستەخانەنشین بووە، دواتر نازانم چی لێ هاتوە.

حکومەتی عەبدوسەلام عارف بایی توانای خۆی تێکۆشا بۆ هاندانی خەڵق بەرەو لای خۆیەوە بە تایبەتی کوردی خاوەن نفووز تا ئەوەی کۆبوونەوەیەکی گشتیی زۆر فرەوانی لە پیاوە ئایینییەکان پێک هێنا لە زستانی نێوان ١٩٦٥ و ١٩٦٦. من لە ماڵەوە گوێم گرتە گوتەی خەتیبەکان. ماڵم حەقە یەکێکیان شتێکی لە دوو لێوە دەرنەچوو عەبدوسەلام کەیفی پێ بێت. دەڵێن خوا لێ خۆش بووی مەلا ساڵحی کۆزەپانکەیی لە دەمی سڵاو لێ کردندا بە عەبدوسەلامی گوتبوو، هەر دڵۆپە خوێنێکی بڕژێت تۆی تێدا بەرپرسیاریت.

بێ ئەوەی ناو بهێنم دوو نموونەی مامڵەت کردنم لەگەڵ کاروباری ئەم دنیایە بێسەروپێیە بۆ خوێنەر دەور دەکەمەوە کە دەچنەوە بۆ دەمی دوای دەرچوونم لە وەزارەت. خەڵقێکی زۆر لە خێرەومەندی ناو چەکدارەکان و لە کوردی بەغدا و غەیری بەغداش هەتا بڵێی ناحەزایی خۆیانیان دژی من و بوونم بە وەزیر دەردەبڕی – خۆ منیش دژی وەزارەتەکەم بووم. لە ناویاندا یەکێکی دۆست و مەیلەو خزم هەبوو کە بە ئەسڵ لەسەر قۆناغی پێش تەمووز و پێش یازدەی ئەیلوولی ١٩٦١ حیساب دەکرا.

ڕۆژێکیان منی دەگەیاندەوە ماڵەکەم لە (منصور) کەوتینە قسەی ڕازونیاز و ڕەخنە و گلەیی. بە هەلم زانی پێم گوت، من دوو جاران بە هانات هاتووم لە دوای شۆڕشی تەمووز، ئەمەش شتێکە دۆستایەتی و تێڕادیتن داخوازی دەکا لە مرۆ... تۆ هاتیت وەکوو ئەوانەی بە تەمای پایە و پلەی سیاسی بوون لە پاشەملە زەبری خۆت وەشاند، ئەمەش شتێکە لە مێژوو ڕوویداوە بە زۆریش ڕوویداوە کە هی لە تۆ مەزنتر، دوای بەڵێنی ئەمانەت، زەبری لە پیاوی لە من گەورەتر داوە. ئەوەی گلەیی من لە ئاست تۆدا بەخەبەر دەهێنێ مەسەلەی وەفا و خزمایەتی و برادەری نییە، شتێکی دیکەیە بەندە بە خۆتەوە، تۆ دەبوو لەوە زیرەکتر بیت کە نەزانیت جارێ نۆرەی تۆ نەهاتووە بییتە وەزیر، لادانی من سوودی تۆی تێدا نەبوو... برادەرەکەم نەختێک لە پشت سوکانی سەیارەکەیەوە ڕاما و گوتی، تۆ هەر لە لایەکەوە سەیری دونیا دەکەیت. گوتم لایەک و دوو لا مەبەست نییە، دام نا من سافیلکەم، دیسانەوە مانی من زەرەری تۆی نەبوو لادانیشم بۆ تۆ بە قازانج نەدەگەڕا...

مامڵەتی دووەمم هەر لەم بابەتەیە، پاشتر مەودای بۆ پەیدا بوو. لە دەمی پشووی ئاشتییە کورتیلە و درێژەکاندا کە لە لایەن چەکدارانەوە کەسانێک دەهاتن بۆ بەغدا من بە یەکێک لەوانەوە خەریک دەبووم کە

ببینم و داوەتی بکەم. ئەو کەسە لە کۆنە دۆستەکان و بنەماڵەشی لە قەدیمەوە دۆستمان بوو. دوای دوو سێ جار لەو پێوە خەریک بوونەم سەمەدی حاجی محەمەد پێی گوتم، تۆ هێندە خەریکی ئەو کەسەی کەچی ئەو لە ئاست تۆدا، پاشەملە، وەها پیاو نییە. گوتم بێ ئاگا نیم، بەڵام هێندێک پێوەندی هەیە لە ژیانماندا هی ئەوە نین چاویان پێدا بگێڕینەوە، هەتا ئەو تەرزە کەسە لە خۆوە پێوەندییەکە هەڵنەبڕێتەوە من نایپسێنم...

بگەڕێمەوە بۆ ڕەچەی گەشتەکەم. ئەو مەنسوورەی باسم کرد، دوای دوو هەفتە سبەینەیەکیان هاتە لام، لە بارەی چوونم بۆ تاران گوتی، وەڵام هاتۆتەوە دەڵێ زۆرمان پێ خۆشە بەخێری بهێنین بە دەرەجەی وەزیر بەڵام دەرفەتێک نابینین بۆ ئەو هەوڵەی بە مەرجی دانابوو بۆ هاتنی. دوای ئەو وەڵامە جارێکی دیکە باسی چوونە تاران نەهاتە پێش بەڵام لە کاتی موناسەبەی ڕەسمیدا کە بانگهێشتن دەکرام تێیان دەگەیاندم کە لەبیر نەکراوم ئەویش لە ڕێی زێدە خەریک بوونی هەندێ لە کاربەدەستانیان پێمەوە. ئەوسا داوەتی سەفارەتی ئێران خەڵقێکی زۆری لێ کۆدەبۆوە. جارێکیان یەکێک لە بانگ کراوەکان، وابزانم کریم مراد خاوەن کتێبخانەی مەکەنزی بوو، لە دەوری مێزی نان خواردن بووین گوتی، سەیری ئەو بەری مێزەکە بکە، کابرایەکی سەر زلەی بە خۆوە خەریکە بە چالاکی نان دەخوا، ئا ئەمە (شعبان بی مخ)ـە کە (حسین فاطمی)ی وەزیری دەورانی دکتۆر موسەددەقی کوشت.

لەو کاتانەدا کە بە هۆی وەزارەتەوە و دواتر کە ماڵم گوێستەوە بۆ بەغدا ژیانم کەوتە غەریبی و کەوتە بارێک پتر لە عادەت خەڵق بناسم و بشناسرێم لەگەڵ بەشێکی زۆری سەفیری دەوڵەتەکان مەرحەبای گەرموگوڕم بۆ پەیدا بوو بەڵام من لە لای خۆمەوە هەنگاوی زیادم بۆ ئەو دۆستایەتیانە هەڵنەدەهێنا. لە نێوانیاندا سەفیری هیند، سەعادەت عەلی خان و سەفیری سوید کە ناویم لەبیر نەماوە و سەفیری رووس د. نیکۆلاییڤ پتر لە هەموان گەرموگوڕ بوون. هەرچی سەفیری ئەمەریکایی بوو لە کولانەی سیاسەتەوە لێم نزیک دەبۆوە.

سەعادەت عەلی خان مسڵمان بوو، بنەماڵەکەی لە وڵاتی خۆی ناودار بوو. خێزانەکەی کە ئەویش لە بنەماڵەیەکی گەورەی مسڵمانی سەرووی هیند بوو، خاتوونێک بوو بەڕاستی شاژن. ڕێکەوت وەها بوو سەفەری کەرکووکم کردبوو، لە کتێبێکی تورکی (قاموس الاعلام) لای شێخ ڕەئووفی خانەقادا خوێندبوومەوە، شاعیرێکی گەورەی سەدەی نۆزدەیەمی مسڵمانی هیند باپیری ئەو ئافرەتە دەرچوو. چەند نموونەیەک لە شیعرە فارسییەکانیم هاتبوونە بەر، کە گەڕامەوە بەغدا داوەتی ئاهەنگی یەکەم ڕۆژی حەفتەی فیلمی هیندی کرابووم، کە چووم بۆ ئاهەنگەکە سەعادەتخان بردمیە لۆجی تایبەت بەخۆی و خێزانەکەی. لەگەڵ موبارەکبادی ئاهەنگەکە خەبەری ئەو شاعیرە مەزنە و وێنە شیعرەکانیشیم کردە دیاری بۆ خۆی و بۆ خێزانەکەی. ئەم ڕێکەوتە یەکجار خۆش بوو بۆ ئەوان و بۆ منیش. سەعادەت خان نەقڵی فرەنسە بوو، زۆری نەبرد بیستم مردووە، بە داخەوە.

سەفیری سوید‹٦٩› جگە لە داوەتی ڕەسمی ناوناوە بۆ ماڵەکەی خۆیشی داوەتی دەکردم و لە زۆر شتی ئەم جیهانی دیپلۆماسییەی دەگەیاندم، تەنانەت گوتی، هەرچی دەست و پاوەندی ئەم سەفارەتە و زوربەی سەفارەتەکانی ڕۆژاوا هەن پیاوی سەفارەتی ئەمەریکان، ئەوانیش مزەیان دەدەن. سەقافەتی

ئینگلیزی بوو، له وتووێژدا وەها دەبوو کە من وشەیەکی ناڵەبارم بەکار دەهێنا، بێ ئەوەی بمشکێنێتەوە، قسەکەمی دووپات دەکردەوە بە وشەی ڕێکوپێک. جارێکیان من handicap م بەکارهێنا ئەو قسەکەمی گوتەوە بە misadvantage له جیاتی off his head ئەو mentally sick ی گوت...

د. نیکۆلایێڤ مرۆیەکی خۆشخولق بوو هەموو دەم گرژینەوەیەکی بەسەر ڕووانەوە بوو تا ئەوەی سەفیری چێکۆسلۆڤاکیا، لە داوەتێک بووین کە د. نیکۆلایێڤ لە دەرگاوە هاتە ژوور گوتی، وا smiling ambassador هات. واتە ئەوە سەفیری لێو بەخەندە هات... دوای ئەو بە دەقیقەیەک سەفیری کوێت هات، ئەمجارە ئەمن گوتم I smell money واتە بێنی پارە دەکەم...

شەوێکیان لە داوەتی سەفارەتی چێکۆسلۆڤاکیا بووین د. نیکۆلایێڤ جودای کردمەوە گوتی، دەوێریت داوەتم قبوڵ بکەیت لە ماڵەکەم بە وتووێژ لە بارەی کوردەوە؟ گوتم، بۆ کورد هەتا جەهەنەم بە دواتدا دێم، نەشمگوت بەهەشت چونکە باوەڕت پێی نییە... دوو مانگێکی پێ چوو ئنجا داوەتی کردم ئیتر نازانم ئەو وەخرانە هی ئەوە بوو هەتا پرسی بە خارجیەی خۆیان کرد و ئیزنی وەرگرت یاخود پێشتر ئەو ئیزنەی هەبوو بۆیە توانی ئەو پێشنیازە بکات...! خوێنەر مرخی خۆی لە تەعاماتی زەمانی قەیسەر خۆش نەکات، ئەشەدوبیللا لە کاڤیار و ڕۆنەکەرە و سەموون بەو لاوە هیچی دیکە نەهاتە بەردەممان. بەڵام قسەکانمان خۆش بوون هەرچەند بە دەگمەن نەبێ باسی سیاسەتی تێدا نەکرا. د. نیکۆلایێڤ لە سەرەتای دانیشتنمان دەهات و دەچوو بۆ لای ژوورەوە و دەهاتەوە بێ ئەوەی خزمەتچی لەو ناوەدا دەرکەوێت. گوتی، چونکە من سەفیری دەوڵەتێکی پرۆلیتاریم بۆیە خۆم بە خزمەتەوە خەریکم لە جیاتی خزمەتچی. گوتم، جەنابی سەفیر من بە دڵ لەگەڵ پرۆلیتاریام بەڵام ئیشتیهام بۆرجوازیانەیە... د. نیکۆلایێڤ کە گەڕایەوە بۆ مۆسکۆ چەند ساڵێکی بەسەردا تێپەڕی خەبەری مەرگیمان پێگەییشت.

جارێکیان لە موناسەبەی بەسەرچوونی خزمەتی سەفیری تورکیا، سەفیری ئەمەریکا داوەتێکی کرد بە هەمووی سی کەسێک بۆی بانگهێشتن کرابوون لە مانە تەنها پێنج عێراقی هەبوون هەر منیش تێیاندا کورد بووم. پێ دەچوو سەفیری تورکیا خۆی ئەو ناوانەی هەڵبژاردبێت. کژەکە زستانی نێوان ١٩٦٦ و ١٩٦٧ بوو، من و سەفیری ئەمەریکا و سەفیری سۆڤیەت بەیەکەوە ڕاوەستابووین، هەردووکیان پرسییان، ئایا مومکین نییە کورد و حکومەت ڕێک بکەون؟ گوتم، ڕێک کەوتنەکە مومکینە بەڵام ئیمەی خۆرهەڵاتی خۆمان (مستحیل)ین مومکینیش کە بەند بوو بە نامومکینەوە دەبێتەوە نامومکین لەگەڵ ئەمەشدا من دوو کەس دەناسم لە دەستیان دێت شەڕەکە بگێڕن بە ئاشتی. گوتیان کام دوو کەس؟ گوتم، تۆ و تۆ! دەستم بۆ هەردووکیان درێژ کرد. ئەو دیپلۆماسییانەش، براینە، وەکوو ئێمە ئادەمزادن حەز بە نوکتە دەکەن.

ڕۆژانی ساڵی ١٩٦٥ تێدەپەڕی و من بە دەست گوزەرانەوە سەغڵەتتر دەبووم، کەسیش ئاگای لە دەردی کەس نییە لە خۆم بەو لاوە کە بە پێی خۆ بەرپرس زانین دەچمە ژێر ئەرکی ئەوانەی بە دەورمەوەن وەیا چاویان لە دەست وقامەە بزانن چیان بۆ دەکەم. لە نموونەدا دەڵێم، هاوینی ١٩٦٤ کە لە هاوینەهەواری پیرمەم کۆبوونەوەیەکی سەر بە مەعاریفی کورد گیرا و مامۆستایانی کارگێڕ و هی خاوەن ڕای لەگەڵ موتەسەڕریفەکانی ئەو لیوایانەی کوردنشین بوون تێیدا بەشدار بوون، لەو دەمەدا هەنگاوم هەڵێنا بۆ پێپیلکەی ئەو خانووەی تێیدا کۆدەبووینەوە، ئافرەتێکی ڕەشپۆشی خۆڵ بەسەر ئامێزی لێ دام

و دەستی کرد بە گریان. دەرچوو دایکی ئەو موەززیعەی پۆستەی کۆیەیە کە لە بۆمباردمانی سبەینی یازدەی ئەیلوولی ١٩٦١ لە ڕێی تەقتەق خۆی و یەک دوو خەیاتی سلێمانی کوژران... لەو دەمەوە دەرگەی حکومەت و کوردیش لێ دەدات بۆ ناگزووریی و بێنانییەکی لە پاش کوژرانی کوڕەکەی دووچاری خۆی و خێزانەکەشی بووە بێ ئەوەی بگاتە کەرتە نانێک... ڕەنگە لەم جیهانەی کوردەواریدا کەسی لە من بێگوناهتر نەبووبێ لەو کارەساتەی بەسەر کوڕی ئەو و غەیری ئەویشدا هات، چونکە هەتا توانیم و نەشمتوانی ویستم نەقەومێ. ئەو کوڕەم خۆشدەویست، مەحرەمانەش ناوناوە هاتووچۆی ماڵەکەمی دەکرد لە کۆیێ و حەزیشی دەکرد لە دەرفەتدا بمبینێ. لەو دەمەدا بۆ چارەی دەردی ئەو ئافرەتە و خێزانی کوڕەکەی هەر ئەوەندەم پێ کرا چی بە دوای دەستمدا هات لە پارەی گیرفانم بیخەمە دەستییەوە...

لە نموونەی دووەمدا دەڵێم، سێ مەلای کورد هاتبوونە موراجەعەی وەزارەتی ئەوقاف کە وەزیرەکەی کورد بوو، بە نائومێدی و بێ لێپرسینەوەش وەدەرنرابوون... هاتنە لام لە ئۆتێلەکەی تروکادیرۆ، کە ئەوسا لە وەزارەتدا بووم گوتیان وەزعمان زۆر سەغڵەتە نە ئەوقاف هیچی بۆ کردووین نە پارەشمان ماوە پێی بژین وەیا پێی بگەڕێینەوە بۆ ماڵەکەمان... من لەگەڵ ئەوقاف هیچم پێ نەدەکرا، چی لە دەستم هات بۆ گەڕانەوەیەکی موحتەرەمانەی بەرەو ماڵیان وەهام کرد... نموونەی دیکە زۆرن بەڵام یەکێکیان تامێکی مزری لێ دێت... لە وەزارەت بووم برایەکی کوردی بەری بادینان هاتە لام ئیشەکەی کە بریتی بوو لەوەی بگەڕێتەوە سەر کاری جارانی گرێ پچکەی کەوتبوویێ زۆری هاتووچۆ پێ کردبوو. گوتی نانم نەما منداڵم برسین دەستم بە هیچ بنچکێک ڕانەگەییشت ئەگەر چارم نەکەیت ئیزنت بەسەرەوەیە دەست بکەم بە بێناموسی؟ چەندێکی دڵم بۆی سووتا هێندەش بە پرسیارەکە ناڕاحەت بووم، پێم گوت، ئەم پرسیارە ڕوو لە من ناکات چونکە من هۆی فەسڵ بوونت نیم، دەبێ پرسیارەکە لە مەلا مستەفا و مەکتەبی سیاسی بکرێت. من بەرپرسی شتێکم کە بتوانم بیکەم وەیا شکستی دەستی من بێت. بۆ چارەسەرکردنی حاڵەتی زۆر زەروور دە هەزار دینار تەرخان کرابوو بەڵام ئەو کابرایە نە دەچووە قاڵبێکی قانوونەوە کە لە ژێر عینوانێکدا کارێکی پێ بسپێردرێت. هەر ئەوەم پێ کرا کە لە باخەڵە نیوە بەتاڵەکەمدا چی هەیە بۆ ئەو بێت...

لەو حاڵەتەی زێدە سەغڵەتیەی بێئیشی و بێدەرامەدی پاش وەزارەتمدا قسەم بیستەوە لە زاری کۆنە دۆستێک و هاوڕێی حقوقمەوە گوتبووی نازانم فلانەکەس، لەم بەغدای وەها بەمەسرەف، پارە لە کوێ دێنێت بۆ گوزەرانی بەو هەموو قەڵەباڵغیەی کە لەگەڵیدا هاتوون؟ دەبێ لەو شازدە هەزار دینارەی کە بە ناوی (تعویضات) وەریگرتووە مەسرەف بکات!! گوتم هەرچەند بە عادەت یەکێک کە بوو بە وەزیر لەوە بەو لاوە گوزەرانی جێی پرسیار نامێنێت بەڵام بە ڕێکەوت لە حاڵەتی مندا پرسیارەکە جێی خۆیەتی چونکە بەڕاستی دەبێ بزاندرێت من بە چی دەژیم. نە مەعاش نە هیچ دەرامەد نە هیچ کەسب و کار دیار نییە پێی بژیم. ئەوەی دەیژیاندم تەنها قەرز بوو بەس. لە ماوەی یەک ساڵ و حەفت مانگدا چی خوا دابووی تەڕ و وشک هەمووی خورا، چەند هەزار دینارێکیش قەرزداریی هاتە سەر. ئا ئەمە بوو ژیانم.

ئەو شازدە هەزار دینارەی (تعویضات)یش شازدە هەزار نەبوو هەزار و پێنجسەد بوو هەر لە دەمی

وەزارەتم بەگەڵ مەعاش و دەرامەدێکی هەبوو کەوت و خورا و بڕایەوە. من نەموێرا لە کاتی وەزارەتدا ماڵەکەم ڕاگوێزم بۆ بەغدا لە ترسی مەسرەفی زیاد. لە کۆتاییی ساڵی ١٩٦٥ کە چەند مانگێک بوو کەوتبوومە بەغدا کاک ئەمجەدی ئامۆزام خانوویەکی سازدابوو لە ئەرزی حکومەتی سەر بە جەمعیەی خانوو دروست کردن لە هەولێر، خانووەکەی فرۆشت و پارەکەی بۆ من هێنا... ئا بە شتی وەها دەژیام.

وەزارەتی تاهیر یەحیا لە پڕ کەوت، تاهیر یەحیا لە حکومەتی عەبدوسەلامدا وەک عەبدوسەلام حیساب دەکرا لە لایەن دامەزراوییەوە، دیار بوو عەبدوسەلام لە بنەوە خەریکی کنە لێ کردنی بوو هەتا ئەوی لادا و عارف عەبدوڕڕەزاق بوو بە سەرەک وەزیران. ماشەڵڵا چەند کەمی پێ چوو لەو دەمەڕا کە لە ژووری قائد فرقەی دوو پێم گوت نەکەی بسەلمێنیت ببیتە سەرەک وەزیران تا ئەو دەمەی بوویێ!

ئاڵقەی شازدەیەم

چەند ڕۆژێک دوای پێک هاتنی وەزارەت دکتۆر ئەکرەم جاف کە بووبوو بە وەزیری زەراعەت داوەتێکی شەوی ڕێکخست لە ماڵەکەی، لە کوردان فوئاد عارف و محەمەد سەعید خەفاف و من بانگهێشتن کرابووین، ناشزانم کەسی دیکەی کورد لەگەڵمان بووبێت، چەند وەزیرێکیش هاتنە داوەتەکە لە نێوانیاندا (عزيز عقيلي) وەزیری دیفاع هەبوو، ئەوانی دیکەم لەبیر نەماون. مەبەست نزیک خستنەوەی کورد و حکومەت بوو لە ڕێی یەکتر دیتن و وتووێژەوە. هەوڵەکە بێسوود نەبوو ئەگەر داوەتی دیکە و یەکتر دیتنی دیکەی بە دوادا هاتبایە بەڵام هەر لەوەندە وەستا. لە نوختەیەکی سەر بە ناکۆکیی نێوان عەبدولکەریم قاسم و عەبدوسەلام عارف، بە تایبەتی هی دەمی دەمانچە هەڵکێشانی عەبدوسەلام لە ژوورەکەی عەبدولکەریم و بە حزووری فوئاد عارف نەگونجانێک هەبوو لە نێوان ڕاوێژی فوئاد و قسەکانی عەزیز عوقەیلی. نەگونجانەکە وەکوو خۆی مایەوە بەڵام دانیشتنەکەی پێ تێک نەچوو.

عەبدوسەلام لە (دار البيضاء) وەیا (رباط) وەیا شوێنێکی دیکەی ئەفەریقای عەرەب بوو لە کۆبونەوەی تۆقەڵەکاندا کە عارف عەبدوڕڕەزاق ویستی ئینقیلاب بکات. بەڵام تێیدا سەرنەکەوت... عەبدوسەلام گەڕایەوە. د. عەبدوڕڕەحمان بەزاز کە جێگیری سەرەک وەزیران بوو لە وەزارەتەکە ئەمجارە بوو بە سەرەک وەزیران.

بەیانی چووم بۆ پیرۆزبایی لێ کردنی. سالۆنەکەی بەردەمی ژووری خۆی خەڵقێکی زۆری لێ بوون هاتبوونە موبارەکبادی. من جێگەم کەوتە بەرانبەر خۆی لەو بەری سالۆنەکە. وەها ڕێککەوت د. بەزاز بۆ یەک دوو دەقیقە سالۆنەکەی جێهێشت، لەو بەینەدا جەمیلی عەلیاغا و هاواری مشیراغای دزەیی هاتنە سالۆنەکە، کە د. بەزاز گەڕایەه، ئەو دوو کوردەی دیت زۆری بەخێرهێنان و ئەحواڵی پرسین لە وەڵامدا سپاسیان کرد و گوتیان ئەحواڵمان باشە. من لە بەری خۆمەوە بە دەنگ هاتم گوتم، ئەو برایانە هاتوونەتە پیرۆزبایی تۆ نایانەوێ سەغڵەتی خۆیان تێکەڵ بە موجامەلە بکەن دەنا کەسی لەوان تەنگەتاوتر پەیدا نابێ، چەند ساڵە دەربەدەرن، ئاواییەکانی خۆیانیان لە دەشتی دزەیی بەجێ هێشتووە، هاتوونەتە هەولێر نە یەک فلس داهاتیان هەیە نە هیچ ئیشێک هەیە بیکەن. کە وەهام گوت، لە وەڵامدا گوتی با بەچاکی بتناسمەوە تۆ فلانەکەس نیت؟ گوتم هەوم. هەندێکی موجامەلەی کردم، کە لە دەمی نیابەتمدا لە شوێنی گوێگران بووە و دیتوومی قسە دەکەم... ئنجا گوتی، بەری لای تۆ بەتاڵاییی تێدا نییە من بێمە لات، زەحمەت نەبێ تۆ وەرە لام جێگە لە تەنیشتمەوە هەیە... پەڕیمەوە لای ئەو گوتی، من کەم و زۆر لە وەزعی ئەم برایانە و عەشرەتەکەیان ئاگادار نیم. گوتم ئەم ڕاستییە یارمەتیت دەدات کەوا چی بە چاکی بزانیت بۆیان ئەوە بکەیت، چونکە لێرە بە پێشەوە پابەندی قسە وەیا هەڵوەستێک نەبوویت لە کێشەی ئەواندا دەستت ببەستێت. گوتی دەبینیت ڕۆژەکەم دەرفەتم نادات لەگەڵت بدوێم، سبەینێ سەعات هەشتی بەیانی چاوەنۆڕت دەبم لەم جێگەیە، وەختیشم بۆ تۆ تەرخان دەکەم. سبەینێ کە چووم لە (سيطره)ی لای شەقامەوە هەتا لای خۆی ڕایسپاردبوو نەوەخرێم. سکرتێری تێگەیاند کەس مەشغوولی نەکا هەتا من هەڵدەستم.

وای لەم جیهانە سەیرە، هەموو ئەم گەرموگوڕییە و بەخێرهێنانە و ئامێز کردنەوە و بایەخ پێدانە و ڕێزلێنانە، کە لە ڕواڵەتدا بێکۆتایی بێت، لە سەعات هەشتی بەیانییەوە هەتا هەشت و چارەکێکی بەردەوام بوو، کوتوپڕ گۆڕا ئەمما چۆن گۆڕانێک.

بۆ بێتاڵعیی ئەو شتانەی منی تێدا پەرۆشدار بووم کارێکی زێدە بێبایەخی تایبەت بە خۆم هەبوو کە دەشیا هەر باسی نەکەم، لەبەر تەنگەتاو بوون بە دەست ناگزورییەوە پێش قسە بنەڕەتییەکانم خست و گوتم بەر لەوەی بچینە ناو کێشەی دوور و قوڵەوە فلانە شت هەیە حەز دەکەم لێی ببینەوە بە دوو قسەی سەرپێیی. مەسەلەکەم باس کرد، وەڵامێکی خۆشی دامەوە، گوتم پەلەی لێ مەکە و پتری سەرنج بدەیێ. ئەم (پەلەی لێ مەکە)یە کە بە عەرەبی (ارتجال)م بۆ بەکارهێنا و لەوپەڕی دڵسۆزیمەوە بۆ ئەویش بوو، یەک خەندەقی خستە نێوانمانەوە لێ پەڕینەوەی مومکین نەبێت. دوای ئەو قسەیە لە ترووکەیەکی چاودا هەڵستا سەر پێیان و گوتی بە داخەوە وەختم نەما، چی دیکە ناتوانم لەگەڵت بدوێم. حاجەت نەبوو کەس تێم بگەیەنێ لە خۆوە زانیم ئەو وشەیە کاری ڕوخێنەری خۆی کرد. «منیش گەڕامەوە دواوە ئەمما بە عاجزی». دەڵێن زمان بەڵای سەرە، قسەکە ڕاستە ئەمما دەشیا دڵ سافییەکی منی خستە سەر قسەیەکی بێتوێکڵی نیازپاک چاوپۆشینی لێ بکرێت لە لایەن مرۆیەکەوە کە مامۆستای قانوون و سیاسییەکی ناسراو و سەرەک وەزیران بوو. من نامەوێ خۆم بپەڕێنمەوە لەوەندە گلەییەی حەقە لێم بکرێت، بەڵام چ بکەم لەگەڵ تەبیاتێکی خۆشـباوەڕی بە خەڵقدا ڕاپەرمووی بێ فرت و فێڵ کە بە هەموو عومرم ڕەفتاری ڕاستگۆیانەی ناسیاسییانەی پێ کردووم. من لەو دەمەدا کە ئەگەر دڵی د. بەزازم ڕاگرتبایە ڕەنگ بوو هەر لە ڕێی (تعویض)ی بێفێڵەوە هەموو گرفتێکم برەوێتەوە، چاوم بڕیبووە حەقێکی کەم بایەخی بێتەئویل و بێمنەت و چ حسابێکم بۆ قسەی دیپلۆماسییانە نەکرد کەوا بایی سەد ئەوەندە حەقە خاترانەی تێدا دەبوو. بەڵام واز لە هەقوهۆقی خۆشم بهێنم، گەلێک بەرژەوەندی گشتی و نیوەگشتی وەک موشکیلەی دزەییەکان لەوانە بوون بەرەو چارەسەرکردنەوە برۆن ئەگەر ئەو وشەیەی من نەبوایە لەمپەر. ڕۆژی پێشتر د. بەزاز دیتی لە نێوان ئەو هەموو خەڵقەی دێنە پیرۆزبایی لێ کردنی تەنها کەسێک بیری لە سوودی گشتی کردبێتەوە و دوو لێوەی لێ بزاوتبێ من بووم، هەر بۆیەش بوو ئەو هەموو بایەخەی بە دیدەنی سبەینێمان دا، چی دەبوو دڵ فەراحییەکی بەخشندانەی لەو وشەیەی من بەکارهێنابایە لەبەر خاتری کێشەی ئەوتۆ پێوەندی بە سیاسەتمەداریی خۆیشییەوە هەبوو!! دوای دوو ساڵێک دەرفەت بوو بۆ ئەو ڕووداوەی بگێڕمەوە...!

قسەی پێشینان هەیە دەڵێ، کە خوا بدات پێغەمبەریش چەنگێکی دەهاوێتە سەر. ئەم قسەیە بۆ من بە زیادبوونی سەغڵەتی بە ڕاست گەڕا. لە کەرکووک بووم، سەردانێکی ماڵی شێخ ڕەئووفم دەکرد لەگەڵ دەوەن و محەمەد و دایکیان، ڕۆژێکیان ئافرەتێکی ماڵی خۆمان لە پڕ هاتە ژوورەوە گوتی، دوێنێ یەک مەفرەزەی حکومەت لەگەڵ مدیرێکی پۆلیس هاتنە ماڵەوە بۆ گرتنت، چاک بوو لێرە بوویت ئیتر خۆت دەزانیت چ پەسەند دەکەیت.

سەیر لەوەدا بوو ئەهلی ماڵەوەش وەکوو خۆم بە دڵ سافییەوە دەڵێن، لێرە نییە وا لە کەرکووکە لە ماڵی شێخ ڕەئووف ئەم قسەیە ئەگەر غەیری ئەهلی ماڵەوەم بیکردایە دەگوترا خەبەری لێ دا و بۆی

دەبووە عەیب. ماڵی ئاوا بێ، مدیر پۆلیسەکە دەڵێ، من چ حەقم هەیە بە دوای بکەوم بۆ کەرکووک، حکومەت – جنێوێکی بە حکومەتیش دابوو – با خۆی بە دوایدا بگەڕێ من هەر ئەوەندە دەڵێم لە ماڵەوە نەبوو.

بڕیارم دا خۆم بەدەستەوە نەدەم. لە بەغدا کۆمەڵێکی کوردیان گرتبوو لەوانەی ناویان هەبوو، وەک فوئاد عارف، مەجید عەلی، زەیدی ئەحمەد ئەفەندی، عەبدوڕڕەحمان موفتی، ئەحمەد کەمال، فەتاح شاڵی و ڕەشید جەودەت، دووریش خرابوونەوە بۆ (عين تمر) لەو چۆڵ و بیابانەی خوارووی بەرەو ڕۆژاوای عێراق. منیش گیرابامایە هەر بۆ ئەوێ دەچووم.

خۆم نەوەخراند خێرا چوومە ماڵی کاکە حسێنی خانەقا. ئەو شەوە لەوێ بووم بۆ سبەینێ وەها بەرژەوەند دیترا لە جێگەیەکی پەنهانتر بم، ئیتر چوومە ماڵی شێخ ئاوڕەحمانی شێخ ساڵح لە بەری قەڵا. دە ڕۆژ وەیا زیاتر لەوێ بووم. ساڵی نوێم (هی ١٩٦٦) لەو خۆشێرکێیەدا پێشوازی کرد. لەگەڵ شێخ ئاوڕەحمان زۆر زۆر بە خۆشیمان دەبردە سەر، دواتر دەمگوت هەرچی حەزی لە شتی خۆشە با خۆی لە ماڵی شێخ ئاوڕەحمان بشارێتەوە.

خانەخوێم حەزی دەکرد زەڵلەی زمانی خەڵق باس بکات و منیش لەگەڵ ئەودا ئەو حەزەم هەبوو، ئێستاش هەیەتم. جارێکیان شێخ ئاوڕەحمان شیعرەکەی شێخ محەمەدی خاڵسی دەخوێندەوە کە ڕووی لە شێخ محموودە، لە جیاتی ئەوە بڵێ (فەلەک مل شۆڕ ئەکا...) گوتی (شەلەک فل مۆڕ ئەکا...) گوتم، دادەی خێرا بینووسەوە هەتا لەبیرمان نەچووە...

زانیمان هیچ موراقەبە بە دەوری ماڵی شێخ ڕەئووفەوە نییە، غەریبیی منداڵەکانم دەکرد، گەڕامەوە بۆ ئەوێ بەڵام خۆم بە خەڵق نیشان نەدەدا. هەندێک دۆست بۆم خەریک بوون یەک لەوان (منعم المصرف) کە ئەوسا موتەسەڕریفی هەولێر بوو. دەیزانی لە کەرکووکم خەبەری بۆ ناردم کە لە سەردانێکی (عزیز عقیلی)، وەزیری دیفاع، لە هەولێر قسەی لەگەڵدا کردووە لە بارەی منەوە. گوتبووی وەعدی شەرەف بێت، بچێتەوە ماڵی خۆی و دەرنەچێت. عەبدولمونعم گوتبووی ئەمە قسە و وەعدی شەرەفی ئەو پیاوەیە خۆیشی بڕیار بدات لە متمانە پێکردنی. ڕەنگە دەوری دوو مانگێک لە کەرکووک مامەوە، ڕۆژێکیان مەرحووم نەجمەددین عەونی پەیدا بوو. هاتە لام، گوتی حەز بکەیت دەتبەمەوە بەغدا، ئۆتۆمۆبیلەکە خسوسییە شوبهەی کەمتر لێ دەکرێت. لەو بەینەشدا دەمزانی موراقەبە لەسەر ماڵم هەڵستابوو ئیتر لەگەڵ نەجمەددین گەڕامەوە بەغدا بەڵام یەکسەر نەچوومەوە ماڵێ لای سەمەدی حاجی محەمەد دابەزیم شەوێ پاش سەعات دە بەبێ دەنگی چوومەوە ماڵێ.

گەیشتینە نیسان، وابزانم لەو مانگەدا بوو تەیارەی عەبدوسەلام کەوت، خۆی و چەند کەسانێکی لەگەڵیدا بوون، تێدا بوون بە خەڵووز. هەموو دەمانزانی عەبدوسەلام پێگیربوو لەسەر گرتنی ئەو خەڵقە. بە مردنی ئەو ترس نەما خۆم ئاشکرا کرد. عەبدوڕڕەحمان عارف بوو بە سەرۆک کۆمار لە جێی برای. چوومە لای و پرسەم لێ کرد. دوای ئەو چوومە لای د. عەبدوڕڕەحمان بەزاز کە بووبۆوە سەرەک وەزیران. بیستبووم حەزی بە گرتنمان نەکردبوو بەڵام عەبدوسەلامی پێ ئیقناع نەکرابوو. عوزری خواستەوە لەوەدا کە یەکێکی وەکوو من بێلزووم دووچاری سەغڵەتی بێت گوتی ئایەتی قورئان دەڵێ (اتقوا فتنة لا تصيبن

الذين ظلموا منكم خاصة...). گوتم من له کولانەی حەدیسێکەوە سەیری ئەم وەزعەم دەکەم کە جارێکیان دووپشکێک بە پێغەمبەریەوە دا وەهای ئێشاند ناوی خوێی لەبیر بردەوە تا ئەوەی گوتی، (هاتوني ما تضعونه في الطعام)، ئنجا گوتی، (لعن الله العقرب انها لا تفرق بين من يصلي ومن لا يصلي). منیش هەروەها دەڵێم لەعنەت لە خەبەردەر بێ کە دەیەوێ من پێوە بکات کە مومکین نییە خەریکی کارێک بم جەزای ئیعدام بێت هەموو ئومێدی سەلامەتیشم ئەوە بێت حکومەت ڕەحمم پێ بکات. (انا أرفض هذه الرحمه وأقعد في بيتي...)

بەزاز خەریکی ڕێککەوتنەوە بوو لەگەڵ کورد تا گەییشتە ئەوەی وەفدێک لە سەرەوە هات بۆ تێکگەییشتن. زەیدی ئەحمەد ئەفەندی پێوەنارد. وەفدەکە لێرە بوو، بەیانی ۲۹ حزیران خوێندرایەوە ۱۲ مادە بوو. سبەی ئینقلابی دووەمی عارف عەبدوڕڕەزاق سەر لەنوێ شکستی هێنا... ئەو ۱۲ مادەیە بە لای منەوە خراپ نەبوون. بەر لەو ڕێککەوتنە چەند کۆبوونەوە لە قەسری جمهووری کرا، عەرەب و کورد تێیدا بەشدار بوون، هی کوردانیش بەتەنها، لە (مجلس وطني) کرا. من لە هەردووکان بەشدار بووم بەڵام قسەم نەکرد.

لە شەوی ١٤ی تەمووز داوەتی قەسری جمهووری کرام... لەگەڵ بەزاز تووشی یەکدی هاتین سەلاممان لە یەکتر نەکرد. وەفدێکی سەحافیی میسر هاتبوون داوایان کرد بمبینن، لە ١٧ی مانگ چوومە لایان لە ئۆتێل بەغدا. نوێنەری (روز اليوسف) و (مصور) و جەریدەی (الجمهورية) بوون، چوار سەعات قسەمان کرد. لەبارەی بەیانی ۲۹ی حزیران پرسیاریان کرد، حەزیان لێ بوو ڕام لێ نەبێ چونکە بەزازیان خۆش نەدەویست گۆیا وەحدەوی نەبوو. گوتم من بەر لە دوو شەو بە بەزاز گەییشتم سەلاممان لە یەکتر نەکرد، لەبەر ئەمە قسەم بۆ دۆستایەتیی ئەو نییە. من کە سەرنج لە شۆڕشی کۆن و نوێ دەگرم و دروشمەکانیان و ئەنجامەکانیان بەراورد دەکەم کە چەند لێک دوورن بە قیاس لەوان دەتوانم سێ مادەش لەو دوازدە مادانە بە قوربانی نۆیەکەی دیکە بکەم. دواتر (مصور) و (روز اليوسف) باسی منیان کردبوو. هەرچی (الجمهورية) بوو، دوای پتر لە ساڵێک، سەرەک نووسەرەکەیم دیتەوە، گوتی، بە درێژی ئەو قسانەتم بڵاوکردەوە. قسەکان وەختی خۆی لە هەموو مەیدانێکی دەپشکنیەوە هەتا هونەر و گۆرانی و (ترتيل) و... و... هتد... ی میسر.

بەزاز دەستی نەبەسترابایە عێراقی دەهێنایەوە باری ئاسایی بەڵام عەسکەرییەکان لێی بێزار بوون، هەر لە ساڵی ١٩٦٦ وەهایان کرد ئیستیقالە بدات. وەزارەتی (ناجي طالب) هات، وابزانم، لە مانگی یازدە یان دوازدەی ١٩٦٦. ڕەجەب عەبدولەجید جێگری سەرەک وەزیران و وەزیری داخلیە بوو.

ناجی و ڕەجەب دۆستم بوون، هەتا بشڵێی سەغڵەت بووم لە لایەن گوزەرانەوە، ئەندامەتییەکی (مجلس الخدمة) بەتاڵ بوو، ڕووی تەکلیفم لێنان و مەرسوومیان دەرچواند بە دامەزراندنم لەو مەجلیسە. ڕۆژی ٢٧ وەیا ١٩٦٦/١٢/٢٨ دەوامم کرد...<٧٠>

ماڵەکەم لە مەنسوور گوێستەوە بۆ (مدينة الشرطة). جیرانەتیی حسێن شێروانی بۆ ئەوێی ڕاکێشام. حسێن مدیر شورتە بوو وەک دەڵێن (عصامي) بوو، دەمێکیش بوو دۆست بووین لە کۆتایی شوباتی ١٩٦٧ لە خانوێکی نزیک ماڵەکەی ئەو نیشتەجێ بووین. کرێ خانووی مەنسوور ٥٠٠ دیناری ساڵانە بوو،

هینەکەی (مدینة الشرطة) ٢٤٠ دینار بوو. هەندێ برادەرم دەمێک بوو لێم بزر بوون پەیدا بوونەوە...

لە ساڵی ١٩٦٦ کۆمەڵەی مەکتەبی سیاسی کە زوربەیان هاتبوونەوە لای چەکدارەکان و تەنها سکرتێریان لە تاران مابۆوە، ئا ئەو کۆمەڵە بە پێی قسەی خۆیان لە ترسی ئیعدام هەڵاتن بۆ ناو حکومەت و هێنرانە بەغدا. سکرتێریش هاتەوە بەغدا. من کاغەزێکم دیت بە ئیمزای سەرکردەی چەکداران لە ١٩٦٦/١/١ فەرمان دەدا بە کوشتنیان... من لە کولانەی کوردایەتیی بەرفراوانەوە سەیری کەسان و ڕووداوان دەکەم، کەمتر نیگای کژکات (موسمی) دەخوازمەوە. مەکتەبی سیاسی لەو ڕۆژگارانەدا پارچەیەکی مێژووی کورد بوون، چاکە و خراپەیان لە دەست دەهات. هەرچەند لە تەمووزی ١٩٦٠ من ڕەخنەی توندم لێ گرتن بەوەدا کە لەبەر تیشکی (چینایەتی)دا بە چاولێکەریی چەپ خەباتی کوردایەتی بەڕێوە دەبەن، هەر لەو نووسینانەشدا گوتبووم کە ناشێ بۆ هیچ کوردێک کۆسپ و لەمپەر و تەگەرە بهێنێتە بەر هەنگاوی حیزب وەیا حیزبێکی دیکە قوت بکاتەوە. پاشتریش لە ١٩٦٣ بە تەواوی ئاشت بووینەوە. ئەمجارەش کە هاتنەوە بەغدا من پێوەندیم پێوە کردن و هاتوچۆ لە نێوانماندا هەبوو. تەنانەت کە خەبەر بڵاوبۆوە زەعیم عەبدولوەهاب ئەمین داوای لێ کراوە وەزارەت پێک بهێنێت چوومە لای، هەرچەند لە ناسینێکی دوور بە دووری پتر لە نێوانماندا نەبوو.

دەمزانی بۆ لایەنی وتووێژ کردن لەگەڵ کورددا دۆستی نزیکی هەیە لە کوردی بەغدا، مەکتەبی سیاسییان خۆش ناوێ، مومکینە بەرەو تێنەخوێندنەوەی ئەو گرووپە ڕاوێژی بۆ بکەن. من پێم گوت سوودی گشتی لەوەدا نییە دووبەرەکیی کورد لە چەژی سیاسەتی حکومەت خۆش بێت چونکە هێمنی و ئارامی وڵات و حوکم لە یەک بووندایە. وەها پەسەند دەکەم کە تەکلیف کراویت بۆ سەرەک وەزیرایەتی هەر نەبێ ڕووکەش بێت نەبزێکیان بگریت و بایەخیان پێ بدەیت بایی ئەوەی بەشی ئۆقرە گرتن بکات. گوتیشم من بە نیازی خۆهەڵقوتاندن لە شتی لابەلایی نەهاتووم بۆ لات، دەبوو ئەم تێبینییەت پێ بگەیەنم. لە وەڵامدا گوتی، ڕاستە تەکلیف کراوم، زۆریشم حەز کرد ئەو پەرۆشەت دەربڕی خۆیشم پێوەندیم پێوە دەکردیت ئەمەش نومرەی تەلەفۆنتە لەو ڕۆژانەم وەرگرتووە. عەبدولوەهاب ئەمین، نەبوو بە سەرەک وەزیران قسەکانمان نەزۆک مانەوە.

زوربەی هەرە زۆری کوردە سیاسییەکانی بەغدا وەیا ئەوەی بیروڕای هەبوو لە کاروباری کوردایەتیدا مەرحەبایان لەو گرووپە بڕیبوو، هەتا جارێکیان چوار کەس لەو کوردە ناسراوانە هاتبوونە سەردانم لە (مجلس الخدمة). کاتێک ئەندامێکی مەکتەبی سیاسی هاتە ژوورەکە، ئەو چوار کەسە تێکڕایان دوعاخوازییان کرد و لە ژوورەکە دەرچوون. هەرچەند هەستی قەومایەتی لە حاڵ و باری ئەوتۆییدا بشکوڵێت، شتێک دەمێنێت لە هەستی شەخسی گرنگترە پێی دەڵێن بەرژەوەندی قەومایەتی. کوردیش ئەوە نییە لە فیزونازی هێز و ساماندا خەتێک ڕاکێشێت بەسەر ناوی سەدەها کەسانی تێکۆشەر کە ئەگەر سەهووشیان کردبێت دەبێ بە ڕێنموونی و ڕەخنەی دۆستانە لە سەهوو بگێڕدرێنەوە نەک بە شکاندنیان شێرگیرەتر بکرێن. کاتێک میللەت ئەوەندە بەدەسەڵات و چەسپاو بوو پەکی بە هەڵەی هەڵەکردووان نەکەوت حیسابەکە دەگۆڕێت، خۆ ئەوساش دوژمن بکات بە دۆست سوودمەندتر دەبێت لەوەی بە ئەرک و مەسرەف لە ناویان ببات... هەر ئەم بیروڕایەم بوو وەهای لێکردم کە دوای دوو سێ

ساڵ ئەو گرووپە ویستیان بچنەوە بۆ لای چەکدارەکان و پرسیان پێکردم، بێ سێ و دوو لێکردن پێم گوتن ئەمە هەلی عومریانە و نابێ ئاوی لێبخۆنەوە و دوودڵیی تێدا بکەن. تێیاندا هەبوو لەم باوەڕە نەبوو، سکرتێریان قسەکەی منی زۆر پێ خۆش بوو، چووشنەوە ئەولا...

لە زۆر بار و جاردا گوتوومە، من کوردم بە کورد قبووڵە هەتا ڕۆخی خیانەت. دیسان قبووڵمە لە خیانەت بێتەوە دەرێ چونکە کورد وەک هەتیمی هەژارە لەوەدا نییە کولێرەی بێڕۆن بەلاوە بنێت. لەگەڵ ئەمانەشدا من بەو گرووپەم گوت نەدەبوو ببنە لەمپەر. گوتم من بوومایە لە جیاتی ئێوە خۆم «تحیید» دەکرد، لەبیرمە وشەی neutralize م بەکارهێنا، لە قسەی کوردی «خۆم بە نەبوو دەکرد» م گوت. بێگومان شەرعییەتی حیزبایەتی و پارتایەتی هی مەکتەبی سیاسی بوو، شەرعییەتی لەوە فراوانتر هی چەکداران بوو. ئەم ڕاستییەشم هەموو دەم گوتووە هەرچەند دەشێ هیچ لایەکیان لێی ڕازی نەبن چونکە کەم وەها دەبێ خەڵق بەو پشکە ڕەوایە ڕازی بێت کە نیوە بە نیوەیە.

مەجلیسی خدمە چونکە ئیشێکی رووتینی، وەکوو دامە و شەترەنج، دەباتە سەر، بەهرەی مرۆی بەهرەدار دەکوژێنێتەوە، بۆیە بوو پێم دەگوت (مقبرة القابليات). لەگەڵ ئەمەشدا ئەگەر کاروباری بە ڕێکی و بێ خوارەکە و خێچەکە ڕۆیشتبایە و کمێک نیگافراوانیی تێدا بەکارهاتبایە بۆ خەڵقێکی زۆر لەوانەی موحتاجی وەزیفەن دەبووە مایەی خێر و خۆشی. ئەندامەکانی بە سەرۆکەوە، چ ئەوانەی من بەگەڵیان کەوتم چ ئەوانەی دواتر بوون بە ئەندام لە جێگەی ئەندامە کۆنەکان، سەر لەبەریان دەست خاوێن بوون. بەڵام ڕێکخستنی کاروباری دایەرە و دیارخستنی بەرپرسی هەریەک لە موەزەفەکان کەلێنی دەدا بۆ بەدرەفتاری. هەتا تەسلیحی دەفتەرەکانی ئیمتیحانی تەعیین و تەرفیع لە دەست لیژنەیەکی بەرەژێرتری ئەندامانی مەجلیس بوو، کاری بەد هەبوو، کەمیش نەبوو، تا ئەوەی هەر تەعینێکی بەند بایە بەو ئیمتیحانەی لیژنەی بەرەژێر کردوویەتی من ئیمزام نەدەکرد.

سەیر لەوەدا بوو دەبوو ئیمتیحانی تەرفیع بە قەڵەمی خۆنووس وەڵام بدرێتەوە. کەسێکی تەسلیحی دەفتەری کردبایە بە ئاسانی دەیتوانی چی نووسراوە بیسرێتەوە و هی دیکەی لەو جێگەدا دابنێت تومەز لە بنەڕەتدا ئەوانەی مەرجی ئەوتۆییان داناوە بە بەرچاوی خۆیانەوە گرتووە کە بتوانن مامڵەت لەگەڵ ئەو موەزەفانەدا بکەن کە دێنە ئیمتیحانی تەرفیع، مەرجەکەش لە کۆنەوە داندرابوو بۆ ئێمە سەرەژێر بووبۆوە. کە تەسلیح کەوتە دەست ئەندامانەوە ئەشەدوبیللا هەتا لە مەجلیس بووم نەمهێشت یەک موەززەف بکەوێت. منیش دەهاتم بایی دەرچوونیان دەسکاریم لە وەڵامەکانیاندا دەکرد بێ ئەوەی بزانم کابرا چییە و کێیە و خەڵقی کوێیە.

بەلامەوە لە زوڵم زوڵمتر بوو بابایەکی موەزەفی هەناسە سارد بە تەمایە لە سی دینارەوە بۆ ٣٦ دینار هەڵکشێت هەر چونکە نازانێ جەزری ١٥٣٧٥٤٥ چەندە و (تأبط شرا) کێیە و (جزر القمر) چەند پانایی هەیە، بکەوێت، کەچی ئەو ئیشەکەی خۆی بریتییە لە (ضبط)ی محاکەمەی دادگە. بەڵێ چل پلە داندرابوو بۆ مادەی (اختصاص) و بیست بۆ زمان و بیست بۆ حیساب و بیست بۆ زانیاری گشتی بەڵام دەبوو بۆ مادەی (اختصاص) ئەوەندە دابندرێت کە ئەگەر کابرا تێیدا سەرکەوت پەکی بە ئەوانی دیکە نەکەوێت. من ئەوەندەم پێ کرا حیسابەکە لە بیست پلەوە بهێنمە دە پلە و دەیەکەی دیکە بەسەر

مادەکانی دیکە دابەش بکرێن.

هێشتا ئیمتیحان لە دەست لیژنەی بەرەژێردا بوو کاتبی تەحریری ڕەواندز کە لە بنەماڵەی مەلا ئەسعەد ئەفەندی ڕەواندزی بوو ئیشی هەرە گەورەشی ئەوە بوو لە کۆبوونەوەی قۆمیسێری سنووری عێراق و ئێران و تورکیا لە سی ساڵەوە تەرجەمەی کوردی و فارسی و عەرەبی و تورکیی دەکرد، کە هات بۆ ئیمتیحان لەگەڵ هەموو سفارشێکی لای لیژنەی کردم هەر خستیان، جاری دووەم خستیان... کاغەزم نووسی بۆ موتەسەڕریفی هەولێر کە تەرشیحی بکاتەوە بۆ تەرفیع چونکە دوای دوو جار کەوتن دەبوو تەرشیح بکرێتەوە دیسانەوە دوو جاران خستیان، دیسانەوە لەسەر داوای خۆم تەرشیح کرایەوە هەمیسان خستیان. ئەم جارە بە مدیر عامم گوت، بەسە و تەحەمول نەما... سەرت نەیەشێنم بە خێری خۆیان پەنجا نومرەیان دایێ و دەرچوو تەرفیعەکەشی بۆ ٣٦ دینار بوو دەیویست لەو مەعاشەدا خۆی تەقاعود بکات. ئەم کەین و بەینە ساڵێک و سێ مانگی برد.

هەرچەند من و تۆ بەرپرسی چاکە و خراپەی ئەم جیهانە نین بەڵام لە سنووری هەست کردنمان بە چاکە و خراپە، بایی دەسەڵات ڕاشکان دەبێ یاریدەیەکی چاکە بدەین. من دەمدیت دەسەڵاتی گەورە بە پای پیلان سامان بەسەر یەکەوە دەنێت، موەزەفی گەورە هەبوو ساڵانە لە سەفەری کەیف و بەزم بە مەسرەفی حکومەت تەڕدەماغییان دەکرد. ئیتر بۆچی مەلا شەفیعی ڕەواندزی لەسەر نەزانینی جەزری تەکعیبی هەموو ئومێدی بە تەقاعودی مەعاشی ٣٦ دیناری بپووچێتەوە، ئەویش دوای خزمەتی سی ساڵی. هەر لەو دەمانەدا بوو نوسخەی بڕیارێکمان بۆ هات لە وەزارەتی داخلیەوە، دەڵێ، فلانە مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی ناحیەی (ق) کە شەهادەکەی هی (دار المعلمین الریفیة) و مەعاشی سی دینارە، دەستی دایە فەرمانی نوێی لە وەزارەتی خارجیە بە وەزیفەی سەفیر و مەعاشی ١٦٠ دینار مانگانە... کە بچیتەوە بۆ قانوونی (سلکی خارجی) دەبینیت یەکێک کە بکرێ بە سەفیر دەبێ هەر نەبێ زمانێکی زیندووی بێگانە بزانێت و شەهادەکەی لەگەڵ سەفارەت بگونجێت و مەعاشیشی لە سەد دینار کەمتر نەبێت.

زۆر جاران وەها دەبوو لە سنووری ئەو قانوونەی مەجلیس پەیڕەویی لێ دەکرد هیچم پێ نەدەکرا بۆ یارمەتی دانی موراجیعەکان. ئەگەر ڕێم هەبایە هانام دەبردە بەر دایەرەی دیکە. لە نموونەدا دەڵێم، دەوری ٤٠ کەس لە مامۆستایانی کە دەبوو بگەڕێنەوە بۆ وەزیفە و نەگەڕانەوە و لە کچانی دەرچووی (دار المعلمات) کە وەزیفەیان بەر نەکەوتبوو کەوتنە سەر ساڵی ١٩٦٧ و گەییشتنە نیسان و مایسیش کە ئیتر تەعین بوونیان بە پێی (نظام) وەیا قانوون مومکین نابێت هەتا مانگی ئەیلوول. لەمانە کچی مەحموود نەدیم (خەڵقی کفری) کە ناسیاوم بوو لەو دەمەڕا کە کاتبی یەکەمی دادگەی کۆیێ بوو بەر لە پازدە ساڵ زیاتر، ئەم کچە لە کفرییەوە سبەینە زوو بەڕێ کەوتبوو تا بگاتە (مقابلە)ی دامەزران لە مەجلیسی خدمە. لە ڕێگە ئۆتۆمۆبیلەکەی وەرگەڕابوو... موقابەلە بەسەرچوو ڕۆژی دواتر کە هاتە لام خۆڵ و دۆی دنیای بەسەردا کرابوو، دەتگوت لە لێوی قەبرە هەر ئێستا دەیشارنەوە... دایە گریانێک و هەنیسکێک باس نەکرێت... حەقیشی بوو، خۆیشی و باوکیشی لە تەقاعوددا بە تەمای ئەو مەعاشە بوون ئاهێک لە جەرگیان بگێڕێ... نموونەیەکی دیکە، حکومەت بە موجامەلەی کوردان لە سەد دەرەجەی موعەلیمەی کچ

پەنجا دەرەجەی بۆ کچانی کورد دانا کە زمانی کوردی بزانن. دوازدە کچی کەرکووک دەبوو دامەزرێن، کەچی لەمانە دە کچیان کوردییان نەدەزانی... ویستم یارمەتییان بدەم بەوەدا فێڵ بکەم لەو (عضو)ەی لەگەڵم دانیشتبوو بۆ ئەزموونی کچەکان لە زمانی کوردی، هەر کچێک دەهات بە کوردی لێم دەپرسی، کوردی دەزانیت؟ مەڵێ نازانم! کەچی بە گیانی بێمنەت کردنەوە دەیگوت و بە عەرەبیش دەیگوت، (ما اعرف کردی خو احنا مو من کردستان...) بە مەدا (عضو)ەکەی تەنیشتم ئاگادار دەبوو منیش پێم نەدەکرا بە درۆ بڵێم کوردی دەزانێت. کچێکیان نەوەی مەلا قادری ئیمام قاسم بوو کوردیی دەزانی، یەکێکیشیان بە دەنگ نەهات و توانیم درۆی بۆ بکەم، دە کچەکەی دیکە بێبەش بوون و ئەو بەشەی ئەوان خرایە سەر پشکی هەولێر و سلێمانی و قەزاکانی کوردی سەر بە مووسڵ... دەوری بیست معلیمێک ئەوراقیان پێ تەواو نەکرا بۆ گێڕانەوەیان بۆ سەر وەزیفەکانیان... خولاسە چل کەسێک زۆر بە مەغدووری مانەوە. چوومە لای ڕەجەب عەبدولەجید، وەزیری داخلیە و نائیب ڕەئیس وزەرا و پێم گوت، (ابو محمد)، چل کەسێک لەوپەڕی مەغدووریەتدان دەبێ چارەیان بکرێت حەقیشم بەسەر قانوون و مانوونەوە نییە... قسەکەم چووە دڵییەوە. تەلەفۆنی هەڵگرت لەگەڵ ناجی تالیب سەرەک وەزیران قسەی کرد، گوتی فلانم لایە لەگەڵیدا هاوباوەڕم کە دەبێ ئەو کەسانە (شەرحی حاڵی کردن بۆ ناجی) تەعیین بکرێن.

ئێمە لە قسە کردندا بووین سوڵتان ئەمین، وەکیلی وەزارەتی دیوانی وەزارەتی داخلیە، هاتبووە ژوورەکە کاغەزی ڕەسمیی پێ بوو وەزیر ئیمزای بکات هەر بەسەر پێیانەوە گوتی، کە هەر ئەو خێرە دەکەن دوو سەد کچی (دار المعلمات)ی تازە دەرچوو هەن ئەوانیش حەقە بەر ئەم ڕەحمەتە بکەون. گوتم هەڵبەت دووسەد چاکترە لە چل... ناجی تاڵیب بێ دوودڵی گوتی منیش لەگەڵتانم پارەیان بۆ پەیدا بکەن لە بۆدجەی ئەمساڵ. ڕەجەب قسەی لەگەڵ وەزیری مالیە کرد گوتی هەر ئێستە خەریک ببە بۆ خستنە سەری نەوەد هەزار دینار بۆ بۆدجەی ئەمساڵ لە حیسابی (تربیه). مایەوە تەگەرەی قانوون کە نابێ مامۆستا لە نیسانەوە دابمەزرێن ئێمەش، وابزانم، کەوتبووینە مایس. ڕەجەب گوتی، فلان وەعد بێ هەر مانگی ئەیلوول داهات تەعیین دەکرێن. گوتم (ابو محمد) چ سیگۆڕتە هەیە کە ئێوە هەتا ئەیلوول لە حکومدا دەبن؟ گوتی، ڕاست دەکەیت با چارێ بدۆزینەوە. سەرت نەیەشێ ئەو ڕێگەیەمان دۆزیەوە کە ئەمری تەعیینیان دەربچێ بە کاتب لەو قوتابخانانەدا کە لە یەکی ئەیلوول ببن بە مامۆستا تێیاندا... لە هەموو مێژووی حکومەت شتی وەها نەکرابوو، ڕەجەب گوتی ئیقناع کردنی مەجلیسی خدمە بە مل خۆتەوەیە...

کە دەرچووم دیتم دەوری ٢٥٠ کەس لە کچ و کوڕ، زوربەشیان کچ، چاوەنۆڕمن. هەر کە گوتم هەمووتان تەعیین بوون، بوو بە قیامەتی شادی. گومانت نەبێ لەوەدا کە کۆشەشی ئەوتۆییم گەلێک گەلێک بە تامتر بوو لە یارمەتیەکی بە دەسەڵاتی وەزیفەمەوە پێشکەش بە ئەم و ئەوم دەکرد.

ڕۆژێک لەو ڕۆژانە معاونێکی شوڕتەی کورد کە لەسەر کوردایەتی فەسڵ کرابوو هات بۆ موراجەعەی ئیشەکەی. بەخێرم هێنا و ڕێزم لێنا و لە ماوەی کەمتر لە دوو سەعات هەموو ئیجرائاتم بۆ تەواو کرد و بڕیاری بوونەوەی بە معاونی سێ ئەستێرەییشم بۆ دەرهێنا. هاتە لام فەسڵ کرابوو، پێش دەرچوونی معاونی سێ نەجمەیی بوو. گوتی فلان قەت لە چاکەت دەرناچم... گوتم کاکی خۆم، مەمنوون بوونم ناوێ،

تۆ چەند لە ئیستیراحەتدایت کە ئیشت یەک چرکە نەوەستا و زۆریشی خێرایی لێ کرا خۆ ئەگەر ئارەزۆم کردبایە چەند مانگان هاتوچۆم پێ دەکردیت، لە پاداشدا نالێم وەکوو من ببە لەگەڵ مراجعی کە دێنە لات، هەر ئەوەندەت لێ داوا دەکەم، تو شەرەفت لە هیچە ئیشی خەڵق مەوەستێنە... ئەم برا کوردە ناویشیم نەهاتە بەر.

یەکێکی عەرەب کە هەر نەمدیت، بڕیاری تەعیینی دەرچوو کەچی ئەمرێکی مەجلیسی قیادەی سەورەمان پێ گەییشت بە تەئریخێکی پێش ئەو تەعیینە ئیمزا کرابوو لەسەر ڕاگرتنی تەعیینات. تەعیینەکەی هەڵوەشایەوە. ئەرزوحاڵی دابۆوە قەسری جمهووری کە تەعیینەکەی ئەو بەر ئەو ڕاگرتنە نەکەوێت. لێی داواکرابوو لە مەجلیسی خدمەوە (استشهاد)ێک ببات بۆیان کە ڕاست دەکات. ئەرزوحاڵی دایە سەرۆکی مەجلیس، داخوازییەکەی ڕەت کرایەوە، بەوەدا کە مەجلیسی خدمە (استشهاد) دەرناکات، با قەسر پرسیار بکات... من نەمتوانی سەرۆکی مەجلیس ئیقناع بکەم بەڵام بڕیارێکم لەگەڵ خۆم دا. بە دوا ئەو کوڕەمدا هەنارد تومەز پاش بێئومێدی ڕۆیشتبوو. نامەیەکی شەخسی و نیوە ڕەسمیم بۆ سەرۆکی دیوانی قەسر نووسی کە ئەو کوڕە ڕاست دەکات لەوەدا کە ئەمری تەعیینی دەرچوو بەڵام ڕەش کرایەوە... لە نامەکەدا نووسیم، حەدیسی پێغەمبەر دەڵێ، (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فان لم يستطيع فبلسانه فان لم يستطيع فبقلبه وذلك أضعف الايمان). منیش (منكر)ێکی گەورە لەوەدا دەبینم هاونیشتمانی دەرگەی موراجەعەی لە ڕوودا ببەسترێت لە ناو نیشتمانەکەی وا قەڵەمم لە جێی زمانم ئەو (منكر)ە لەسەر شانم هەڵدەگرێت بۆ سەر شانی لە خۆم بە دەسەڵاتتر.

دوو ڕۆژی نەبرد لە قەسرەوە بە نامەی ڕەسمی داوای فایلی ئەو کوڕە کرا و ئەمرەکەی تەعیینی تەنفیز کرا... من نە پێشتر سەرۆکی دیوانی قەسرم دیتبوو نە دواتریش دیتمەوە بەڵام بیستمەوە کە ئەو دەیناسیم و نووسینەکانمی بە دڵ بوو. ئەوساش هەر لە سنووری کاغەزی ڕەسمی و هەندێک لە گوتارەکانی هاوینی ١٩٦٠م مومکین بوو منی ناسیبێت بە نووسەر... ئەگەر ئاگای لە نیابەتم نەبووبێت. لەم بابەتە کۆشەشانە گەلێک بەو لای تاقەتی خۆمەوە دەڕۆییشتم. هەرچەند ماندووبوون و ناوناوە مەسرەفیشم لەکیس دەچوو بە هاتوچۆی تاکسی دیسانەوە هەتا بڵێی دەبووژامەوە بە سەرکەوتنی هەر یەکێک لەو کۆشەشانە.

حاجی ڕەسوڵ چۆن تەرفیعی کرد؟ داخلیە قایمقامێکی تەرشیح کردبوو بۆ تەرفیع، حاجی ڕەسوڵ هاتە لام گوتی چ بکەم تەرشیح نەکراوم؟ گوتم ئیعتیراز بگرە، مەجلیسی خدمە گوێی نەدایە ئیعتیرازەکە. کابرای تەرشیح کراو دوو مانگ بەر لە حاجی بووبووە قایمقام حاجیش هەشت (شكر و تقدير)ی هەبوو کابرای دیکە دووی هەبوو. چوومە لای وەزیر داخلیە د. شامل سامرائی، کەونە زەمیلم لە وەزارەت، گوتم، (أبو أندلس متى تقبلون الولاء من الكردي؟) حاجی لەناو شاخ و داخی کوردەواری و لە دەمی حەرەکاتدا هەشت جاران تەقدیر کراوە، کابرای دیکە لەبەر سێبەری قەزای وەکوو نەجەف دوو تەقدیر کراوە هەر چونکە پشتیوانیشی هەبووە دوو مانگ زووتر بۆتە قایمقام. (يا ابا أندلس والله لو كنت أنا وزيرا بدولة كردية وجاءني عربي في مثل وضع حاجي رسول لما فضلت عليه كرديا) گوتی، فلان بەس بێ، ئابڕووم چوو... تەلەفۆنی هەڵگرت بە یەکێکی بەرپرسی وەزارەتەکەی گوت، (حيا ما بقى)، لە بن ئەرزیش بێت

بایی تەرفیعی قایمقامێک پارە پەیدا بکە... دوو ڕۆژی نەبرد تەرشیحی حاجی هات و تەرفیعی پێ کرا.

جەلالی حاجی عەولابەگ، کەونە هەڤاڵی قوتابخانەی سەرەتایی و دۆستی هەمیشەییم، چۆن تەرفیعی کرد؟ دەبوو لە پلەی حەفتاوە بۆ پلەی سەد دینار مەعاشی بە پێی نیزام داخلیی مەجلیس دیدەنیی لەگەڵدا بکرێت پاش تەرشیح کرانی لە لایەن وەزارەتی عەدلیەوە. قسەم لەگەڵ وەزیری عەدل کرد گوتی، لە وەزیر مالیە پارەم بۆ پەیدا بکە هەتا هەر ئێستا تەرشیحی کەم. ڕێکەوت وەها بوو وەزیری مالیەی ئەو دەمە دەیویست لەگەڵی ئاشت ببمەوە، یەک دوو جار هەوڵی دا نەمبیست! بۆ ئەم ئیشە چوومە لای. کە گەییشتمە ژووری سکرتێرەکەی بێ ئەوەی ئیزنم بۆ وەربگرێت گوتی فەرموو. گوتم ئەدی ئیزن؟ گوتی تێی گەیاندووم هەر دەمێک هاتیت لە هەر بارێکدا بێت یەکسەر دەرگات بۆ بکەمەوە... دەرگای کردەوە. وەزیر بێوەخران پارەی پێویستی خستە سەر بۆدجەی عەدلیە و جەلال بەگ تەرشیح کرا و دیدەنی لەگەڵدا کرا و هەڵکشا بۆ پلەی سەد دیناری.

چوار وەزیفەی کاتب ناحیە لە داخلیەوە داواکرا پڕ بکرێنەوە بە مەرجی زانینی زمانی کوردی. ئیعلان کران، هەشت کەسی بۆ هاتن. لە ئەزمووندا چوار کەس بە پێی پلەی دەرچوونیان تەعین بوون چواریشیان مانەوە بە (احتیاط). یەکێک لە دەرچووە تەعین بووەکان (عەلی دەرویش مەشوور بە عەلی درێژ) هاتەوە لام بۆ سپاسگوزاری، گوتم لەجیاتی سپاس ئەگەر دەنگت دەگاتە ئەو چوار ئیحتیاتە با بزانن ئایا وەزیفە هەن لە ناوچەی کوردەواری شاغیر بێت بۆ ئەوان دەست بدات، خەبەرم بدەنێ من مەمنوونت دەبم. خەبەریان هێنا ئەو وەزیفانە هەن. کاغەزم نووسی بۆ موتەسەڕڕیفی ئەو ناحیانەی وەزیفەکان تێیاندا شاغیر بوون و ڕجام لێیان کرد کە داوا بکەن لە مەجلیسی خدمە وەزیفەکان پڕ بکرێنەوە. بە زوویی کاغەزی ڕەسمییان لێوە هات و ئەو چوار (احتیاط)ـە یەکسەر تەعیین بوون چونکە (احتیاط) نە ئیمتیحان دەکرێتەوە و نە (منافسە)ش قبوڵ دەکات.

لەو ماوە کە دەوری بیست ساڵێکی بەسەردا تێپەڕیوە عەلی دەروێش دۆستی گیانییە. لە دوورەوە دوعای بێدەسەلاتانەم بۆ دەکات منیش بێدەسەلاتانە مەمنوونی دەبم. هەر ساڵەش دیاریەکی بە سەنگ سووکی لە واتادا گرانم بۆ دەنێرێ. ساڵێکیان هەنگوینی بۆ هەناردم لە سلێمانییەوە. ئەو هەنگوینە لە عادەت بەدەر بە پێز بوو، ئەو داوەی وەکوو ڕیسی جاڵجاڵۆکە لە هەنگوین دەچۆڕێتەوە و درێژ و باریک دەبێتەوە لەم هەنگوینەدا وەها شریتەی دەکێشا دەتگوت پسانی بۆ نییە. لێم پرسی هەنگوینەکە لە کوێوە هاتووە بە خۆی و ئەو سیفەتەیەوە، وەلامێکی وەها ڕوونم وەرنەگرت بتوانم بڵێم فلانە هەرێم هەنگوینی ئەوتۆیی لێ پەیدا دەبێت. لەم تەرزە دیاردەم دیتووە و ویستووشمە هۆیەکەی بزانم بەلام بێسوود. لە سییەکاندا، ساڵێک لە ساڵان، توونتنی یەکێک لە توونتنەوانەکانی دێی (پێبازۆک)ی سەر بە کۆیێ وەها خێرا دەسووتا هەتا جگەرە لە توونتنی دیکە دەگەییشتە نیوەی، جگەرەی ئەم توونتنە تەواو دەبوو، سۆتووشی زۆر سپی بوو. نەمدیتەوە جارێکی دی ئەو توونتنە دەربکەوێتەوە... لەو ساڵانەدا چوێلەکەی وڵاتی کۆیێ بەچکەی خۆی بەخێو نەکرد و لە هێلانە فڕێی دەدا بۆ سەر زەوی... کەس نازانێ، ڕەنگە زاناکانیش نەزانن، بۆچی بوو ئەم بەچکە کوشتنە! من خۆم لەو کژەدا لە کۆیێ نەبووم بەلام لە مرۆی ڕاستگۆم بیست، هۆی گومان لێ کردنیش پەیدا نییە.

له مەجلیسی خدمە بووم مارف خەزنەدار هانی دام بۆ دوان لە بارەی نالییەوە، وەها بوو چەند دانیشتنێک بە یەکەوە دانیشتین بە تەلەفزیۆن لە کەرکووک بڵاو کرایەوە... دوو جاری دیکەش هەر جارە بە ڕەفاقەتی یەکێک لە بەرپرسانی تەلەفزیۆن لە بارەی حاجی قادر و شتی هەمە بابەتەوە دووام... لەسەر شتێکی بێبایەخ پێوەندیم بە تەلەفزیۆنەوە بڕی خەتای منیشی تێدا نەبوو. (مەبەس تەلەفزیۆنی کوردییە).

ڕۆژێک لەو ڕۆژانەی کەوا جاریٚ ناجی تالیب سەرەک وەزیران بوو لەگەڵ ڕەشید موسڵیح چووینە سەردانی فەریق تاهیر یەحیا. ئەوان هەردووکیان بێ ئیش بوون. فەریق تاهیر زۆری بەخێر هێنام، هەر زووش دەرکەوت چوونەکەم بۆ لای کەوتە کاتێکی لەبار بۆ حیسابی خۆی. بە مجامەلە لە تەنیشتمەوە بە لای خوارەوە دانیشت. گفتوگۆ هاتە سەر وەزعی (حکم) فەریق تاهیر گوتی پێویستە حکومەتێکی بەهێز بێت چارەسەری گیروگرفتی ئابووری و ڕامیاری... و... هتد بکات. ڕووی قسەی لە من نا و وەهای نواند کە منیش لەو هەوڵە بەشدار ببم وەک کوردێکی خاوەن باوەڕ و تەجرەبە و... دیار بوو دەیەویست لەگەڵ کوردێک پێوەندی بکات، ئیتر نازانم بیری لە من کردبۆوە یاخود ڕێکەوت منی نامزەد کرد.

من دۆستی ناجی تالیب و ڕەجەب عەبدولمەجید بووم، ئیمکان نەبوو بە وەهم و خەیاڵیش دژیان بوەستم. گوتم، (ابو زهیر) حەز دەکەم بزانیت من کە هاتووم بۆ لات تەنها سەردانی دۆستانەم مەبەست بووە چ پێوەندییەکی بە سیاسەتەوە نەبووە، پێشی ناویٚ بڵێم بۆ خۆت دەزانی، قسەیەکی ئێستا بیستم، لە منەوە وەپاڵ تۆ نادریٚ. کە زانی من تێکەڵ بەو هەوڵە نابم دوای چاو قوچێنێک جێگای خۆی گواستەوە بۆ ئەو بەری کە ڕەشید موسڵیح بە تەنها لێی دانیشتبوو. لەسەر قسەکان بەردەوام بوو گوتی، هەموو شتێک ڕێک خراوە ماوەتەوە (أحمد حسن البکر) قسەی لەگەڵدا بکرێت. سبەی لە پێشوازیی فلانە سەرەک دەوڵەت دێتە فرۆکەخانە قسەی لەگەڵدا بکە (ڕووی لە ڕشید موسڵیح بوو) بۆ ڕێک کەوتن لەگەڵمان، تۆی خۆش دەوێت... سبەینیٚ منیش داوەت کرابووم بۆ ئەو پێشوازییە. دیتم ڕەشید موسڵیح ئەحمەد حەسەن بەکری جودا کردەوە و لەگەڵی دوا. لە دوورەوە پێوەی دیار بوو وەڵامی ڕەفز دەداتەوە.

زۆری نەبرد وەزارەت گۆڕا، وەک لەبیرمە سەرۆک کۆمار خۆی بووە سەرەک وەزیرانیش، تاهیر یەحیا یەکەم نایبی سەرەک وەزیران بوو. فوئاد عارف یەک بوو لە چوار یان پێنج نائیب سەرەک وەزیران – بە پرسیار کاک فوئاد گوتی چوار بووین. ئەم ئاڵوگۆڕە کمێک پێش پێنجی حوزیرانی ١٩٦٧ بوو کە شەڕی سینای تێدا هەڵایسا.

لە زستانی نێوان ساڵی ١٩٦٦ و ١٩٦٧ وەها ڕێک کەوت ساردایی نێوان د.عەبدوڕڕەحمان بەزاز و من نەمێنێت. لە موناسەبەدا مامۆستا هادی چاوشلی داوەتێکی نیوەڕۆژەی لە ئۆتێلێکی قەشەنگ کرد، کۆمەڵێک لە محامی و پیاوانی قانوون و وەزیفەی سەر بە قانوون تێیدا بەشدار بوون لە نێوانیاندا وەزیری عەدل و سەرۆکی دادگەی تەمییزی بەغدا، بوون. وەها ڕێکەوت د. بەزاز و مامۆستا حسێن جەمیل و من کەوتینە پەرگێکی مێزەکەوە، حسێن جەمیل لە بەینداو من و بەزاز بەرانبەر یەکتر... قسەیەکی ئەو دەمەم بە بیردا دێتەوە لە بارەی وەزعی عێراق کە گوتم، عێراق (دۆگۆل)ێکی گەرەکە دابینی بکات. حسێن جەمیل گوتی، د. بەزاز چ قسووری نەکرد لەو ماوەیەدا کە بەرپرس بوو. گوتم، چونکە دۆگۆل نەبوو، لەگەڵ هەموو دڵسۆزی و ڕوونبینیی خۆی، لیٚ نەگەڕان بەردەوام بێت.

د. بەزاز رووی لە حسێن جەمیل کرد و گوتی، گلەییم لە مامۆستا کامل چادرچی هەیە. من کە بووم بە سەرەک وەزیران چوومە لای، ئەو سەرێکی لێ نەدام و ئەحوالیشی نەپرسیم... من ئەم گلەیی‌یەم کرد بە هەلی گلەیی کردن لە خۆی، گوتم، جیلی ئێمەش گلەیی هەیە لە جیلی پێش خۆمان (مەبەستم ئەو بوو، تێشی گەییشت) کە لەگەڵمان بێتەحەمولن... لەمەوە دەرگەم کردەوە بۆ ئەوە کە بلێم، من بایی تێڕادیتنم لە نیگافراوانی و باڵ قووڵی کەسێکی لەگەڵی دەدوێم سەریح دەبم، چەندێکی قسە گل بدەمەوە، بە لامەوە، دەبێتە تۆمەت گرتن لە سینە فەراحی و هۆش کراوەیی ئەو کەسەی دەیدوێنم... خولاسە زۆر بە ئەدەبانە تێم گەیاند کە ئەو بەیانییەی لە وشەی (مرتجل) قەڵس بوو لەوەدا حەقی نەبوو چونکە ئاشکرا بوو کە نیازم پاکە... هەڵبەت بە ڕەمز و هێما مەبەستم دەربڕی نەک پەنجە بۆ ئەو ڕۆژە ڕاکێشم...

لەو ڕۆژەوە بووینە برادەری ڕاستەکی بێفێڵ. پاش چەند ڕۆژێک هاتە لام لە مەجلیسی خدمە، گوتیشی بە تەما دەبم ناوناوە سەرم لێ بدەیت. شەوێکی ڕەمەزان چوومە لای میوانی زۆر بوون، لە موناسەبەدا گوتم، ئەو تیژڕۆیی‌یەی برا ئەفەریقایی‌یەکان دەیکەن لە بەرانبەر ڕۆژاوایی‌یەکان بێلزووم و نابەرژەوەندیشە، دەفتەری کۆن خوێندنەوە چاکەی لێ پەیدا نابێت... د. بەزاز گوتی، تەجرەبەی تاڵیان لەگەڵ ئیستیعمار هۆی ئەو توندوتیژییەیانە بە سەهلی ڕابوردوو لەبیر ناکەن. گوتم (أبو عامر! هذا تفسير للموقف وليس تبريرا) گوتی، هەندێ جار تەفسیر و تەبریر یەک دەگرنەوە. گوتم، لێرەدا یەک ناگرنەوە... د. بەزاز بێ ئەوەی بایی زەڕەیەک قسەکانمی پێ ناخۆش بێت لە شێوەی سەلماندن وسکت بوو... دواتر لەسەر داخوازی خۆی کاتێک دەچوومە لای، کەسی، غەیری من، لای نەبێت.

کەوتبووینە ساڵی ١٩٦٧، لە دانیشتنێکی مەحرەمانە باسی هەمە جۆرە بابەتمان دەکرد تا قسەمان گەییشتە سەرۆک جمال. من گوتم - ئێستاش دەڵێمەوە - سەرۆک جەمال لە لایەن (المعيه)ەوە چ سیاسییەکی نەگەییشتوێ، هەتا بلێی زیرەک، خەتیب، بەرچاو، بە شەخسیەت... بەڵام هەتا بشلێی بە خۆوە گلاوە، لە خۆدا ڕۆچووە. ئەگەر هەندێکی (ذاتيه)ی گۆڕابایە بە (موضوعيه) گەورەترین چاکەی بە وڵاتی خۆی و هەموو عەرەب دەگەیاند. لە میسالدا گوتم، مەلەوانان کە لە ئاو دەپەڕنەوە دوو جۆر پەڕینەوەیان هەیە، ئەوی لە خۆ ڕازییە وەکوو کەسانێکی بە مەلە لە مانش دەپەڕنەوە بە هێزی بازوو یەکسەر و ڕاستە و ڕاست نوختەی بەرانبەریان لەو بەری ڕووبار دەگرنە بەرچاو وەک ماسی بێخوارەکە و پێچەکە ئاوەکە دەبڕن. هەندێکی دیکە خۆ دەدەنە ئاوەکە و وردە وردە مەودای لێ دەدزنەوە هەتا دەگەنە کەناری ئەوبەری بە ماوەیەک لە خوار نوختەی بەرانبەریانەوە. هەرچی سەرۆک جەماڵە بەرەو هەوراز مل لە لووزەوی ئاو دەنێت. بێگومان خۆی و عەرەبیش لەگەڵیدا ماندوو دەبن. د. بەزاز بێ ئەوەی دەنگ بکات قسەکانی ڕا لێ بوون. زۆری نەبرد شەڕی سینای ١٩٦٧ بەو جۆرە هەڵایسا کە دیتمان.

ئەم جیهانەی سێیەمی خۆمان بە جۆرێکی شەیدایانە عاشقی نامومکین و ناواقیعیەتە. لە خوێندنی سەرەتایی‌یەوە مەشقی پەرگیری و تیژڕۆیی و نەسەلماندن و لاساری دەکەین هەر بۆیەشە تێکۆشەرانمان تێکڕایان قارەمانی (تطرف - پەرگیری)ن و شەرم دەکەن واقیعی بن. حیسابی جەماوەر کە خەریکی کەسابەتە جودایە، هێندەش جودایە بە لای سرپدا بۆتەوە. شەڕی ٥ی حوزێران بە تێشکانی عەرەب براپەوە. بێ ئەوەی عێراق یان هەر نەبێ گەلی عێراق هیچ گوناحێکی هەبووبێ لەو تێشکانە، حکومەتمان

بای دایەوە سەر ئەو خەڵقە، شتی لێ گران کردن و مەعاشی مەئموورانی داشکاند. مانگێکیان سەیرم کرد بە هەمووی ٩٠ دینار لە مەعاشم داشکاوە، گوتم، خزمینە چەند وەتەنیم و ئاگاشم لە خۆم نییە.

لەو سەروبەرەدا بوو ناجی تالیب و ڕەجەب عەبدولمەجید، لەماڵی ناجی، وێنەی داخوازییەکیان نیشان دام کە لە لایەن ١٣ ئەفسەری گەورەوە ئیمزا کراوە دراوەتە سەرۆک کۆمار، عەبدورڕەحمان عارف (وەیا خەریک بوون بیدەنێ). یەکێک لەو داخوازییانە هەڵبژاردنێکی ئازاد بۆ دیاری کردنی نوێنەرانی میللەت و کۆتایی هێنان بە حوکمی عەسکەری و (فترة الانتقال). ساڵی ڕابوردوو کە ناجی تالیب سەرەک وەزیران بوو، ڕەجەب عەبدولمەجید وەزیری داخلیە و جێگری سەرەک وەزیران، لە ژوورەکەی وەزیری داخلیە بە ڕەجەبم گوت، بۆچی نایەن تەجرەبەیەک بکەن کە هەرگیز لە عێراق نەکراوە؟ گوتی، وەک چی؟ گوتم هەڵبژاردنێکی بێفێڵ... گوتی لەوانەیە (مشبوهین یندسون...) گوتم، تاکە یەک کەس لەوانەی سەر بە زەمانی مەلیکن وەیا لە خۆیان گوماناوین ناوێرن سەر دەرکەن. گریمان تێکڕایی ئەو نایبانە (خائن) بوون خۆ تۆ وەک قورئان بە پێغەمبەر دەڵێ (لست علیهم بمسیطر) میللەت کە ڕای لە خائینان بوو، چاوی دەرێ، با لێی موبارەک بێت... ئنجا کە داخوازییەکەیان نیشان دام پێم گوتنەوە، هەلی ئەم داخوازییە لە دەست خۆتاندا بوو دۆڕاندتان. وەک لەبیرمە ئەو داخوازییە لە لایەن ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر و ناجی و ڕەجەب و حردان و ئیسماعیل مستەفا و عەمماش، هەتا سێزدە کەسەوە ئیمزا کرابوو درایە سەرۆک کۆمار. هەر ئەو جووڵانەوەش بوو شکڵی تازەی وەرگرت و گۆڕا بە شۆڕشی حەڤدەی تەمووزی ١٩٦٨.

ساڵی ١٩٦٧ جارێ نوێ بوو وەفدێکی گەورە لە میسرەوە هاتە سەردانی حکومەتی عێراق بە دەمڕاستیی (زکریا محیي الدین). داوەتێکی شەوانە لەسەر شەرەفی وەفدەکە کرا لەو شوێنەی ئێستا پێی دەڵێن (قصر السلام). لە سالۆنێک دانیشتبووین کە زەکەریا بە خۆی و هەڤاڵەکانییەوە هاتنە ژوورێ. لەبەر دەرگاوە کەوتە مسافەحە لەگەڵ ئەو خەڵقە. (امین هویدي) کە ئەوسا وەزیر بوو پێشتر سەفیر بوو لە عێراق شناسایی هەبوو لەگەڵ عێراقییەکان. بە یەکتر ماچ کردن لەجیاتی تۆقە تێهەڵکشی کە گەییشتە لام زۆر بە گەرمی و دەنگی بەرز چاکوچۆنی کرد گوتم، هەتا گەییشتیە من ئەوەندەیان ماچ کردیت تامیان لێ بریت. لەو سەفەرەیاندا بوو سەرەک نووسەری (الجمهوریة)ی قاهیرە سامی داود (وەک ناویم لەبیر بێ) پێمی گوت کە دانیشتنە دوور و درێژەکەی ڕۆژی ١٩٦٦/٧/١٧ی بە تەفسیل لە (الجمهوریة) بڵاوکردۆتەوە. وەعدی دا نوسخەیەکم بۆ بنێرێ بەڵام هیچم نەگەییشتێ، دواتریش مەرگ پێچایەوە، بە داخەوە.

زەکەریا موحیەددین خزمی خالید موحیەددینی بەرەی چەپ و لە بنەماڵەیەکی کوردن بەڵام زەکەریا بە لای ناوەڕاستدا بوو، کمێکیش لە دیوی جغزی ڕاستدا، سەرۆک جەمال هێنای بە سەرەک وەزیران بەڵکوو تیژایی ناکۆکییەکەی میسر و ئەمەریکا کەم بێتەوە، وەهاش چاوەنۆڕ دەکرا پارەدارانی ئەمەریکا هەلەکە بقۆزنەوە و هەندێ گرێی ئابووریی میسر بکەنەوە کەچی مەرجی وەهایان دانا بۆ خستنە ئیشی پارەیان لە میسر گەلێک قورستر بوو لە چاو هی وڵاتی دیکە، بەمەشدا تەجرەبەی زەکەریا موحیەددین بێسوود پووچایەوە.

هەر لەو ساڵانەدا جارێکیان لە ماڵی زەیدی ئەحمەد ئەفەندی کە باسی سیاسەتی جیهانی کرا، گوتم ئەمەریکا لە سیاسەت پیادەیە – وشەیەکی قورسترم بەکارهێنا – هەندێک لە دانیشتوان گوتیان، چۆن وەها بە ڕەهایی دەوڵەتێکی هەرە گەورەی جیهان بە نەفام حیساب دەکەیت؟ هەتا نۆرەی قسەم پێگەیشتەوە نەختێکی پێ چوو ئنجا گوتم، بەر لە من (دین ئەچیسن) کۆنە وەزیری کاروباری دەرەوەی ئەمەریکا لە کتێبێکیدا دەڵێ: موشکیلەی ڕۆژاوا ئەوەیە بەریتانیا شارەزایە و هێزی نییە، ئەمەریکاش هێزی هەیە و نەشارەزایە.

من لە وتووێژدا ئەم لایەنەم لەگەڵ سەفیری ئەمەریکا مستر سترۆنگ دەربڕیبوو. مستر سترۆنگ خۆی زۆر قووڵ نەبوو بەڵام موستەشارەکەیان (لێک لاند) پیاوێکی زیرەک بوو دەیسەلماند کە خارجیەی ئەمەریکا بێباکە و زۆر شت بە هەند هەڵناگرێ... دەیگوت نازام چۆن (اهتمام)ی خارجیە بۆ هەندێ پرسیاری سەر بە کورد ڕاکێشم لە عەرەبیەکەی وشەی (اهتمام)ی بۆ نەهات دەیگوت (اتهام) و دەیزانی ڕاست نییە بە ئینگلیزی گوتی how can I make them interested هەر تێبینی ئەوتۆیشە لە کتێبەکەی Game of nations دا بەدەر دەداتەوە لە لووت بەرزیی بەرپرسە زلەکانی خارجیەی ئەمەریکا.

لەو دەربڕینانەی من، بەهۆی تێگەیشتوویی (لێک لاند)ەوە، ئاکامێکی بچووک پەیدا بوو کە ئەمەریکا پێنج زەمالەتی بە کوردی چەکدار دا بەڵام کەسی پێوە نەچوو بۆ خوێندن، ئەم حیکایەتانەش هی پێش حوزێرانی شەست و حەفتە چونکە دواتر پێوەندی سیاسی عێراق و ئەمەریکا پچڕا، میسریش پێوەندی پێ کردەوە ئێمە هەر ماین هەتا هەشتاکان...

ڕۆژی پێنجی حوزێرانی ١٩٦٧ لە کۆبوونەوەی مەجلیسی خدمەدا بووین کە دەنگوباسی ڕەوی ئیسرائیل بۆ سەر دەوڵەتەکانی جیرانی خۆی، میسر و سووریە و ئوردون، بڵاو بۆوە. سەرۆکی مەجلیس (مشکور أبو طبیخ) و ئەندامەکان د. ناجی مەعرووف و فەرید عەلی غالب و من و ناجی عیسی خەڵەف، هەر پێنجمان یەک ڕا بووین لەوەدا کە سەرەنجامی ئەو دەوڵەتانە تاریکە چونکە هیچیان خۆیان تەیار نەکردبوو بۆ شەڕ مەگەر لە لایەنی خوتبە و قسەی گەرموگوڕەوە... لە ڕۆژان زووتر دەرچووم بەرەو نیقابەی محامیان. لای فایق سامەرائی، کە ئەوسا نەقیب بوو، بەینێک دانیشتم، محامییەکان پەیتا پەیتا خەبەری تێشکانی فڕۆکەکانی جوولەکەیان لە ڕادیۆی قاهیرەوە وەردەگرت تا گەیاندیە دەوری ٣٠٠ فڕۆکە. من ئەوەندەم گوت، ڕەنگە ڕۆژی وەها کەوتنی تەیارەیەک لە چەند لایەکەوە بدیترێت و خەبەری بە حکومەت ڕابگەیەندرێت ئیتر یەک بە چوار و پێنج لە قەڵەم بدرێت دەنا سێ سەد فڕۆکە بەو چەند سەعاتە ناخسترێت. کەس ئامادە نەبوو قسەکەم بسەلمێنێ... دواتر زانیمان نەک ٣٠٠ بگرە ٣ فڕۆکەش نەکەوتبوو چونکە لە پێش هەموو شتێک هەرچی فڕۆکەی میسر بوو سووتێندرابوو ئیتر خۆ مامر نییە بە دندووک شەڕ بکات... لە سەردانەکەی ساڵی ١٩٦٤ کە لە میسرمان کرد، من، موشیر عەبدولحەکیم عامرم لە ماڵی سەرۆک جەمال دیت. ماڵم حەقە قسەخۆش و نوکتەباز و پیاوی کەیف و بەزم بوو، بەڵام هەرچی گیانی جەنگاوەری هەبوو تێیدا نەبوو. مشیر عامر یەکێک بوو لە دوو قوماندانی هەرە هەرە تێشکاوی مێژووی جەنگ کە دەشێ بڵێین لە دەمی جەنگدا نەبوونیان چاکتر بوو بۆ سپایان لە بوونیان، ئەوی دیکەیان

مارشاڵ بۆدێینی قوماندانی مەیدانی ئۆکرانیا و پۆلۆنیای شەڕی نێوان ڕووسیا و ئەڵمانیا بوو لە ساڵی ١٩٤١. ئەوەی لە سینا ڕووی داو ناویان لێ نا (نکسە) ئەگەر پێی گوترابایە (هزیمە منکرە)ش هەر بە مەدح حیساب دەکرا چونکە هیچ ناوێک بە خۆیەوە ناگرێت بایی ئەو هەموو بێفەڕیەی (قیادە) بکات...

لە عێراق دەردە کوشندەکەی خۆفشەهەڵێنان وەهای کرد سەرۆک کۆمار لە بەڕێ کردنی سپای یاریدەدەر بۆ شەڕی حوزێران، بە گیانی یەکێکی بچێتە ڕاوەپۆڕ دنیای تێگەیاند، کوڕینە ئەوا هاتم خۆتان بگرن... لە نیوەی ڕێگە، سپای بێ سایەبانی هێزی ئاسمانی، بوو بە باشترین نیشانە بۆ فڕۆکەی دوژمن. پەحا کە ساواین و بە خۆمان نازانین. ئەرێ خوێنەری ئازیز، چ دەبوو بابایەکی سەرۆک کۆماری عەسکەری بایی هۆشی ڕاوکەری سوێسکە و کەو خۆپارێزی کردبایە لە گەردەن هەڵکێشان و نەڕەنەڕ!! لە نووسینی (محمد حسنین هیکل)م خوێندۆتەوە دەڵێ ئیسرائیل سێ ڕۆژ پێش هجووم هەرچی لاسلکییەکی هەیبوو ڕایگرت و خەبەری بە نامە دەنارد بۆ ئەو شوێنی پێویست، نەکا شیفرەی لاسلکییەکەی بخوێندرێتەوە. ڕۆژی هجوومیش هەرچی لاسلکیەکی هەیبوو خستیە گەڕ بۆ شێواندنی جیهازی بێتەلی دوژمنەکانی. بێگومان بەرپرسی خۆماڵی بە سێ ڕۆژ خامۆش بوون شەق دەبات، حەیف نییە وەکوو عەلیشیش لەسەر شانۆ چەتر لێ نەدات؟

لە ماوەی دوو ساڵ و مانگێک کە کەوتە نێوان ١٤/٥/١٩٦٥، ڕۆژی هاتنم بۆ بەغدا، و ٥/٦/١٩٦٧ کۆمەڵێک ڕووداوی گرنگ ڕوویان دا، پێنج وەزارەت کەوتن، هی تاهیر یەحیا و عارف عەبدوڕڕەزاق و د. بەزاز و ناجی تالیب و عەبدوڕڕەحمان عارف. سەرۆکێکی کۆمار بە هەواوە سووتا. شەڕ لە کوردستان دەستی پێ کردەوە. ئاشتی پەیدا بۆوە. عارف عەبدوڕڕەزاق دوو جاران دەستی دایە ئینقیلاب و سەرنەکەوت. شەڕی سینا هەڵایسا و لە شەش ڕۆژاندا ئاوەڕۆی چارەنووسی ناوچەکەی گۆڕی. ئەندامانی مەکتەبی سیاسی لەگەڵ ئەو حیزبییانەی دۆستیان بوون هاتنە سنووری دەسەڵاتی حکومەت... سێ دۆستی پژدەریم کۆچی دوایییان کرد، بابەکراغای سەلیماغا و باپیراغای بابەکری مەحمووداغا و بایزی بابەکری سەلیماغا (ئەم ڕووداوانە بۆ خۆم بە سۆز بوون، پێوەندیان بە سیاسەتەوە نەبوو).

بایزی بابەکری سەلیماغا دووچاری قەدەرێک بوو، کێشایەوە نەساغییەکی کە لێی ڕزگار نەبوو. لە ١٩٦٦ هێنرایە بەغدا، لە خەستەخانە بوو، لەگەڵ کاکە حسێنی خانەقا بەیەکەوە چووینە لای. بایزاغا گەییشتبووە قۆناغی هەرە دوایی ژیانی، لە هۆش دەچوو بە هۆش دەهاتەوە کەچی لەو گیانەلاوەدا مەردایەتی و جوامێریی خۆی لە دەست نەدا کە بە هۆش هاتەوە کاکەحسێنی دیت گوتی، کاکە حسێن، کاکە حەمەی پشتی هەموانی شکاند... تومەز لەوەتەی ١٩٦٣ کە کاکە حەمە لە گەڕانەوەی بۆ ڕانیە تەیارەکەی کەوت و تێداچوو، بایزاغا کاکە حسێنی نەدیتبوو سەرەخۆشیی لێ بکات، ئیتر بەر لە مردنی خۆی بە یەک دوو سەعات ئەو سەرەخۆشییەی وەها قارەمانانەی لێکرد. لەو تەرزە هەڵوەستەدا پیاوەتی دەردەکەوێت. هەرگیز نەمدیت ئەم بایزاغایە عەسەبی ببێت. ئەوپەڕی دڵگەرمی کردبێت ئەوەبوو دەیگوت، پیاوی چاک بە، با وەها و وەها بکەین نەک وەک تۆ دەڵێی. باپیری بابەکری مەحمووداغا دۆستێکی بێفێڵ بوو، متمانەی پێ دەکرا و زۆر شتیشی لە دەست دەهات، کوردی گوتەنی مرۆیەکی بە زیپک بوو، دیوەخانێکی عومدەی هەبوو لە دێی نوورەددین کە پژدەری پێ هەڵدەدرێتەوە، تا ئەگەر گوتت نوورەددینی

وەک ئەوەیە گوتبێتت پڕدەری.

ساڵی ١٩٦٨ داهات. حکومەتمان زێدە لە هەموو وڵاتی عەرەب بەردەوام بوو لەسەر (تقشف) و لە مەعاش بڕین. گرنەی عەجایبمان دادەگرت لە سیاسەت و ئابووری، لە نموونەدا دەڵێم مادەیەکی پەینی دەسکرد هەبوو لە ئەمەریکاوە دەهات کیلۆی بە ٢,٥ دینار بوو کە پێوەندیمان بە ئەمەریکاوە بڕی ئەو مادەیەشمان ئافەرۆز کرد بەڵام هەمان مادەی ئەمەریکاییمان (وابزانم) لە هۆڵەندە دەکڕیەوە بە هەشت دینار کۆڵێکیش کەیفمان بە خۆمان دەهات. دانیشتن چەند خۆشە بەرانبەر چاوی لەیلایێ!! خۆگێل کردنیش چەندە بەتامە لەسەر حیسابی خەزێنەی دەوڵەت!! لە یەکی شوباتی ١٩٦٨ کامل چادرچی کۆچی دوایی کرد. لە یازدەی شوبات سەمەدی حاجی محەمەدی بەننای برادەرم ئۆغری کرد. لەو ساڵانەدا بە جەژنە پیرۆزانە لەگەڵ ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر یەکدیمان بەسەر دەکردەوە هەرچەند یەکتریشمان نەدەدیت مەگەر لە موناسەبەی پێشوازی کردن لە مێوانان... جارێکیان لە سەفەردا بووم، کە گەڕامەوە گوتیان بە تەلەفۆن داوای ئەدرەسمی کردبوو تاکوو کارتی جەژنانەم بۆ بنێرێ، کارتەکەشی گەییشت. ئەم پێوەندییەی موجامەلەی ڕووت لە ڕۆژی ١٩٦٨/٧/٢٢ ڕەنگی دایەوە وەک کە نەختێکی دیکە بۆت باس دەکەم.

بێ ئەوەی کوچە و بازاڕ هەست بکات، لە ژێر پەردەوە هەوڵ و تەقەلّلای مەیلە و ئاشکرا و بێوچانیش هەبوو بۆ گۆڕینی باری سیاسی. ڕیوایەت زۆرن لە بارەی جۆری هەوڵدان بۆ بە لاوەنانی حکومەتی سەرۆک عەبدورڕەحمان عارف. ژمارەیەکی بەرچاو لە زاپتە گەورەکان و ئەوانەی لە چواردەی تەمووزەوە خەریکی سیاسەت بوون بە نیازی جۆراوجۆرەوە حەزیان لە گۆڕین دەکرد. تێیاندا هەبوو دەیانویست ئینقیلابێکی سپی بکرێت و ژیانی ئاسایی (مەدەنی) بگەڕێتەوە، جەیشیش بە زاپتەکانیەوە بۆ ئۆردووگایان بچنەوە و واز لە سیاسەت بهێنن بۆ ئەفەندییان. وەک بیستوومە لە کەسانێکی بەشداری ئەو هەوڵە بوون، گەلێک لایەن بە ڕواڵەت ئەو ئامانجەیان پەسەند کردووە بەڵام سیناریۆیەکی نهێنیتریان لە دەستدا بووە. هەتا ئێستا بە چاکی و ڕەوانی باسی ئەو گۆڕانە نەکراوە وەک بشزانم جارێ ماویەتی بۆ ئەو ڕۆژەی نهێنیەکانی پلان و پرۆژەی لادانی (عارف) بخرێتە بەر ڕووناکاییەوە. لە دۆستانی تاهیر یەحیام بیستووە، عەبدورڕەحمان عارف بێ ئاگا نەبووە لە کەین و بەینی ئەو هەوڵە تا ئەوەی تاهیر یەحیا خۆی ویستوویەتی بە جووڵەی بهێنێ بۆ بەرهەڵستی لێ کردنی، ئەو نەیسەلماندووە. گۆیا کەسانێک بە تاهیر یەحیایان گوتبێت کە ئەو نابزوێت تۆ خۆت بەلاوەی بنێ، ئەویش گوتبێتی سوێند خۆرم لەسەر هێندێ کە خیانەت لەو ماڵە ناکەم. ئەمانەم بیستووە و هی دیکەش کە ناشێ لێی بدوێم، بەڵام دوارۆژ، کە هێز و پێزی بە زانینی چەند و چۆنی گۆڕانەکەوە نەهێشت، پەردەی لەسەر هەڵدەگرێت.

گۆڕانی باری سیاسی لە ١٩٦٨/٧/١٧ بە بەیانی ژمارە یەکی شۆڕش بڵاوکرایەوە، ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر بوو بە سەرۆک کۆمار، عەبدوڕڕەزاق نایف سەرەک وەزیران، ئیبراهیم داوود (ئەگەر هەڵەم لە ناوی نەکردبێت) وەزیری بەرگری (دفاع)، ناسرِ ئەلحانی وەزیری دەرەوە... سێزدە ڕۆژی بەسەردا تێپەڕی دوایی بەعس وەزارەتێکی نوێی دانا... نایف و ئیبراهیم و ناسرِ ئەلحانی و چی سەر بە ئەوان بوون وەلا نران... ئەمیان بوو بە شۆڕشی ٣٠ی تەمووز.

ڕۆژی ٢٢ی تەمووز پێنج ڕۆژ دوای بەرپابوونی شۆڕشی ١٧ی تەمووز، جومعە بوو، پاڵم لێ دابۆوە، بە بیرمدا هات بۆ دەفعی گلەیی داوای موقابەلەیەکی سەرۆک کۆمار بکەم، دەمزانی لەو سەرقاڵییەی پاش شۆڕش هەر مومکین نییە داخوازییەکەی پێ بگات. لەگەڵ (استعلامات)ی کۆشکی کۆمار قسەم کرد و ناوی خۆم دا بە ژمارەی تەلەفۆنەوە... چارەکێکی نەبرد وەڵامی دامەوە، گوتی، هەر ئێستا سەرۆک چاوەڕوانت دەکات. خێرا خۆم هێنایە سەر باری ئەفەندیایەتی و ڕیشی پیریم تاشی... سەرۆک زۆری بەخێرهێنام گوتی، ئەمڕۆکە لە تۆ و ناجی تالیب بەولاوە کەسم وەرنەگرتووە. قسەمان لە سنووری مجامەلەدا بوو.

دواتر، پاش یەک دوو ساڵ بگرە پتریش، بیستمەوە کە ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر بوو بە سەرۆک، بۆ دانانی وەزیری کورد کە پێوەندی بە بزووتنەوەی نیشتیمانیی کوردەوە هەبێت، تەلەفۆنی کردبوو لەگەڵ ئەندامێکی دەسەڵاتداری مەکتەبی سیاسی پارتی لە بارەی بانگهێشتنی منەوە بۆ وەزارەت. ئەو ئەندامە گوتبووی، مەسعوود محەمەد لە فەرمانی سەرۆکی چەکداران دەرناچێت. سەد جاران ماڵی بە خانەی خوا بێت کە منی لەم سەرێشەیە ڕزگار کرد، هەرچەند ئەو مەبەستی ڕزگار کردن نەبوو، دەشیزانی هەرچی پێوەندی هەیە لە نێوان من و ئەو لایەنەدا نەماوە، بە خەیاڵی خۆی (وەک من بۆی دەچم) تۆڵەی گوتارەکانی ساڵی ١٩٦٠ی لێ دەکردمەوە، کەچی لە ڕواڵەتدا هەق و حسێبی کۆن سڕابۆوە.

مەجلیسی خدمە لە لایەن ڕاپەڕاندنی بڕیارەکانی سەر بە دامەزراندن و (غبن) و هەندێ باری تەرفیعەوە، بۆ ماوەیەک، هەڵوەستێکی تایبەت بە خۆی هەبوو کە بریتی بوو لە بەراورد کردنی حوکمی ئەو قانوونانەی دەستیان لێ نەدراوە لەگەڵ حوکمی هەندێ بڕیاری ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش کە لەگەڵ قانوونەکاندا نە دەگونجا. لە سەرەتاوە بڕیاری ئەنجومەن... ئەوەبوو کە هەر فەرمانێکی دەری بکات و لەگەڵ قانوون جووت بێت بە قانوون دادەندرێت.

مەجلیسی خدمە فەرمانێکی ڕەت کردەوە و قسەکەشی ڕۆیی. جارێکیان نوسخەی بڕیارێکی ئەنجومەنی سەرکردایەتیی... مان لە وەزارەتی مالییەوە بۆ هات بە بەرزکردنەوەی مانگانەی کابرایەک لە سی دینارەوە بۆ حەفتا دینار. ئێمە واتە «مجلس الخدمة» لە «مالية» مان پرسی ئایا ئەمە تەرفیعە یاخود حەفتا دینارەکە مانگانەی تایبەت بەو کابرایەیە، ئەگەر تەرفیع بێت ئەوسا تەرفیعی بۆ سەد دینار تەنها پێنج ساڵ خزمەتی پێ دەوێت، ئەگەر «راتب اسمي» بێت دەبێ زەمانێک ڕاوەستێت بایی ئەوە بکات بە

ئاسایی بگاتە سیوشەش، پەنجا، حەفتا ئینجا پێنج ساڵانیش ڕاوەستێ بۆ مانگانەی سەد دینار. مالییە لە ئەنجومەنی سەرکردایەتی... ی پرسی چ وەڵامێکی مەجلسی خدمە بدرێتەوە. ئەنجومەنی سەرکردایەتی... ش لە مالییەی پرسییەوە، ئێوە دەڵێن چی؟ بە ئیزنی ئەنجومەنی سەرکردایەتی... ئەم نوکتەیە دەگێڕمەوە کە لە دەمی خوێندنەوەی نامەی وەزارەتی مالیە بۆ گروپی دەستەی مەجلیسی خدمەم گێڕایەوە، گوتم: کابرایەکی ناو شاخ و داخی ناوچەی ورتێ لە خۆشناوەتی بە ڕێگاوە بوو تووشی ڕێبوارێکی جوولەکە بوو، یەخەی جووی گرت کە دەبێ مسڵمان بێت، جوولەکەش تکا و ڕجای کرد کە وازی لێ بهێنێ، بێ سوود بوو... جووەکە ناچار بوو گوتی: ئینالیللا چ بڵێم پێی ببمە مسلمان؟ کابرای خۆشناو گوتی: وەڵڵا ئەزیش نازانم!!

ئەم پرس و وەڵامە کەوتە ڕۆژێک کە ئەنجومەنی سەرکردایەتی... بڕیارێکی دیکەی دەرچواندبوو هەموو فەرمانەکانی بە قانوون لە قەڵەم دەدات، بۆیە بوو مەجلسی خدمە هەر لە لایەن چۆنیەتیی تەرفیعی کابرای پرسی بۆ سەد دینار. عەگید سددیق لە «سیاحة» موەزەف بوو بە حەفتا دینار مانگانە. لە داخلیەوە، کە ئەوسا صالح مهدي عماش وەزیری بوو، نوسخەی بڕیاری ئەنجومەنی سەرکردایەتی... مان بۆ هات بە گوێزانەوەی عەگید بۆ داخلیە بە وەزیفەی قایمقام و هەمان حەفتا دینار مانگانە، لە ئاست ناوی مجلس خدمە کە لیستەی ئەو دایەرانەی وینەی بڕیارەکەیان بۆ دەچێت، نووسرابوو «لاصدار القرار علی ضوء ماتقدم...». ئێمە نامەی ڕەسمیمان نووسی بۆ داخلیە کە مجلس خدمە خۆی تەعیینەکە دەکات و مانگانەش دیار دەخات نەک پێڕەوی شتی حازر بەدەست (مصادقة) دەکات.

خێرا وەڵام هاتەوە لە داخلیە، کە خۆتان چی دەکەن بە پێی قانوون لە سەڵاحیەتی خۆتاندایە. کە خزمەتی عەگید لێک درایەوە بایی ٥٦ دینار مەعاشە چونکە خزمەتی «سیاحة...» کە دایەرەیەکی نیوە ڕەسمییە ناچێتەوە سەر کۆنە خزمەتەکەی کە مامۆستای قوتابخانە بووە. عەگید کە ناسیاو و برادەری حەپسخانەی ١٩٦٣م بوو هاتە لام گوتی چار چییە من زەرەر دەکەم. پێم گوت لە لای ئێمە چارت نییە بەڵام ئایا دۆستت لە ئەنجومەنی سەرکردایەتی... هەیە؟ گوتی هەمە. گوتم هەر ئێستا وەها دەکەم خزمەتی «صافی» وەزیفەت و ئەو مودەتانەی کە تەرفیعت دواخراوە و ئەو بەینەی کە لە «سیاحة» بوویت بۆت لێک بدرێتەوە، لە ژێریشیەوە دەنووسم دەشێ ئەنجومەنی سەرکردایەتی... تێکڕایی ئەو مودەتانە بە (خدمە) حیساب بکات. کە خزمەتەکەی وەها لێک درایەوە حەقی سەد دیناری هەبوو. ئەو مسوەدە کاغەزەی وەرگرت و دوای چەند ڕۆژێک فەرمانی ئەنجومەن هات بە دیارکردنی مانگانەی عەگید بە سەد دینار.

ئەندامێکی مەجلیسی خدمە د. ناجی مەعرووف کە سێ ساڵەی ئەندامەتییەکەی بەسەر چوو، بۆی نوێ نەکرایەوە، (نعمان بکر التکریتي) هاتە شوێنی. ئەم مرۆیە هەتا بڵێی مەرد و بە وەفا و ڕاستگۆ بوو. بەر لە پتر لە بیست ساڵ (مدیر معارف)ی هەولێر بوو، دۆست و ناسیاوی لە کوردان زۆر هەبوون، لەگەڵ من بە زوویی بووە برادەر. هەتا لە مەجلیس خدمە بووم هەموو نیوەڕۆیان منی دەگەیاندەوە ماڵەکەم. خواش بۆ منی ڕێک خست لە چاکەی ئەودا چەندێکی ماستی کوردەواریم بۆ دەهات بەشی ئەوم بە تێری بۆ جودا دەکردەوە. دەیگوت لە هەموو خواردنێکم پێ خۆشترە، چەندیشم پێ خۆش بوو کە بێپەروا داوای

دەكرد كە ئەگەر پڕی ژێر ئێستیكانیش بێت پشكی خۆی دەوێت. هەڵبەت پیاوەتیەكەی ئەو لە ماستەكەی من گەلێك بەولاوەتر بوو، بەڵام دڵدانەوەیەكی بچووكی تێدا بوو. قسەیەكیش بۆ دز بكەین (كە خۆمم)، لە ماوەی هەژدە ساڵدا كە بەسەر پێوەندی نەمانم بە مەجلیسی خدمەوە تێپەڕیوە من بەردەوامم لەسەر كارەكەی خۆم و هەر قەرزداریشم...‹٧١›

ئەندامێكی دیكەمان (فريد علي غالب) تەقاعود كرا، لیوا (طة الشيخلي) مديری شورتەی عام لە جێگەی دامەزرا. ئەمیشیان مرۆیەكی زۆر بە حورمەت بوو، شەهادەی حقوقی وەرگرتبوو حەزی لە ژیانی مەدەنی پتر دەكرد تا خزمەتی چەكدار، دەمێكیش بوو شناساییم لەگەڵی هەبوو. بە هاتنی ئەو دوو ئەندامە نوێیە هیچ باری تەبایی و هاریكاری و گەشەی دانیشتنەكانمان و شێوازی ئیشمان دانەلەنگا، بگرە لە بارتریش بوو.

ساڵی ١٩٦٨مان گەیاندە كڕی بارانەی پاییز، ڕەمەزانیش ڕووی لێ نابن. من بە ڕۆژووان ئازام و تاقەتم پێ كەم ناكات، سەیریش لەوەدایە هەتا بە ساڵیشدا دەچووم خۆ گرتنم بۆ ڕۆژووان زیادی دەكرد. لە ١٩٨٥ تێكڕایی ڕۆژووەكانم بە هی ڕەمەزانەوە گەییشتە ٢٠١ ڕۆژ. لەو سەرەتایانەی ڕەمەزاندا لە كۆیە خەبەر هات كە هەندێك لە چەكهەڵگرانی حكومەتی بە بۆنەی كارەساتێكەوە كە لە بەهاری تێپەڕیودا برینی خستبووە دڵیانەوە خەڵكی بێگوناهیان تەنگەتاو دەكرد. بە ڕێكەوت ئەم قسەیەم لای نعمان تكريتی دركاند، گوتی ئەگەر حەز بكەیت دەچینە لای حەمماد شەهاب ئەندامی ئەوسای ئەنجومەنی سەركردایەتیی شۆڕش و مەسەلەی تێبگەیەنە. حەمماد شەهاب كوڕە خاڵی یان كوڕە پووری نعمان تكريتی بوو، خولاسە خاڵۆزا و پوورزای یەكدی بوون. ڕایەكەم پەسەند كرد.

سبەی پاش دەوامی ئەنجومەن هەردووكمان چووینە لای حەمماد لە وەزارەتی دیفاع كە ئەو دایەرەكەی لەوێ بوو بە وەزیفەی (قائد موقع بغداد). چەندێكی خەیاڵ بكەیت بە خێری هێناین و لە حەد بەدەر موجامەلەی لەگەڵ كردم (مانقبل هالعزله منك... مقامك محفوظ...) و چەندین شتێكی دیكەی بەولای ئەم جۆرە قسانەشی كرد. پێم گوت (أبو رعد) من هاتووم بۆ ڕجایەك و هیچی دیكەم لە خەیاڵدا نییە... بە زەحمەت ڕووی قسانم پێ وەرگێڕایە سەر ڕجایەكەم. كە تێم گەیاند یەكسەر داوای كرد قائد فرقەی دووی كەركووكی بە تەلەفۆن بۆ وەربگرن. ئینجا گوتی، هەر ئێستا تەیارەیەكت بۆ پەیدا دەكەم بتباتە كەركووك، لەگەڵ قائد فرقە بە كۆپتەر بڕۆن بۆ كۆیێ، هەرچی ئارەزۆتە ئەوە دەكرێ. گوتم لەگەڵ سپاسم، بە من ناكرێ سەفەری ئەوتۆیی بكەم... هەرچی هەیە قائد دەتوانی بیكات... خولاسە خۆم لەم عەنقەرەیە دزیەوە. چەند سەیرە من و قائد فرقە بە كۆپتەر لە حامیەی كۆیە دابەزین بۆ چارەسەركردنی ناڵەبارییەكی كۆمەڵەیەكی چەكداری حكومەتی دەیكەن، وەك عادل ئیمام گوتی، (دی تبقى انتيكه!!).

لەو قسانە بووینەوە و قائد فرقەیان بۆ وەرگرت كە ئەوسا مایكرۆیڤ پەیدا نەبووبوو. بە شێوەیەكی (قطعي) تێی گەیاند كە ڕێی چ كەسێك نەدرێ دەست درێژی لە خەڵق بكات... ئینجا بای دایەوە سەر مەسەلەی هەرای كوردان. گوتی فلان! ئێمە لە ڕاستی و بیروباوەڕی بەرژەوەند ئامێزت دڵنیاین. من بە ناوی ئەنجومەنی سەركردایەتیی شۆڕشەوە دەڵێم، كاغەزێكی سپی دەهێنین هەر پێنج ئەندامی سەركردایەتی لە ژێرەوە ئیمزای دەكەین تۆ بە حقوقی كوردی پڕ بكەوە و بیبە لای كوردان و ئەوانی پێ

ڕازی بکە و هەرا نەمێنێ.

حەمماد بە هەموو دڵیەوە قسەی دەکرد. من لە قووڵترەوە سەیری دیمەنێکم دەکرد کە حەفت ساڵ بەسەر تەقینەوەیدا تێپەڕیوە و شریتەی بە زۆر لایاندا ڕاهێشتووە، ئنجا منێکی پێوەندیم بە دڵ و دەروونی خۆم نەبێت بە کەسەوە و بە هیچ لایەنێکەوە نەهێشتبێت و بەتەماش نەبم فێڵ و درۆ لەگەڵ کەسدا بکەم، چۆن دەشێ بچمە ژێر باری کێشەیەکی کە لەوانەیە لە هەر هەنگاوێکدا چەند درۆی تێدا بکرێت و چەند دەستی لاوەکیی بۆ بێت و چەند تەپکەی خۆماڵیی لە هەردوو لاوە بۆ ساز بدرێت؟ بە هەموو توانامەوە ویستم لەو تەکلیفە خۆم بدزمەوە. چەندی کردم فایدەی نەبوو، گوتی لە (قەسری جمهووری) کۆبوونەوەیەک دەکەین. سبەی ئێوارە دوای فتار ئۆتۆمۆبیلی تایبەت بە خۆی هەنارد بە دوامدا، چوومە قەسر... بەیەکەوە سەرکەوتین لە کۆریدۆرێک سەرۆک کۆمار پێمان گەییشت، تۆ خۆش و من خۆشێکی لەگەڵدا کردم... کە چووین بۆ ژوورەکەی حەمماد دیتم (عبداللة سلوم السامرائي) چاوەنۆڕم دەکات... (دواتر عەبدوڵلا پێی گوتم، لە ناکاو پێم گوترا کە بێم بۆ وتووێژ کردن لەگەڵت هیچم حازر نەکردبوو).

لەگەڵ ئەو و سەعدوون غێدان چەند ڕۆژێک دیدەنی و هاتوچۆی بێسوودمان کرد، تێیدا سەغڵەت بووم... چەندێ لە ئۆتۆمۆبیلی حەممادا بە لای عەسکەرانەوە ڕەت دەبووم سونگی تاق دەوەستان تومەز وەکوو کەوای مەلا، سلاویان بۆ ئۆتۆمۆبیلەکە دەکرد... سەعدوون گوتی من و تۆ زووتر یەکترمان دیتوە. من بە بیرم نەدەهات کەی و چۆن و لە کوێ، بەلام نەشمدەگوت لەبیرم نەماوە، هەتا خۆی گوتی هاوینی ١٩٦٤ کە چووینە ئاهەنگی ٢٢ی یۆلیۆ لە قاهیرە من زاپت بووم لەگەڵتان بووم.

هەروەک لە پڕ ئەم پێوەندییە دەستی پێ کرد هەروەها لە پڕ بڕایەوە. ئەوسا نەمزانی ئەم ڕەحمەتە لە کوێوە بۆم هات، مەبەست ڕەحمەتی بڕانی پێوەندییەکەیە. دوای یەک دوو ساڵ لە عەبدوڵلا سەلووم سامەڕائیم پرسی چی بوو وەها لە ناکاو خامۆشی کردن؟ گوتی چەپییەکان بوون بە ئاڵقەی پێوەندی، حیزبیش ئەوانی مسۆگەرتر زانی... ڕاستییەکەشی هەروەها بوو چ لە ڕووی دەسەلاتەوە بێت و چ لە ڕووی پشتبەستن بێت بە هەوڵەکەی ئاشتی نانەوە چونکە تاکێک لە کوێ و حیزبێک لە کوێ کە ئینتەرناشناڵ دۆستی بێت!

من ئەم مەسەلەیەم لای هەندێ برادەر باس کرد و گوتم کاغەزی سپی ئیمزاکردن لە ناو توێژی قساندا بوو... گوتیان بۆچی قبووڵت نەکرد؟ گوتم سیاسەت بە بەریەوە هەیە<٧٢>. لەو ساڵانەدا مەکتەبی سیاسی ڕێی پێ درا ڕۆژنامەی (النور) دەربچوێنێت وردە وردەش پەرە بە چالاکییەکانی بستێنێت...

بێ ئەوەی ڕۆژ و مانگی بزانم دیدەنیەکم لە (ناظم گزار) ی مدیر ئەمن عامی مەشوور بۆ ڕێک خرا... من نە نازمم دیتبوو نە هیچ بە خەیاڵیشمدا دەهات بیبینم، ڕەنگە لە ساڵی ١٩٦٩ بووبێت کە وەها پەسەند کرا بۆ بەرژەوەندی کەسانێکی تووشی تەنگانە دەبن بچمە لای نازم کە خۆیشی دەریبڕیبوو حەز بە دیتنم دەکات. پێشنیازەکە لە دۆستی خۆیەوە بوو کە منیش ئەو دۆستەیم دەناسی. پاش مەغریبێک لەگەڵ ئەو دۆستەی چووینە لای. بەینێکی مەیلەو درێژ بە قسانەوە خەریک بووین. لە پێشەوە بە موجامەلە وەیا بە مەبەست گوتی «بعد مانقبل منک هذا الاعتزال لازم تکون بالطلیعە...» لەبیرم نەماوە دەقی

قسەکانم چی بووە، بەڵام هەر ئەوە بووە کەوا (بێ نیازی توورە کردنی و بێ جوابی سەلبی) هەموو دڵسۆزێک ئامادەی خزمەتە لەو مەیدانەی تێیدا مەعلانە... وەها ڕێک کەوت لە ئاست قسەیەکی نوکتە ئامێزی مندا گرژییەوە، گرژینەوەکەشی بوو بە دوو جار، برادەرەکەی کە لەگەڵمدا بوو، گوتی، ڕەنگە ئەمە یەکەم جار بێ لەگەڵ مێوان گرژیبێتەوە... بە هەر حاڵ چی دیکەی بە دوادا نەهات و نەمدیتەوە و لێم نەبیستەوە...

لە کۆتاییی ١٩٦٩ سێ ساڵەی ئەندامەتیم لە مەجلیس خدمە بەسەر دەچوو، دەبوو لە لایەن وەزیری مالییەوە تەرشیح بکرێم بۆ نوێ بوونەوەی ئەندامەتیم ئنجا ئەنجومەنی سەرکردایەتی... موافەقە بکات و مەرسوومی بۆ دەربچێت. ڕاستییەکەی چ ڕێبازی کرایەوەم لە پێشدا نەبوو هەوڵی تێدا بدەم، زۆریش پێویستیم بەو وەزیفەیە هەبوو چونکە پێی دەژیام... وەها ڕێککەوت تازیەیەکی ڕەسمی هاتە پێش، لە شوێنێکی کرایەوە بۆی دانیشتن. بە پێشنیازی نعمان بەکر بەیەکەوە چووینە تازیەکە. پێنج کەس لە حیزبییە بەرزەکان پرسەیان لە خەڵق وەردەگرت، چوارەمیان عەبدوڵڵا سەلووم بوو کە ئەوسا وەزیری ئیعلام بوو. کە لە هاتنە دەرەوەدا تۆقەمان لەگەڵ پرسەگێڕەکان دەکرد کاتێ گەییشتمە عەبدوڵڵا، لە دەست گوشیندا گوتی، (ماحد یشوفک) گوتم، (اجیک فی الفرصه...).

دوو سێ ڕۆژی پێ چوو ئنجا سەرم لێ دا. خوا هەڵناگرێ بە زیادەوە بە خێری هێنام. هەل بوو باسی نوێ کردنەوەی ئەندامەتیم لەگەڵی کرد، یەکسەر تەلەفۆنی لەگەڵ ڕێکخەری کۆبوونەوەکانی ئەنجومەنی سەرکردایەتی... کرد، کە مەسەلەی ئەندامەتیی مەسعوود محەمەد بخاتە لیستەی کارەکانی ئەوەوە. پێم گوت دەبێ مالییە تەرشیحم بکات! یەکسەر لەگەڵ وەزیری مالییە قسەی کرد کە هەر ئێستا تەرشیحی فلانە کەس دەنووسێت بۆ ئەنجومەنی سەرکردایەتی... جارێ تەواوێکی مابوو ئەندامەتیم بەسەر بچێت بۆم نوێ کرایەوە. لە سپاسدا بۆم نووسی، کە هەوەڵ جار ویستم بە تەلەفۆن قسەی لەگەڵ بکەم، بەڵام دیتم نووسین بەردەوامە و ناچێتەوە هەرچی قسەیە (یتصل وجوده بعدمه).

لە مەجلیسی خدمە کە (ناجی عیسی الخلف) تەقاعود کرا (خيري الراوي) هاتە جێی. مرۆیەکی بەعسی بوو، هەموو کەس وەهای زانی هاتووە بۆ ڕەقساندنی ئەنجومەن بە پێی سیاسەتی حیزب، ئەویش دەمودووی جودا بوو لە ئەندامی عادەتی، پتر بە لای ڕادیکالیزمدا دەبۆوە. لە مەجلیس ئەو مەئموورانەی لە دنیا بە پەلە بوون دەوریان لێ دا دەتگوت چاوەنۆڕن گۆشتی قوربانی ببەشرێتەوە. لە نەشارەزایییەوە وەها دەبوو هەڵوەستی لەگەڵ قانوون و تەقالیدی ئەنجومەن ڕێک نەدەکەوت. سەرۆکی ئەنجومەن (مشكور ابو طبيخ) ئیجازەی بە خۆی دا و لە ماڵەوە پاڵی لێ داوە. من کە ئەندامی هەرە کۆن بووم، بووم بە جێگیری... ماینەوە چوار کەس. بێ ئەوەی هەناسەم سوار بێت زۆر بە ئاسایی لە هەر مەسەلەیەکی بیروڕای ئەندامان جودا بوایە دەمخستە دەنگ دانەوە. بە پێی قانوون ئەگەر دەنگەکان پێکەڵێک بوونایە ئەو لایەنەی دەنگی سەرۆکی لەگەڵدایە دەبوو بە زۆرینە... نعمان بەکر بێ سێ و دوو لەگەڵ مندا بوو. دواتر ساغ بۆوە ئەم کابرایە هیچی لە دڵدا نەبوو، زۆریش دڵ ساف و نیاز خاوێن بوو، تەنانەت لە گێڕانەوەی موەزەفی کوردی مەفسول بۆ وەزیفەیان لە من گەرموگوڕتر بوو، دەیگوت پێی ناوێ لە کەس بپرسین یەکسەر بیانگێڕینەوە، هەرچی بڕیاری حکومەت ئەوەبوو لە دایەرەکانیان بپرسرێ ئایا لەسەر

چی فەسڵ کراون.

من بیروڕام ئەوە بووە، هەر مەسەلەیەکی هۆی فەسڵ تێیدا ئاشکرایە، پرسینی ناوێ،.یەکێک لەو کوردە فەسڵکراوانەی کە مەجلیسی وزەرا بڕیاری دابوو لەسەر گێڕانەوەی بۆ وەزیفەکەی، ئەنجومەن دەیەویست لە دایەرەکەی بپرسێت بۆچی دەرکراوە. من دەمگوت وەهامان دانا وەڵام هاتەوە کە لەبەر سەرسەریەتی دەرکراوە، تۆ بڵێی دایەرەکەی ڕێی ئەوەی هەبێ ئەنجومەنی وزەرا بە درۆ بخاتەوە؟ لە فایلەکەی تەقریرێک هەبوو دەڵێ کابرا عارەق دەخواتەوە گۆیا ئەمە گومان دەخاتە سلووکیەوە. گوتم لە بڕیاری فەسڵ باسی عارەق نییە، خۆ لەم مەجلیسە ئەندام هەیە عارەق دەخواتەوە، موەزەفەکانمان زۆریان دەیخۆنەوە، کەسی لەسەر فەسڵ کراوە؟ فایدەی نەبوو هەر پرسییان بەڵام چاک بوو وەڵام هاتەوە کە لەسەر کوردایەتی فەسڵ بووە... ڕۆتین پەرستی کە مەنتیق دەکوژێت دەبێتە دەجاڵ پەرستی!.

لە مەرحووم برهان جافم زانی کە برادەری خەیری ئەلراوی بوو، هەتا بڵێی پاشەملە باسی منی بە چاکە کردبوو، گوتبووی فلانەکەس «علامە» یە نە عەللامەش بووم و نە هیچ، تومەز کە مەلا لە دێ نەما کەڵەشێر پێی دەگوترێ بلقاسم.

سەرۆکی ئەنجومەن ٢٥ ڕۆژان لەماڵەوە مایەوە، ئەحمەد حەسەن بەکر بە دوایدا هەنارد و دڵی تەئمین کرد کە بە ئازادیی تەواوەوە دەسەڵاتی وەزیفەی خۆی بەکاربهێنێت و حیزبی بەعس چ نیازی نییە دەست لە کاروباری مەجلیسی خدمە بدات، ئنجا هاتەوە سەر وەزیفەکەی، منیش وەکالەتێکی بێگەردم لەو ڕۆژانەدا بەسەر برد.

کۆمەڵەی مەکتەبی سیاسی کەوتنە چالاکی بۆ جێ لەق کردن بە چەکداران، زۆریش لەو مەیدانە تێهەڵکشین و گەلێک وەڵاتیان هێنایەوە ژێر دەسەڵاتی خۆیان... بە داخەوە گوللەیەکی کوێرانە لە نزیک دەربەندی سەنگەسەر بە بەری مەرگەوە عەلی عەباساغای پێکا و کوشتی... مەکتەبی سیاسی لەوپەڕی هەڵستدا بوو کەوتینە ساڵی ١٩٧٠. پژدەریەکان لەگەڵ خاڵە جنێد و (وابزانم خاڵە خدریشم) هاتبوونە بەغدا و حکومەت بە گەرمی وەریگرتن، تەنانەت سەرۆک کۆمار بە خاڵمی گوتبوو کە بە ئەرکی ئەو دەبێ بچێتە حەج. هاتنیان بۆ بەغدا بە پرسی من نەبوو، ئەوانیش چەکیان هەڵنەگرتبوو، تەمایەکی هەبوو بە تەعویزی زەرەرێکی سووتان و دەربەدەری لێیان کەوتبوو. ئەوان لە گەرمەی مەرحەبای قەسر و حکومەت بوون، بەیانی یازدەی ئازار دەرچوو. من بە خاڵەکانم گوت بچنەوە ماڵی خۆیان دابنیشن و خەیاڵی ئەو چەند ڕۆژە لەبیری خۆیان دەربکەن... وەهاشیان کرد.

من تا ئەم دەمەی نیسانی ١٩٨٨ نەمزانی هۆی گۆڕانی سیاسەتی حکومەت، تا ئەوەی بە تەقڵە لێدان حیساب بکرێت، چی بوو! قسەی لەم و لەوم زۆر بیستووە بەڵام لە ئاست ڕووداوەکە کورت دەهێنن. هەرچی سەغڵەتی هەبوو بە حکومەتەوە نەبوو، جەیش حەسابۆوە. بە ئاسانیش ناچێتە عەقڵەوە ترسی دەسەڵات پەیدا کردنی مەکتەبی سیاسی بە خۆی و ئایدیۆلۆجیی ڕەگ داکوتاویەوە بەعسی خستبێتە سەر سیاسەت گۆڕی، چونکە وەها پێ دەچێ بەر لە ئەوەی مەکتەبی سیاسی سەرکەوتنەکانی دژ بە چەکداران بهێنێتە دی حکومەت خەریکی سیاسەتێکی وەها بوو بکێشێتەوە بۆ بەیانی ئازار، خۆ ئەو تەرزە بەیانە و ڕێککەوتنێکی بە دوایدا هات کاری ڕۆژێک و دوان نییە.

بەر لە چەند لاپەڕەیەک بۆم گێڕایەتەوە کە لە کۆتاییی ساڵی ١٩٦٨ قسە لەگەڵ مندا کرا و منیان بەجێ هێشت، بۆ لایەنێکی دیکە چوون. خەڵک بە گشتی چەند قسەی عادەتی قوت دەکەن بە تەفسیری شتی گرنگ و لێی دەبنەوە، کە قسەکەش پسۆک بوو گرێی دەدەنەوە. من ئەو تەبیاتەم نییە، کە شتێکم بۆ قووت نەدرا قووتی نادەم.

بەیانی ئازار و ئاهەنگەکانی بە دوایدا هات و جموجووڵێکی ئەو خەڵقەی دەورووژاند کەم و زۆر منی نەگرتەوە. نە مەرحەبایەک، نە داوەتێک، نە تەلەفۆنێک لە هیچ کەسێک و هیچ لایەنێکەوە بۆم نەهات. بە دڵ لەو بێبەشییە حەسایەوە بووم بەڵام لە لێکدانەوەدا حەزم نەدەکرد کەسانێکی کاروباری کوردایەتی هەڵدەسەنگێنن، وەها کورت بین بن، چونکە هەتا کورد دەگاتە ڕۆژێکی مرۆی وەکوو من بەلاوە دەنێت دەبێ زۆر قۆناغی گرنگی تێپەڕاندبێت. سەرەڕای ئەمە من بە درێژایی ئەو ڕۆژگارانەی کە نزیک بوونەوە لەو کەسانەی ئێستا مەرحەبا ناکەن لە زەرەر بەولاوەی تێدا نەبوو هەمیشە پێیانەوە خەریکاوم و پەرۆشداریان بووم.

لە نموونەدا دەڵێم ئەو ڕۆژەی ١٩٦٦/٦/٣٠ کە بەیانی ئینقیلابی دووەمی عارف عەبدورڕەزاق خوێندرایەوە، هەنێردراوی چەکداران لە بەغدا بوون، ڕۆژی پێشتر بەیانی ٢٩ی حوزێران بۆ ڕێک کەوتن لە لایەن د. عەبدورڕەحمان بەزازەوە خوێندرابۆوە. ئا لەو بارەدا کە نەیاندەزانی ئەگەر ئینقیلاب سەرکەوێت چارەنووسی ئەوان چی دەبێت، تەلەفۆنیان بۆ هەندێ کەسی پێشڕۆی کوردایەتیی بەغدا کردبوو پەنایان بدەن لەماڵەکەی خۆیان، نەیانسەلماندبوو، من تەلەفۆنم بۆ ئەو کەسانە کرد کە لە (القصر الاخضر) دابەزیبوون تا ئەگەر هەستی خەتەرێک دەکەن بێنە ماڵەکەی من... ئەمە دەڵێم نەک بە مەدحی خۆم یاخود سەرشکێن کردنی کەس چونکە نە لە منەوە پاڵەوانەتی هەبوو نە لەو کەسانەشدا، کە لە خۆیان و ماڵ و منداڵیان ترسان، عەیبێک بە دەری دابوو. خەڵق حەقیەتی پەرۆشی خۆی بێت. من مەبەستم ئەوەیە بڵێم کە دوای دوو ساڵ دنیا دەبێتە شامی شەریف دەبوو ئەو مێوانانەی دەمی ترسی ١٩٦٦ ڕابوردوو لەبیر خۆیان نەبەنەوە.

لە ژیاندا گەلێک حاڵەتی ئەوتۆییم دیتووە کە کابرایەکم پێ گەیشتووە مەرحەبای نەکردووە وەهام زانیوە نامناسێت، کەچی دوای چەند ساڵێک کە ناوم کەوتۆتە کووچە و بازاڕەوە دەبینم هەمان کابرا هێندەم شارەزایە بۆ شەشەم پشتیشم دەچێتەوە و جۆرا جۆر خەبەراتی باوکم و باپیرمی لایە. من لەمەدا پەرۆشی خۆمم نییە چونکە بە مەرحەبای لابەلایی نە زیاد دەکەم نە کەم، من پەرۆشی (مرۆ)مە کە بێلزووم دەرگەی برایەتی لە ڕووی خەڵق دەبەستێ.

لە تەجرەبەمدا هەیە وێنەی هەرە لێڵ و مۆن، هەیشە زێدەگەش. لەو ڕۆژانەی مەجلیسی خدمەم، پێویست داخوازی کرد بچمە لای وەزیری ئیعلام، کە ئەوسا د. مالک دوهان ئەلحەسەن بوو. من ئەم پیاوەم نەدیتووە، هەڵبەت بێبڕ لە زێ نادەم لێی بپەرمەوە، داوام لە مامۆستا ئیحسان شێرزاد کرد – ئەوسا وەزیری بەلەدیات بوو لەو وەزارەتەی کە عەبدورڕەحمان عارف خۆی سەرەک وەزیران بوو – کە ژوانێکم بۆ لە وەزیری ئیعلام وەرگرێت، دوای چارەکێک مامۆستا ئیحسان گوتی سبەی سەعات هەشت چاوەنۆڕت دەبێ. من لە سەعات هەشت چارەکێک کەم گەییشتمە ژووری خاتوون سکرتێرەکەی، سەلامم

کرد وەڵامی نەدامەوە، نەشیگوت بەخێربێیت. کابرایەکی لا بوو قاوەی دەخواردەوە، هەڵبەت قاوە و چایەی بۆ من داوا نەکرد... دوای کەمێک پێم گوت من لە خۆوە نەهاتووم، وەزیرێک پێی گوتووم کە وەزیری ئیعلام لە سەعات هەشت دەمبینێت. وەزیر گەییشتە ژوورەکەی، خاتوون چووە ژوورەکەوە، پاش دەقیقەیەک هاتەوە لای خۆمان گوتی، وەزیر عوزر دەهێنێتەوە ناتوانێ بتبینێ، هەڵستام گەڕامەوە دایەرەی خۆم.

کاک ئیحسان لێمی پرسی دیتنت لەگەڵ وەزیری ئیعلام چۆن بوو... گوتم نەیهێشت بچمە لای... گوتی ئیهانەی تۆی نەکردووە هی منی کردووە... پاش نیو سەعاتێک تەلەفۆنی کردەوە کە لە بەردەمی شایەدان چی پێ گوتووە و پێ کردووە، وەزیری ئیعلام سوێند دەخوات کە سکرتێر تێی نەگەیاندووە هەر ئێستاش قسەت لەگەڵدا دەکات و دەشیەوێ بێتە لات. دوای دوو دەقیقە تەلەفۆن لێی دا خاتوون سکرتێر گوتی، (سيادة الوزير) دەیەوێ قسە بکات و دەستیشی کرد بە خۆپەڕاندنەوە کەوا بەو هێندە سوێند و قورئانە تێم گەیاندووە کێ هاتووە و چۆن هاتووە. گوتم خاتوون سەلامم کرد وەڵامت نەدایەوە، نەتگوت بەخێر بێیت، لەو قسانەدا بووین وەزیر هاتە خەت یەکسەر کەوتە عوزرخوازی و (هذه المسخمة الوجة ما فهمتني و ... و) هەر ئێستە دێمە لات. گوتم (سيادة الوزير) هاتنت بێلزوومە، چ گلەییشم لێت نییە چونکە تۆ خۆت ڕاڕەوەی ڕەفتاری خۆتت هەڵبژاردوە، من گلەییم لە خۆمە کە گەییشتمە ئەم عومرە نەمزانی گەییشتنی یەکێکی وەکوو خۆم بۆ لای یەکێکی وەکوو تۆ واسیتەیەکی بەهێزتری دەوێ لە وەزیرێک... هەر هەتا بێدەسەلاتانی ئەم وڵاتە تووشی هەڵوەستی وەها عەیبدار نەکەم دەرگام کردۆتەوە بۆ (كل من هب و دب من رواندز الى الفاو) بێ سکرتێر و بێ ئیستیعلامات و بێ دەرگە لێ دان... چەندێکی ویستی کەلێنێک بکاتەوە بۆ ئاشت بوونەوە ڕێم نەدا. هەر نەبێ لەبەر ئەوەی کە من ئادەمیزادێک بووم سەرم بە دەرگەی وەزیرێکی وڵاتی خۆمدا گرت، چ دەبوو ڕێزی نەشکاندبام... ئەم جیهانی سێیەمە کەنگێ شەیتانی پێ پێدەکەنێ!

ڕۆژنامەی (التآخي) کە لە سەرەتاکانی حەفتاوە دەرچوو دەرفەتێکی دا و سێ گوتارم تێدا بڵاو کردەوە بە ناوی (واقعي)... پێ بە پێ لە گوتارێکەوە بۆ یەکێکی دیکە تێهەڵدەکشیم. خەڵقێکی زۆریش چاوە چاوەی بوون، هەمووشیان زانییان من نووسەریانم. هێندێکیان بە تەلەفۆن و هێندێکیان بە سەر لێ دان پیرۆزباییان لێ کردم. گوتاری چوارەمم بە لای خۆمەوە شتێک بوو تا ئەو دەمە وێنەی ئەوم نەنووسیبوو، داخەکەم تەئاخی تەقیەی کرد لە بڵاوکردنەوەی... داخی دووەمم ئەوەیە کە نوسخەم لێ نەپاراستووە با بڵێم نوسخەی کە هەبوو لێم بزر بوو... ئەمە دووەم خەسارەیە پاش نەمانی نوسخەی (تحية الشهداء)ی نەورۆزی ١٩٤٩ کە لێم دەکەوێت و جێگەشی پڕ نابێتەوە. دەشێ تەجرەبەی من لە نووسین جودا بێ لە هی تۆ وەیا لە ئەوانەی خامە بە دەستیانەوە وەکوو بلوێری بلوێرژەنە هەر لێی داواکرا بین بە بلوێرەوە دەنێت، ئەویش بە پێی کە لێی داوا دەکرێ خامە لەسەر کاغەز دەگێڕێ. من لە نووسینی خەست هەتا دەروونم نەکوڵێت هیچی وەهام بۆ نانووسرێت کەڵکی پێوە بێت. بارتەقای سەرکردنی کەفوکوڵی هەناوی پەنگ خواردوو بە ژان و ژواری مەراق هێز و پێز و بڕشت و ئارایيشت لە پلووسکی قەڵەم تاڤگە دەبەستێ، وەهاش بووە کە زۆر ڕۆچووم لەو لێکدانەوانەی وەک زڕەخەونیان لێ دێت و پتر دەبنە شەبەنگ

لەوەی زادەی مەنتیقی بە کێشانە و پێوانە بن، هەستم کردووە بە لێک ترازانی شەخسیەتی هۆشیارم و شەخسیەتی هەستیارم، قەڵەمیش دەکەوێتە پەنجەی هەستەوە تەرجەمەی خوتخوتەی هۆش دەکات.

جوانکاری لە نووسیندا مەلۆتکە شیرمژی ئەو بارە خز و لەقەی نەفسی گشت و سڵە... هەر نەبێ بەرداشی من هەتا گەرم ڕانەیێ ئاردی ورد ناهاڕێ. مامۆستا حەمە سەعید خەفاف لە شارەزاییی خۆیەوە بەو نووسینانەی لە ڕۆژنامە و گۆڤاری جێگەیەکی وەکوو بەریتانیا دەردەچێت گوتی، گوتاری سێیەمت کە لە (التاخي) ئەو ساڵە دەرچوو لە ڕیزی هەرە پێشەوەی نووسینی سیاسیی ئەورووپا دێت، یاخود گوتی لە ڕێکاری ئەو نووسینانەدایە. لە نرخاندنی مزەشەوە گوتی، کەمتر لە ٢٥٠ دینار بەو گوتارە نادرێت (٢٥٠ دیناری ١٩٧٠...). دەسا ٢٥٠ فلس و یەک فلسیشم پێ نەگەییشت. ئەمە دەڵێم بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی گۆشەیەکی نابەرچاوی ژیان و گوزەران و بەسەربردنەوە نەک بۆ خۆ هەڵدانەوە، هەرچەند لەو حیکایەت گێڕانەوەیەدا خۆهەڵدانەوە پەیدایە خۆ وەک ڕۆنەکاڵە نییە لە دۆی بەرەمەشکە بگیرێت و هەڵگیرێت و کەس نەیبینێت.

دوای بەیانی ئازار مەرسووم دەرچوو بە دامەزراندنی (مجمع علمي كردي). لایەنی شەرم و شکۆ وەهای کرد کە کۆمەڵەی سەرپەرشتیکەری دەرهێنانی مەرسوومەکە لە کوردەکان براچووکەییی (مجمع كردي) لە ئاست (مجمع عراقي)دا بەدەر بداتەوە لەوەدا کە پاداشی ساڵانەی سەرۆکایەتی و ئەندامەتیی (مجمع كردي) کەمتر بێ لە هی عێراقی. سەرۆکی مەجمەعی عێراقی ساڵانەی هەشتسەد دینار و ئەندامی عێراقی چوارسەد دینار بوو، هی کوردی بۆ سەرۆک پێنجسەد دینار و بۆ ئەندام سێسەد دینار ساڵانە داندرا... لەو ساڵانەی دوایی وام بیستەوە کە مەعاشی مانگانەی ئەندام لە سێسەد دیناری تێپەڕاندووە، لێیان پیرۆز بێت. زۆر جێگەی دڵخۆشییە کە پاداش لە زیادبووندا بێت مادەم بەرهەم لە کەم بوونەوەدا بێت...! من یەکێک بووم لە ئەندامانی کاری (مجمع كردي) وێڕای وەزیفەم لە مەجلیسی خدمە... ڕۆژانی سەرەتا بە ساردی و بێئیشی تێپەڕی هەتا (نظام داخلي) داندرا و دیوانی سەرۆکایەتی هەڵبژێردرا. مامۆستا عەلائەددین سەجادی لە هەوەڵ ڕۆژەوە کە ناوی ئەندامان زاندرا و بە مەرسووم بوون بە ئەندام ویستی ئیستیقالە بدات، بە هەموو باوەڕەوە دەیگوت، یەکێک لەو ئەندامانە هی ئەوە نییە کەس بتوانێ لەگەڵیدا ڕێ بکات. من و برادەرێکی تر بە زەحمەتێکی زۆر لەو نیازەمان گێڕایەوە. دەیگوت، ئێستە باوەڕتان بە قسەکەم نییە دواتر تێدەگەن چەند لەسەر حەقم... قسەکەشی ڕاست دەرچوو.

بە پێی ژمارە یەکی گۆڤاری (مجمع كردي) قانوونی مەجمەع لە ١٩٧٠/٨/٢٩ دەرچووە لە ١٩٧١/٣/١٧ ئەندامانی دیوانی سەرۆکایەتی لە لایەن ئەندامانی مەجمەعی عێراقی و کوردییەوە هەڵبژێردراون، مامۆستا ئیحسان شێرزاد بوو بە سەرۆک لە سەرەتاکانی حوزێرانی ١٩٧١، من خزمەتم لە مەجلیسی خدمەوە (اعارە) کرا بۆ مەجمەعی کوردی.

مەجمەعی کوردی لە دانیشتنێکی دوور و درێژی ئەنجومەنی مەجمەعدا ناوی (کۆڕی زانیاری کوردی)ی بۆ پەسەند کرا، پەسەند کردنەکەش لەوەوە بوو کە بڕیار درا زاراوەی بێگانەی بۆ بەکارنەیەت بۆیە بوو (ئەکادیمی) بە لاوە نرا، لەو وشانەی کە بە خەیاڵدا هات (کۆڕ) لە هەموان پوختەتر و گورجتر بوو. بە گوتار وەڵامی ئەو ڕەخنانەم دایەوە کە لە ناوەکە گیرابوو تا ئەوەی مامۆستا تۆفیق وەهبی لە

بەهاری ۱۹۷۹ چوومە لای لە نەندەن پێمی گوت، وەکوو محامی دیفاعێکی باشت لە ناوەکەی کۆڕ کرد، بەڵام خۆی هەر ڕازی نەبوو لە ناوەکەی دڵیشی یەشا کە پێشنیازی ئەو «ئەنجەمەن» مان پەسەند نەکرد. ئێمە «ئەنجومەن» مان بۆ «مجلس المجمع - ئەنجومەنی کۆڕ» دانا. خێرەومەندێکی زیمەت شلۆق بردبوویە مێشکی مامۆستا وەهبییەوە گۆیا من لە هەموو کەسێک پتر دژی ئەو و ڕایەکانی ئەوم، کەچی باوەڕم نییە چ کوردێک هێندەی من ئەو مرۆیەی بەلاوەوە مەزن بووبێت.

د. کەمال مەزهەر یەکەم کەس بوو لە لایەن ئەنجومەنی کۆڕەوە کرا بە ئەندامی یازدەمین و ئەمینی گشتیی کۆڕ. پێشتر نەمدیتبوو. لە هەوەڵ یەکتر دیتنەوە دیار بوو دانوومان بە یەکەوە دەکوڵێ. ئیعارەی خزمەتم بۆ کۆڕ وەختێک بوو کە وێڕای ئەندامەتی کارا، بووشم بە ئەندامی تەرخان (عضو متفرغ) کە بریتییە لە وەزیفە، هەرچی ئەندامەتیی ڕووتە بە وەزیفە داناندرێت بۆیە بوو کە شیا بە سیفەتی ئەندامەتیم لە (مجلس الخدمە) ئەندامیی کاراش بـم لە کۆڕ هەروەهاش زوربەی ئەندامەکانی دیکە چونکە لە شێخی خاڵ و ئەندامێکی تر بەولاوە، ئەندامەکانی دیکە هەموو موەزەف بوون. یەکەم دیوانی سەرۆکایەتی منی تێدا نەبووم بەڵام ساڵێکی برد و نەبرد من بووم بە نایبی یەکەمی سەرۆک، د. کەمالیش بوو بە ئەندام تێیدا. بە دەرچوونی مەرسوومی جمهووری لە ناوی ئەندامەکان، یەکیەتیی ئەدیبان کە زوربەیان سەر بە چەپ بوون هەڵپرژانە ڕەخنەی قورس. وەکوو جەنگی خاچپەرستان ئەم شەڕە بەردەوام بوو هەتا خوا حەزی کرد و کۆڕی زانیاریی کوردی لە ناودا نەما، ئیتر لەنگەری داد و چاکە ڕاست ڕاوەستا و کورد و میللەتانی جیهان بە مافە بنەڕەتییەکانیان گەییشتن، هەرا کوژایەوە و دڵان ئۆقرەیان گرت. ئەوە خۆش بوو کە جارێ کۆڕ کۆنەبووبۆوە تا بزاندرێ چاک دەکات یان خراپ، نووسەران کەوتنە گیانی.

وەک بەرەو دوا سەیری مێژووی ئەو چەند ساڵەی پاش دەرچوونم لە کۆڕ دەکەم بەش بەحاڵی خزمەتم بە سەقافەتی کوردی بێت بۆ من تێی خێر بوو کە خانەنشین کرام، چونکە مەشغەڵەتی کاروباری کۆڕ کە بەشێکی زۆری کارگێڕی و ڕێکخستن و (کتابکم، کتابنا) و سەرێشەی ڕازی کردنی ئەم و ئەو و چشتی ئەوتۆیە کەوا نەک هەر پێوەندیی بە سەقافەتەوە نییە بگرە ڕێگەش لە سەقافەت دەبڕێتەوە جگە لەوەی کە بەشێکی نووسینەکانم لە هەشتاکاندا لەگەڵ وەزیفەدا نەدەگونجا، لێرەدا دەشێ بگوترێ باری زۆر لە باری کۆڕ بۆ نووسین و بەرهەمی سەر بە سەقافەت، لە خانەنشینیدا دەست ناکەوێت، بە تایبەتی کە چاپخانەکەی لە بنەوپاڵەوە گەورەترین یاریدەدەری خێرایی کردنە لە بڵاوکردنەوەی نووسین، قسەکەش لە سنووری خۆیدا ڕاستە ئەگەر تێبینیی گەلێک شتی لاوەکیی ناجۆر و ڕەزا قورس حیسابەکە نەشێوێنێ، بەڵام بە تێکڕایی لە لایەن سوودی سەقافیی خۆمەوە ڕەها بوونم لە گرێ کوێرەی وەزیفە یاریدەدەرێکی گەورەی دەست کرانەوەم بوو پتری بۆ تێهێنامەوە لە چاپخانەی بنە و پاڵمەوە. بێگومان ئەگەر وەزعێکی وەکوو هی کۆرم بۆ ڕێک بکەوێت بە مەرجی نەبوونی وەزیفە بەرهەمدارتر دەبـم لەوەی لە ماڵێکی ڕەق و تەقدا بە دەسەڵاتی کەمەوە ئازادیی بێوەزیفەیی بەکار بهێنم، ڕەنگ بێ تۆیش وەکوو من بیت بەڵام من لە تەنهایی و دەرنەچوون لە ماڵەوە، بگرە لە ژوورەکەی خۆم، بێتاقەت نابـم. هەر دەڵێی تەبیاتی منداڵی کە خۆی بە شتی زێدە بێفەڕ و بێکەڵکەوە دەخافڵێنێ لە مندا مابێتەوە، چونکە شتی ئەوتۆ دەمخافڵێنێ وەیا

سەرنجم دەکێشێ بە خەیاڵەوە بەند نابێت.

زۆر جار لە تەنهاییدا دەمە تەقە لەگەڵ ناحەزێکی خۆم هەڵدەستێنم. ئنجا چونکە من پتر لەو شارەزای عەیب و عاری خۆم هەم باشتر دەتوانم خۆم سەغڵەت بکەم هەر چونکە دەشزانم گەلێک زوڵمی کە بە قسە و نووسین لێمی دەکات دەچێتەوە بۆ باوەڕە چەوتەکەی نەک چڵکنیی دەروونی (جگە لە بەعزە کەسانێک کە تیجارەت بەو تەرزە ناحەزییەوە دەکەن) پتر ماندوو دەبم لە پاکانە بۆ خۆکردن، چونکە دەبێ لە وتووێژەکەدا باوەڕە چەوتەکەی بگۆڕم ئنجا تەمام هەبێ بە گۆڕانی بیروڕای بەرانبەرم. سەعاتەها وەها دەبێ بە تەنها بیردەکەمەوە لە کۆمەڵگەی ئادەمیزاد کە لە دوارۆژدا هەمووی زادەی منداڵدانی شووشەی دەسکردبن و کەس باوک و دایک و خزمی خۆی نەناسێت، دایک و باوک منداڵیان نەناسنەوە، ئاخۆ ئەو کۆمەڵگەیە چ شکلێکی دەبێت؟ خۆشەویستنیی بێ (زایەند – جنس) چی لێ دێتەوە؟ ئایا دەشێ ئەوسا ڕەحم ببزوێ بۆ مرۆی (قتوپەستی ناو شووشە) وەک کە ئێستا ڕەحممان دەبزوێت بۆ مەلێکی باڵ شکاو؟ بەر لە دوو حەفتەیەک کە دەکاتەوە سەرەتای نیسانی ١٩٨٨، گێرکەیەک لەسەر مێزی نان خواردنی مەتبەخ تەنگی پێ هەڵچنیم چەندی خەریک بێت بە خۆراکەکەمەوە هەڵبگەرێت و من لێی دوور بخەمەوە ناچار ویستم پەنجەیێکمی لێ بکەم بە پلاری بێ ئازار لە مێزەکەی هەڵدێرم کەچی پلارەکە لووس و لێک نەهات و گێرکەکە دوو سێ سانتیمەتر بانگلۆزی دا و وەستا بەلام ڕۆیشتنی وەزەحمەت کەوتبوو. بەینێک خەریکی عوزرخوازی بووم لەو گێرکەیە ئەمما عوزر نە قەشمەری، بە ئەسپایی خستمە سەر پەڕۆکێکەوە و بردمە جێگەیەکی بێخەتەر بەڵکوو لەوێ شیفای بێت. پاش دوو سێ ڕۆژی دیکە گێرکەیەک لە هەمان سەرمێز پەیدا بۆوە. ئەمجارەیان زارم لێی نزیک خستەوە، فووم لێ کرد و لە مێزەکە بێ ئازار کەوتە خوارەوە. ئنجا ئەگەر کوڕی شووشە بین و بە مەکینە بەخێو بکرێین، عوزر بۆ گێرکە دەهێنینەوە؟ شەڕ و ئاشتی و ڕووتاندنەوە و چەوساندنەوە و ڕەتاندن و داڵدەدان و دڵداری و... و... چییان لێ دێت؟ بازاڕی بێباوک وسەرای بێدایک و کێڵگەی بێبرا و کارگەی بێخوشک چ شێوە ڕەفتاریان دەبێت.

کۆڕی زانیاریی کورد کەوتە چالاکی، لەگەڵ جیهانی ڕۆشنبیریی دەرەوە پێوەندی مەحکەمی پەیدا کرد. لە زۆر بنگەی سەقافییەوە نامە و دیاریی بۆ دەهات، بە تایبەتی لە یەکیەتیی سۆڤیەتەوە، بایی کتێبخانەیەکی کتێب بۆ هات. د. کەمال مەزهەر لەم مەیدانەدا دەستێکی باڵای هەبوو. جارێکیان وەفدێکی سۆڤیەتی بە سەرۆکایەتی سەرۆکی ئەکادیمی سۆڤیەتی سەری لە بەغدا دا، کە هاتە دیدەنیی کۆڕی زانیاریی عێراق، د. عەبدورڕەزاق موحیەددین بە دوا ئێمەیدا هەنارد کە بەشدار بین لەو یەکتر دیتنەدا لەگەڵ د. کەمال مەزهەردا چووین. ئێمە بەسەر وتووێژدا چووین، ڕەدەڵ و بەدەڵێک بوو بوو. د. عەبدورڕەزاق قسەی بەخێرهێنان و موجامەلەی تەواو کرد، ڕێی دا بەو خەڵقە نۆرەی خۆی وەربگرێ، یەکێک لە ئەندامانی کۆڕی عێراق بە ڕاوێژێکی گلەمەندانەی زەقەوە گوتی، لەوەتەی لە شەستەکانەوە پەیمانی سەقافی لە نێوان عێراق و سۆڤیەت بەستراوە هەتا ئێستا هیچ شتێک لە ئێوە بە ئێمە نەگەیشتوە. سەرۆکی وەفدی سۆڤیەتی پیاوێکی وێ چووی ڕەنگ بەگزادانەی قسە ئارام بوو، پێوەی دیار بوو توانجەکەی لێ گران هات گوتی، لەو ماوەیەدا من بەرپرسی ئەکادیمی سۆڤێتیم هەتا ئێستا لە

ئێوە نە هیچ داخوازییەک و نە هیچ دیارییەک بە ئێمە نەگەیشتووە کە تێیدا بووبێتە جێگەی گلەیی وەیا درێغی...

من قسەم کرد، وەها بۆم سازا کە قسەکانم لە چەژی مێوانەکان خۆش بێت. گوتم، خۆشبەختانە ئەو کەمتر پێوەندییەی نێوان ئەکادیمیی سۆڤیەتی و کۆڕی زانیاریی عێراق کە جێگەی پەرۆشە کۆڕی زانیاریی کورد کەلێنەکەی پڕ کردۆتەوە بەو پێوەندییە بەهێز و بەردەوامەی کە لەگەڵ بنگە سەقافییەکانی سۆڤیەتیدا بەستوویەتی تا ئەوەی مەکتەبەیەکی ڕێکوپێکی لە کتێبی دیاریی سۆڤێتستان پێک هێناوە... کە هاتمە سەر باسی کۆڕەکەمان گوتم، کۆڕی زانیاریی کورد لە دوو نوختەدا جودا دەبێتەوە لە هەموو بنگەیەکی وەکوو خۆی کە لەم جیهانەدا پەیدا بووبێت. یەکەمیان ئەوەیە کە ئێمە لە هیچەوە دەست پێ دەکەین، سەحرایەکمان لە پێشە دەبێ بە درەخت سەوزی بکەین، نوختەی دووەم ئەوەیە کە... خوێنەر باوەڕ بێت ئەو نوختەیەم لە مێشک سڕابۆوە تا ئێستا نازانم چی بوو، بەڵام بێ ئەوەی بوەستم وەیا کەس هەست بکات مەبەستم لە دەست داوە، نوختەیەکی دووەم خۆی ڕەپێش کرد بێگومان لەو نوختە تاربوویە گەلێک پەسەندتر بوو، هەر بەدەم قسەکانەوە، بێ هەڵوەست گوتم... ئەوەیە کە ئێمە هەر لە سنووری کوردستانی عێراق دەتوانین توێژینەوە لە سەقافەتی کوردی بکەین، هەرچی کوردستانی ئێران و تورکیا هەیە بە ڕوومانیدا داخراوە، ئەمەش تاوانی سیاسەتە دژی زانست. مەزنەکەی سۆڤێتی لە وەڵامدا بە ڕووی خۆشەوە قسەی دۆستانەی کرد و ئاواتی گەشەکردنی بۆ کۆڕەکەمان خواست و لە ئاکامدا گوتیشی ئومێد دەکەین ڕۆژێک بێت سیاسەت نەتوانێ غەدر لە زانست بکات...

کۆڕ بە پێی هەندێ لە مادەکانی یاساکەی دەبوو پێوەندی بە بنگەی سەقافی ناوەوە و دەرەوە، بە تایبەتی هی وڵاتی عەرەب، پتەو بکات. لەمەوە بڕیار درا کە چەند ئەندامێکمان هەر یەکە سەر لە وڵاتێک بدات. من سووریە و لوبنان و میسرم بەرکەوت. پێشتر لەگەڵ ڕەوشەن بەدرخان شناساییم هەبوو. بەر لە سەفەرم بۆ شام بە بروسکە خەبەردار کرا کە ئێوارەی ١٩٧١/٧/١٠ بەڕێ دەکەوم. کە گەییشتمە فرۆکەخانەی شام ڕەوشەن خان و مەمدووح سەلیم و زوهێر زولفۆ، زاوای ڕەوشەن خان، چاوەنۆڕم بوون. فێنکایی و سەوزایی شام لەچاو گەرما و ڕەنگی خۆڵەمێشی دەوری بەغدا پتر بە لای بەهاردا بوو. لە ئۆتێلی سەمیرئەمیس، نزیکی (معرض دمشق الدولي) دابەزیم.

ئەو ئێوارەیە لە ئۆتێل چەند سەعاتێکی خۆش و گەشمان ڕابوارد تا ئەوەی مەمدووح سەلیم کە پیرێکی پێست تەڕی چاو گەشی هەشتا ساڵی بوو (ڕەنگە نەختێک کەمتر) بە گوتەی خۆی لە دەمێکی دوورەوە هەستی بەو جۆرە بووژانەوەیە نەکردبوو لە دڵ و نەفس و لە مجێزی خواردن و خواردنەوەشدا. مەمدووح لە تێکۆشەرانی کوردی تورکیا بوو، لە ترسی مەرگ ڕای کردبوو بۆ سووریە و ژیانێکی قەلەندەرانەی ڕادەبوارد. لە کتێبخانەکەیدا هەرچی شتێکی باسی کوردی تێدا بووبێ و دەستی کەوتبێ پارێزراو بوو. لە ناچارییەوە ئافرەتێکی تورکی مارە کردبوو بە دەستییەوە ناڕەحەت بوو ئیتر بە زۆری لە کتێبخانەکەی ڕادەبوارد. زۆر بە پەرۆشەوە دەیگوت، کە مردم ئەو هەموو سەرچاوانەی بە خوێنی دڵ پەیدام کردوون پەرت و بڵاو دەبن... من ویستم کۆڕ کتێبخانەکەی لێ بکڕێت، هەم بۆ پاراستنی کتێب و نووسراوی کە تێیدا هەبوو هەم بۆ حەسانەوەی ئەویش لە کۆتاییی ژیانیدا بە نرخی کتێبخانەکەی

گوزەران بکات. بەڵام هەوڵەکەم بێسوود بوو، ڕاستییەکەشی ئەوە بوو کە دوای چەندساڵێک بەسەردا مرد کتێبەکانی بوونە قاوت و ڕەشەبا.

سبەینێ ڕەوشەن خان‹٧٣› و مەمدووح بەگ لەگەڵ شیرینی نەوەی ڕەوشەن خان هاتنەوە لام. شیرین کچێکی قوتابیی پۆلی سێیەمی ناوەندی بوو بەڵام هۆشی کراوەتر بوو لە تەمەنی. هەتا بڵێی لەو ڕۆژانەی مانەوەم لە شام یاریدەی دام بۆ ئاسان کردنی هاتوچۆ و گەڕانم بێرە و بەوێدا، ئەمما چونکە لەشێکی باریک و وەرزشیی هەبوو تا ئەوەی لە غاردان پاداشتی یەکەمی وەرگرتبوو دەبوو هەمیشە لە ڕۆیشتندا هەنگاوم فرەوان و خێراتر بکەم هەتا لێی دانەبڕێم. بۆ بێتاڵعی ڕێگەمان بەرەو ماڵەکەیان سەرەو هەورازیش بوو، لە گەشت و گەڕانیشدا زۆر جار تووشی هەوراز دەبووین ئیتر حاجی قادر گوتەنی: ئەسپی کۆن زەحمەتە دەرچێ لەگەڵ ئاهوو ڕەوشان.... دایکی شیرین، ئوسەیمە، لە بابرا بەدرخانی نەبوو. دواتر ڕەوشەن خان شووی بە جەلادەت بەگ بەدرخان کردبوو. باوکی شیرین کوردێکی سووریەیی، ئەندازیار، بوو لە بنەماڵەی زولفۆ.

دە ڕۆژان لە شام مام. لەو ماوەیەدا ڕۆژانە ڕەوشەن خان و مەمدووحم دەدیت. چەندێکی بەیەکەوە ڕێگەمان بڕیبایە جانتا قورسەکەی مەمدووحم هەڵدەگرت، وەی کە حەزم دەکرد یەکێکی سووکتر هەڵگرێت.

ڕەوشەن خان چەند کتێب و نووسراوی هەبوون دەیەویست بیکاتە دیاری و پێشکەش بە کۆڕی بکات بەڵام نەدەشیا بە پۆستەدا بینێرێت لە ترسی تێدا چوون وەیا دەسکاریی (ڕەقیب). تەنها ڕێگەی سەلامەت ئەوە بوو کە بە پۆستەی دیپلۆماسیدا بۆ بەغدا بەڕێ بکرێت. بەیەکەوە چووینە سەردانی سەفیری عێراق، ناویم بە چاکی لەبیر نەماوە، دەترسم هەڵەی تێدا بکەم بۆیە نایڵێم. چەند بڵێی مرۆیەکی ژیر و بەڕێز و خزمەتگوزار بوو. کە تەکلیفەکەم لێ کرد گوتی، (على العين والرأس...) گوتیشی لزووم نییە ڕەوشەن خان بە هێنانیانەوە ماندوو بێت بۆ سەفارەت، لە سەفارەتەوە خەڵک دەنێرم بۆ بەستنیان و هێنانیان... هەوڵی دا داوەتم بکات، لەبەر بێدەرفەتی نەپەرژام قبوڵی بکەم. ڕەوشەن خانی بۆ ئاهەنگی چواردەی تەمووز داوەت کرد (دواتر زانیم بە ئۆتۆمۆبیلی سەفارەت هاتوچۆی داوەتەکەی پێ کردبوو). پاش گەڕانەوەی بۆ بەغدا هەموو نووسراوەکان لە چەند جاردا بە پۆستەی دیپلۆماسی، بێ ئەوەی کرابێتەوە، گەیشتنە کۆڕ. چونکە کژی هاوین و پشووی حەسانەوەی بنگە سەقافییەکان بوو هەر ئەوەندەم پێ کرا سەردانێکی (مجمع اللغة العربية)ی شام بکەم، سەرۆکەکەی و یەک دوو ئەندامی ببینم. ڕەوشەن خانم لەگەڵ بوو... لەو ڕۆژانەدا دوو جاران چوومە سەردانی قەدری جەمیل پاشا. بەناوی خۆم و کۆڕ ڕێزم پێشکەش کرد. ئەوەندە کەیفی بەو سەردانە هات باس ناکرێ، تەنانەت پێی داگرت لەسەر هەندێ کە کورسییەکەی بۆ لێ بخوڕن هەتا دەرگەی ماڵەکە بۆ بەڕێ کردنم. باسی سەفەری خۆی بۆ مەهاباد گێڕایەوە کە لە گەڕانەوەدا بە کۆیە و هەولێر و مووسڵدا تێپەڕیوە. لە هەردوو جاردا ڕەوشەنم لەگەڵدا بوو... ئەکرەم بەگ جەمیل پاشا، برای قەدری پاشا و قەدری جانی نووسەری کوردی سووریا هاتنە لام لە ئۆتێل. دانوویان لەگەڵ ڕەوشەن خان نەدەکولا هەرچەند ڕەوشەن کەم و زۆر باسی نەکردن بە چاکە نەبێت...

چوومە زیارەتی گۆڕی مەولانا خالد. ویستم لەسەر دیواری ناوەوەی گونبەتەکەی شتێک بە قەڵەم بنووسم. چەندی کردم مەرەکەبی قەڵەمەکەم بەسەر لووسیی سپیکاریی دیوارەکەوە نەقشی نەبەست. ئاوڕێکم لە قەبرەکەی مەولانا دایەوە و گوتم، بۆ ناهێڵیت یادگارم لات بمێنێت خۆ بە دڵی سافەوە هاتووم؟ شەوێکیان چوومە لای عەدنانی خەلیل بەگ مردم، خۆی و خاتوونەکەی زۆریان بەخێر هێنام. تەمای سەفەری قاهیرەم ڕێی کردەوە کە عەدنان بەگ نامەی سفارەش بنووسێت بۆ یەک دوو ناسیاوی لە (مجمع اللغة العربية)ی میسر. عەدنان لە نەزەر حکومەتی ئەوسای شام وەکوو کۆمەڵەی دەسەڵاتداری سەردەمی پێش تەمووز لە لایەن حکومەتی عێراقی پاش تەمووزەوە سەیر دەکرا، بەڵام گومانم نەبوو لەوەدا کە سەقافەت و ئەدەب و پەروەردەی عەدنان بە شۆڕشەکەی سووریە دروست نەکرا. مەجلیسی ئەو شەومان زۆر خۆش بوو...

چەند جاران لەگەڵ شیرین کە وەها دەبوو مەمدووح بەگیشمان لەگەڵدا دەبوو چووم بۆ کتێبخانەی (ظاهریە). دەرفەت و مەودای پشکنینەوە لەو هەزار کتێبە نەبوو کە بزانم چەندی بە کەڵکی کۆڕ دێت. هەندێ کتێبم دیت لە باسی مەولانا خالید و لە باسی زاواکەی کە لە چەلیزادان بووە، برازای مەولانای خواستووە، لە سێبەری یادگارەهای کە لە کتێبەوە، دوای پتر لە ١٥٠ساڵ ڕۆژگار، جلوەی دەبەست بۆ بەرچاوی زەینی خوێنەر. ڕێم بوو هەندێک بۆ ناو دەروونی شیرین بڕۆم، هەستم کرد هەڤاڵێکی هاوتەمەنی خۆی لە کوڕانی پلەی خوێندنی ناوەندی بە گەرمی دەوری دەدا. لە وتووێژدا بە شیرینم گوت کە تەمەنی پازدە شازدە ساڵی زۆر شلکە بۆ ئەوەی قورسایی‌ی ماڵ و گوزەران و منداڵی دوا ڕۆژێکی نزیک هەڵبگرێت. قسەکەی لەو دەمەدا سەلماند بەڵام زۆری نەبرد شووی پێ کرد و بە زوویش دەستیان لێک بەردا پاش ئەوەی کوڕێک لەو پێوەندییە بەرهەم هات... لە زۆر باری دیکەی ژیان لەگەڵ شیرین دەدوام، هەندێ جار بە مجامەلە لێم وسکت دەبوو. لە دڵدا ڕایەکی دیکەی دەبوو... پاش ڕاست هاتنەدیی قسەکەم لە بارەی ئەو پەلە کردنەی مەسەلەی شوو کردن، وا دیار کەوت، بیری لە گەلێک قسەی دیکەم کردبۆوە پاش ورد بوونەوە لێیان سەلماندبوونی. لەوە بەولاوە کە نامەی بۆ دەنووسیم بە ڕستەی (استاذي الاول في مدرسة الحياة) دەچووە ناو وتووێژەوە...

شام شارێکی ڕوحسووک و فێنک و کرایەوە بوو، دانیشتوەکانیشی پتر بە لای شارستانەتیدا چووبوون. وێنەی کۆنە خانووەکان و بازاڕەکان و سەرا و دایەرەکانی حکومەتی کە لە سەردەمی تورکەکانەوە مابوونەوە، لەچاو هی بەغدا، گەلێک بەولای جوانی و ڕێکی و هونەردا دەچوونەوە تەنانەت باڵەخانە نوێکانیشی هەر یەکە گیان و هەست و چەژێکی دەدایەوە، کەسایەتیی ئەندازیارەکەی بە دەنگ دەهێنا نەک تۆپەڵەیەک لە چەمەنتۆی شیشەڕێژ و دەرگە و پەنجەرەی حازر بەدەست.

ئەوسا شام ئەوەندە هەرزانیی تێدا بوو داوەتێکی شەوانەی پێنج نەفەری بە بەخشیشەوە پێنج دینار و نیوی تێچوو. جێگەی ڕابواردنی ئەو شەوەمان بەسەر ڕێگەی بەرەو بێرووتەوە مەیلەو لە دەرەوەی شام بوو، بە ئەسڵ خانووی (ناظم القدسی) بوو پێیان دەگوت (القصر) ئێمە لە تەختایی‌یەکی دەرەوەی خانووەکە دانیشتین کە تەنیشتێکی گردێک بوو لێی داتاشرابوو وەکوو دیواری لێ هاتبوو لە هەمووی ئاو دەچۆڕایەوە، جۆگایەکی چەند ئاشگێڕیش بە ناویدا ڕەت دەبوو هەمووی وەک بەفراو بوو. لە زووەوە

هەستی سەرمامان کرد، کەس نەیتوانی چاکەت فڕێ بدات ئەگەر هەبایە سەربەرگیش پێویست بوو. دیار بوو شۆڕش خانووەکەی لە (ناظم القدسی) داگیرکردبوو. هەڵبەت بەوەندەش لێ نەگەڕاوە... بێگومان دواتر کەسانێکی لە شۆڕش بەڕووەت بوون چەندین جار بە قەدەر نازم و باوکی نازمیش پڕ و پاتاڵی دنیایان لە خۆ ئاڵاندوە بەڵام کوردی دەڵێ، دیزەی کابان بیشکێنێ تەقەی لێوە نایەت.

ڕۆژی ١٩٧١/٧/٢٠ چێشتەنگاوێک بوو، لە پێشەوەی سەیارەیەک بە تەنها سوار بووم بۆ بێرووت بەڕێ کەوتم. کۆمەڵەی ناسیاوەکانم زوو هاتنە لام هەتا ماڵاوایی بوون. ڕێگا بەرەو لوبنان چەندێکی لە ڕۆژهەڵاتی شاخەکان بە دیوی سووریادا بوو سەوزاییی بە دەورەوە کەم بوو مەگەر درەخت و شینایی ئاوییە. کە نزیک بووینەوە لە ڕووکاری دەریا پارچە هەور پەیدا بوون و زیادیان کرد. کە کەوتینە دیوی دەریا سەوزاییی درەختی شاخەکان خۆی نواند. لە نوختەی سەر سنووری لوبنان پاسپۆرتی خەڵقەکەیان سەیر کرد... ناوی منیان بە بەرزی دەربڕی، جودا بوومەوە. لە ژووری بەرپرسەکانی سەر سنوور پێیان گوتم، پاسپۆرتەکەت خەریکە کاتی بەسەر دەچێت بە پێی یاسا دەبوو بتگێڕینەوە بەڵام نەشیا ئەندامێکی (مجمع علمي) دڵشکستە بکەین، تکامانە لە بێرووت سەردانێکی سەفارەتی عێراق بکە مەودای کارامەیی پاسپۆرتەکەت بۆ درێژ بکەنەوە. منیش وەهام کرد.

کە کەوتمە دیار بێرووت و دەریا جیهانێکی بەهەشت ڕەنگی تریفەییم دیت. وڵاتێکی گەش، بە هەرلاتدا دەنۆڕی ئاوەدانی و شادی و ئارایشت بوو، دەیان گرد و تەپۆڵکە و لاشان و قەدپاڵی شاخەکان کۆشک و عیمارەت و خانووی قەشەنگیان بە سەرەوە، ڕێچکەی ئۆتۆمۆبیلیان وەکوو مێروو بۆ دەچوو. چەندین شوێنی ڕابواردنی هەمەچەشنەی منداڵ و گەوران بە تەنیشت ڕێگای ڕێبوارەوە لە گەرمەی خۆش گوزەرانیدا بوون هەر دەتگوت لە کەسەوە دیار نین، کەسیش دەخلی بە سەریانەوە نەبوو، پارچە بەهەشتێکی خودادای و مرۆکرد لەو شاخ و دەریا و شیو و دۆڵانەدا خۆیان بۆ بەر نیگای ئاشنا و بێگانە گامەڵاس دابوو، بێ خەم و خەیاڵ هەناسەی حەسانەوەیان هەڵدێنا. وای کە ئاشکرا بوو، بۆ چاوێکی وردی بخوێنایەوە، کە ئەم هەموو زەوق و شادی و شارستانەتی و گەشە و تێری و پێشکەوتن و سەرەژوور چوونە، وەکوو ئێسکە ماسی بە ئەوکی مامە ڕۆژهەڵاتە ناوەڕاستەکەی خۆماندا ناچێت. وەک کە ئەحمەد شەوقی بە زاری یەکێک لە کەسانی ناو چیرۆکی شانۆگەری (مجنون ليلى) لە ئاست مەدحی لم و وشتری بیابانەوە دەڵێ: (ان هذا الحرير كثير علي الرمة البالية). هەروەهاش بەهەشتی لوبنان لە دۆزەخی ڕۆژهەڵات و جیهانی سێیەم گەلێک زیاد بوو. وەک مەتەڵی کوردی دەڵێ: یەک پای لە دەشتێ دوو پای گەییشتێ یەخستیە سەر پشتێ. دڕندەیی و ژەهری هەناوی بێگەنی لە کونە بۆقڕی نەفسی ترش هەڵاتووی دوژمنەکانی مرۆڤایەتی خۆماڵیی کفنێکی بە باڵای لوبنان تەنی و تێی وەرپێچا لە شڵتاغی خوێنی فرشتە و پەریەکانی هەڵکێشا...

لە ئۆتێلێکی ناوەنجی ناو شاری بێرووت دابەزیم. یەک دوو کاغەزی پێ ناساندنم لە ڕەوشەن خانەوە بۆ هەندێ دۆستی خۆی هێنابوو، بەر لە هەموان خاتوونێکی بەساڵداچوو بوو (ناویم لەبیر کردووە) لەو کوردانەی دەمێکی نیشتەجێی لوبنانن، هەر خەبەری منی پێ گەییشت زۆری نەبرد کیژێکی پۆلی پێنج وەیا شەشی سانەوی، هات بۆ لام لە ئۆتێل. بەیەکەوە چووینە لای ئەو خاتوونە... زۆریان بەخێرهێنام و

پێمەوە خەریک بوون، ئەو کیژەش تا ڕادەیێک بۆم بوو بە شیرینی شام... لەگەڵ ماڵی (شاتیلا) شناساییم پەیدا کرد. هەرچەند خێزانی خاوەن ماڵەکە چاوەنۆڕی منداڵ بوون بوو دیسانەوە بۆ ڕۆژی دواتر داوەتێکی شەوانەی بەهاتوباتی کردم لە ئۆتێل وەیا لۆقنتەی (یلدزلر). ئەو (مشهیات)ەی لەسەر مێز داندران بایی سێ داوەتی دەکرد... بە داخەوە لەبەر ناچار بوونی خێزانەکەی بۆ نووستن لە خەستەخانە نەمتوانی داوەتیان بکەمەوە. بۆ دوو ڕۆژی دیکە بە منداڵێکی نێرینە لەو بارەی ڕزگار بوو هەر بە هۆی ئەو خاتوونەوە پێوەندیم بە (حسن الملا)وە کرد کە کوردێکی چالاک بوو. لە نێوان گرووپی کوردە سەربەخۆکانی لوبنان کە سەریان بۆ هیچ لایەنێک دانەدەنواند و بە سازی کەس هەڵنەدەپەڕین، هاتە لام و بردمیە یانەی کوردان کە ناوچەی کۆمەڵەی دۆستایەتیی کورد و لوبنانییەکان بوو. کیژی ئەم حەسەنە شکڵی لە گۆڤاران بڵاوبووبۆوە کە لە میهرەجانێکی فۆلکلۆری کوردی دەوری یەکەمی ئافرەتانی وەرگرتبوو. هەر کە چوومە ناو یانەکە یەکێکم دیت دەست بەجێ زانیم ئەو کیژەیە.

حەسەن منی گەیاندە لای خوالێخۆشبووی ئەحمەد موختار بابان و بردمیە (بحمدون) بۆ ئەو ئۆتێلەی چەندین برادەری کوردی عێراقی لێ دابەزیبوون. ڕۆژێکیان نیوەڕۆژە و جارێکی دیکەش نانی شەوانەم لەگەڵ ئەو برادەرانە خوارد. کرێی شەوانەی ئۆتێلەکە لە بەرزاییی هەزار مەترێک بە ژووری نەفەری و توالێت و سێ جەمە خواردن دەوری دوو دینار بوو... حەسەن یەکجار پیاوەتیی (کمال جنبلاط)ی بۆ گێڕامەوە کە لەگەڵ کوردەکانی لوبنانی کردوە و دەیکات. نیازم بوو سەردانی بکەم لە بێرووت نەبوو...

بەهۆی پشووی هاوینەوە هەرچی بنگەی ڕۆشنبیری هەبوو لە بێرووت دەرگەی داخرابوو نەمتوانی سەر بە هیچیاندا بگرم هەر لەمە و لە داخرانی بنگەکانی شامەوە دیار بوو هی میسریش هەروەهان ئیتر بڕیارم دا سەفەرەکەم کورت بکەمەوە، پێنج ڕۆژ لە بێرووت بەسەر چوو بێ هیچ سوودێک. چوومە (خطوط جوية عراقية) بۆ گەڕانەوە گوتیان پاش مەغریب فڕۆکەیەکمان لە لەندەنەوە دەگات... ڕۆژەکە جومعە بوو بازاڕی هەموو شتێک مەیلەو داخرابوو، بازاڕەکەی میوەش هەروەها، حەزیشم لە گێلاس بوو دیسانەوە بیکەمە دیاری. لە ئۆتێل ئەم قسەیەم کرد و گوتیشم شارەزانیم لە کوێ میوە دەفرۆشرێت. ڕێبوارێک قسەکەی بیست گوتی دوکانێک هەیە بەڵام بەزۆری گێلاسی سوور نەک هی ڕەش لە جومعاندا دەفرۆشێ ئەگەر دەتەوێ من دەچم بۆی، زۆر سپاسم کرد و پارەی پێویستم دایە. بەڕێ کەوت پەشێمان بوومەوە چونکە بە بیرمدا هات لەوانەیە کابرا پارەکە بخوات، بەڵام شەرمم کرد گومانەکەم دەربڕم. دەوری سەعات و نیوێکی پێ چوو، کابرا هاتەوە بە گێلاسی ڕەشەوە، چەند شەرمم لە خۆم هاتەوە کە پێشەکی کابرام دایە بەر گومان کەچی لە پاک پاکتر دەرچوو. چەند کردم هیچی لێ وەرنەگرتم ڕازی نەبوو قاوەیەکیش بخواتەوە، دوعاخوازی کرد و ڕۆیشت. بە پێچەوانەی قسەی خەڵق کە باسی فێڵبازیی خەڵقی لوبنانیان دەکرد، تەجرەبەی من لەگەڵیان دەتگوت لەگەڵ فرشتەدایە. لە هیچ یەکێکیان بایی زەڕڕەیەک خواریم نەدیت، لە هیچیان وشەیەکی ناخۆشم نەبیست.

ئەو ڕۆژەی چوومە سەفارەت بۆ نوێ کردنەوەی پاسپۆرتەکەم تاکسییەکم ڕاگرت لێخوڕەکەی داخوازیی کرێیەکی کرد بە زۆرم زانی، کابرا زانی عێراقیم، بەو کرێیە ڕازی بوو کە من بۆم دانا. دەرچوو مەودا بۆ سەفارەت، بە عەکسی خەیاڵی خۆم ئەوەندە دوور بوو کرێکەی ئەویش گوتبووی لێی زیاد نەبوو،

ئەوساش بە خۆمدا شکامەوە بەڵام لێخورەکە ڕازی نەبوو هیچی زیادی بدەمێ. لە ئۆتێل خزمەت دەکرام بێدرێخ. لە بۆیەکانەوە بە هیچ جۆرێک پەلەی بەخشیش وەرگرتن دەرنەچوو، لە خۆمەوە بە ئارەزۆ بەخشیشم دەدانێ یا نا، کە نەشم دابانێ دواتر درێخییان لە خزمەت نەدەکرد. ڕۆژی گەڕانەوەم چەکێکی مشەختی (تراڤلەرچێک)م دایە کاتبی ئۆتێل، فاتورەی ڕێک خست بە ڕێکی و بێ زیادی و دەوری شەست پاوەنیشی پێ دامەوە، گوتم بە حیسابتدا وەرەوە، کابرا ڕەنگی گۆڕا و گوتی، سید! فێڵت لێ نەکراوە... چەند جاران پێم گوتەوە باش ورد ببەوە لە تێکڕای حیساب، کەوتە سوێند خواردن. گوتم براله تۆ وات زانی چەکەکەم چەکی سەد پاوەنییە کەچی پەنجایی‌یە، تۆ پەنجا پاوەنت زیاد لە حەقی خۆم پێ داومەتەوە. شەوێ دەوری نیوەشەو گەیشتمەوە ماڵێ، چونکە ماڵەکەشم لە (مدينة الشرطة) دوور لە هاتوباتی ناوەندی شارە، خامۆشییەکی نائاشنای پێوە دیار بوو.

شەوی نێوان ٢٥ و ٢٦ی تەمووز لە دەمێکدا کە بەلای ماڵی خۆمانەوە لە قاهیرە گەشت و گەڕان دەکەم سەلامعەلێکم لێ کردن... سەفەر سەلامەت!!

گوتارێکم لە ڕۆژنامەی (التآخي) بە عەرەبی بڵاوکردەوە لە قاڵبی سەفەرم بۆ شام کە بەشی هەرە زۆری لەسەر مەمدووح بەگ بوو. نوسخەی ئەو ژمارەیەی تەئاخیم بۆ هەنارد، لە وەڵامدا نامەیەکی چوار لاپەڕەیی وردی نووسی بۆ هەناردم کە لە ناو وتووێژدا مێژووی ژیانی خۆشی تێدا بوو. ئەوەندە بەو گوتارە گەشابۆوە پڕ بە دڵ گوتبووی (ترد الروح). نامەکە لە کۆڕ مایەوە ناشزانم چی لێ بەسەرهات. ئەم گوتارەم دوای چەند ساڵێک بە بۆنەی مەرگی مەمدووح بەگ لە ژمارەیەکی گۆڤاری کۆڕدا بە دەقی خۆی بڵاوکرایەوە.

هەوڵێکی نەزۆکم دا بۆ سوود وەرگرتن لەو گەلاڵەی فەرهەنگی کوردی کە خوالێخۆشبووی مامۆستا گیوی موکریانی ڕەشنووسی کردبوو. دەمڕاستی لیژنەی فەرهەنگ بووم، بڕیارمان دا لەسەر دەردەستخستنی ئەو گەلاڵەیە، پێوەندیشم بە مامۆستا گیو کرد و (عربون)یشم بۆ هەنارد (٢٠٠ دینار)، زۆر زۆر بە داخەوە کە من ناچار بووم لیژنەی فەرهەنگ چۆڵ بکەم بۆ ئەوەی کاروباری لیژنەی چاپخانە و گۆڤار بە ئەستۆوە بگرم (چونکە نەدەشیا ئەندامی کۆڕ لە سێ لیژنە پتر سەرپەرشتی بکات منیش لیژنەی زمان و لیژنەی ئەدەبیشم بە ملەوە بوو). یەکسەر دوای من لیژنەی گۆڤار بە سەرپەرشتی لێ کردنی دەمڕاستێکی دیکە کە ئەندامی کارای کۆڕ بوو بڕیاری کۆنی هەڵوەشاندەوە لە بارەی فەرهەنگەکەی گیوەوە، مەرحووم هاتە لام بە کوڵێک پەژارەییەوە، ئەو دوو سەد دینارەی بۆم هەناردبوو بێ ئەوەی دەستی لێ درابێت و لە هەمان زەرفدا کە خۆم پارەکەم تێ خستبوو نایەوە دەستمەوە بە چاوی تەڕەوە گوتی، ئەم ڕۆژەم لەبەرچاو بوو، ئەمە پارەکە بە دەقی خۆیەوە بۆتی دەهێنمەوە، وای کە کاری تێکردم بەڵام چ سوود!!

مەشغەڵەتم لە کۆڕ بە زۆر ڕووکاردا بوو، لە لیژنەی ئەدەب و قامووس و لیژنەیەکی زمان دەمڕاست بووم. کۆبوونەوەکانی هەر لیژنەیەک پاش نیوەڕۆ دەبوو، لەبەر ئەمە بە زۆری نیوەڕۆیان لە کۆڕ دەمامەوە چونکە نەمدەتوانی هەموو ڕۆژێک دوای دەوام بچمەوە ماڵێ و دیسان بگەڕێمەوە بۆ سەرپەرشتی کردنی یەکێک لەو لیژنانە جگە لەمە کۆبوونەوەی دیوانی سەرۆکایەتی و هی ئەنجومەنی کۆڕیش زێدە ئەرکێکی

دەخستەوە سەر ئەرکی بێوچانی لیژنەکانەوە. بە پێی بڕیارێکی ئەنجومەنی کۆڕ تۆژینەوە لە شیعر و ژیانی حاجی قادر و نالی بە من سپێردرا، توێژینەوەی ئاڤێستاش بە ئەندامێکی دیکەی تەرخان سپێردرا. من لە ١٩٧٢وە دەستم دایە نووسین لەسەر حاجی و لە ساڵەکانی دواتردا وێڕای حاجی نالیشم بە گوتار خستە پەراوێزی جێبەجێ کردنی فەرمانی سەرشانم. نووسینم لە بەشی یەکەمی (حاجی قادری کۆیی)دا کەوتە ڕۆژانێک کە خوشکێکم دووچاری دەردێکی کوشندە بوو. لەو دەمەڕا کە خۆی خستە بەر دەستی دکتۆر بۆ تەداوی تا ئەو دەمەی لە ١٩٧٢/٧/١٤ گیانی سپارد نزیکی دوو ساڵی پڕ لە ئازار و سفتوسۆی بەسەر برد کە ئێمەی ئەهلی ماڵەوەش وەک خۆی بۆی بە ئازار بووین. چەندەها جار کە ئێشی بێئامان زیرەی لێ هەڵدەستاند نە خەو نە خۆراک نە تاقەتی نووسینم پێ دەما. بیستودوو ڕۆژی ڕێک لە گیانەڵاوەدا بوو. وابزانم مەرحووم نافیز لە ١٩٧٢/٧/٤ پێککەوتنەوەی ئۆتۆمۆبێل زەدەی کرد و لە پاش سێ، چوار ڕۆژان جوانەمەرگ بوو، ئا لەو ڕۆژانەدا ئێمە شەو و ڕۆژ بە دیار ئەو خوشکەوە بووین بێچارە و بێدەسەڵات ئاخۆ مەرگی بێبەزە کەی دوا دەستی لێ دەوەشێنێ.

مەرگی ئەو خوشکەم قسەیەکی پێغەمبەر (د)ی بە بیر دەهێنامەوە کە دەیگوت: (أنا ابن الذبيحين) کە دەکەن عەبدوڵڵا و ئیسماعیل. خوشکەکەی منیش وەهای بۆ ڕێککەوت کە لە منداڵیدا جارێکیان دووچاری نەساغیەکی زۆر قورس بوو. پوورێکم یائەمینە، دووەم پوورم لە تەمەندا خۆی بە دەوریدا گێڕا و لە خوای داواکرد بیکاتە بەلاگێڕی ئەو برازایەی نەکا دڵی کاکی بسووتێ، قوربانییەکەی قبوڵ بوو. خوشکەکەم لە نەساغییەکەی هەڵستایەوە ئەو پوورەشم کۆچی دوایی کرد. جارێکی دیکەش کە عەمەلیەتی بۆ کرا، دایانی خۆی، ئەو عەیشێیەی سێ خوشک و برایەکمی گەورە کرد، لە دەوری گەڕا بە هەندێک خشڵی زێڕەوە. عەیشێ مرد و خوشکەکەم بۆ ماوەی چەند مانگێک نەساغیەکەی خامۆش بوو هەتا لێی هەڵدایەوە و نەجاتی نەدا، لەوەوە دەمگوت ئەم خوشکەی منیش (بنت الذبيحين)ە.

سبەینەی چواردەی تەمووز، سەعات هەشتی بەیانی خوشکەکەم گیانی دەرچوو... عەسر بوو گەییشتینە کۆیێ. حەفت ساڵ و دوو مانگ و یەک ڕۆژ بوو کۆیەم نەدیتبوو چونکە لە ١٩٦٥/٥/١٣ لێی دەرچوو بووم. لەو بەینەدا کە چاوم لە مەودای دەشت و دەر ڕاهاتبوو کاتێک لە هەیوانەکەی (قصر)ی مزگەوتی حاجی مەلا ئەسعەد بۆ تازیە دانیشتین دەتگوت گردی باویان و گردی دەرمانا و چیای چنارۆک لە شار نزیک بوونەتەوە وەک کە بە دووربین سەیریان بکرێت وەها دەهاتنە بەرچاوم. لە سێ ڕۆژەیدا کە ئافرەتان چوون بۆ سەر قەبرەکەی کۆتەڵێکی لە شێوەی ئافرەت و بە ئاڵوواڵا ڕازاوەیان وەکوو دروشم لەگەڵ خۆیاندا برد و شینێکی بێدادیان بۆ گێڕا.

تازیەی کاک نافیز جارێ پاشماوەی مابۆوە چونکە حکومەت و حیزب تێیدا بەشدار بوون. من بروسکەی پرسەم لێ دابوو بۆ بنەماڵەی حەوێزی، لە تازیەی خۆماندا مەئمووری پۆستە گوتی، بروسکەکەم وەرگرت، بە غەیری خۆم نەبێ ئەو عەرەبیە زەحمەت بوو وەربگێڕێ. پوورزام، کازمی فەتاحاغای حەوێزی، بروسکەکەی بۆ هێنام کە بۆی بخوێنمەوە، دیتم وەها تێکەڵ پێکەڵ کراوە سەرەدەری لێ نەدەکرا بەڵام خۆم بێگومان دەمزانی چیم نووسیوە. ئەم کاکە کازمەی پوورزام بە مەراقەوە نووسینەکانی منی دەخوێندەوە و چی کەوتبایە دەستی دەیپاراست تا ئێستاش هەروەهایە.

تومەز مەئمووری پۆستە هەر چونکە نەیزانیبوو بروسکەکە چ دەڵێت، بەلایەوە ڕاست و دروستی وەرگرتبوو...

تازیەکە نەختێک درێژەی بوو، جاران لە کۆیێ تازیە سێ ڕۆژی دەخایاند. لەوەتەی ئۆتۆمۆبێل و ڕێگەی قیرتاو پەیدا بوون پرسەکاران، بە گشتی لە دوور و نزیکەوە بەشدارییان لە تازیاندا دەکرد بە مەشدا درەنگتر بەسەر دەچوون. پاش گەڕانەوەم بۆ بەغدا کەوتمەوە سەر باری ئاسایی لە خەریک بوونم بە چالاکیی لیژنەکان و بەردەوام بوون لە نووسینی بەرگی یەکەمی حاجی قادر، لەو ناوەشدا هێرشی ناحەزەکانی کۆڕ لە توندوتیژیی خۆی بەتەکان بوو. یەکێک لە بنێشتۆکەی زاری ڕەخنەگران ئەو چوکڵەی سەر دەنگی (ر)ی قەڵەو بوو کە کۆڕ لە ڕێنووسی خۆی پەسەندی کردبوو، پەسەند کردنەکەش لە هیچەوە نەبوو. بڕیار درا هەموو نیشانەکان لە سەرووی پیتەکانەوە بن بەڵکوو بایی ئیمکان دێڕی خوارتر مەودای ڕەهای پتر بۆ بمێنێتەوە لەوەی کە نوختە و نیشانەکانی ژێرەوە لێی داگیر بکەن بۆ خۆیان. ڕاستییەکەی وەها خۆش بوو کە ئەگەر شیابا نە نوختە و نە نیشانە هیچیان بەکار نەیەن، کە بەکاریش بێن هەر نەبێ تێکڕایان لە سەرەوە بن. گرفتی گەورەش لە نووسینی ڕێنووسی کوردی و عەرەبی، بە تایبەتی هی کوردی، لەوەدایە کە پیتەکانی (ا، د، ذ، ر، ز، و) بە پیتی دوا خۆیانەوە نانووسێن و وشەیەک دەبێ بە چەندین کەرت لە نووسیندا، ئیتر نووسەر هەر خەریک دەبێ قەڵەم هەڵبێنگێوێ وەک کە ڕەسام فرچەکەی لە ڕووی تەختە بەرز دەکاتەوە. تۆ سەیری وشەی (ئۆتۆمۆبێل) یازدە جاران قەڵەمی تێدا هەڵدەبەزێتەوە. ئنجا جارێ ماویەتی لە کوردیدا ڕستە چۆن بنووسرێت، لە نموونەدا: (دەم گرت، دەمگرت. هەڵم گرت، هەڵمگرت. دەستم گرت، دەستمگرت).

کۆڕ ویستی بە پێی داخوازی سروشتی (د)ی ئایندە و (هەڵ)ی پێشگر و (دەست)ی وشەی سەربەخۆ مامڵەتیان لەگەڵدا بکات. هەرچی (د)ی ئایندە و (ب)ی ئیلتیزام (وەک بگرە) و (مە)ی نەهی و (نە، نا)ی نەهی و نەفییە بە بەشێکی پێکهێنەری بنەڕەتی کار دابندرێت و هەرگیز لێی جودا نەبێتەوە. پێشگریش بە وشەوە بنووسرێت هەتا شتێک دەکەوێتە نێوانیانەوە ئنجا جودا ببنەوە وەک (هەڵگرتن – هەڵم گرت) وەیا (پێنەزانین – پێزانین) وشەی سەربەخۆش هەمیشە جودا بکرێتەوە وەک (سەر کەوتن، ماڵ دزین). من لە نووسینی خۆمدا کە بەشێکی زۆری لە بڵاوکراوەکانی کۆڕدا کەوتنە بەرچاوی خوێنەران مەیلەو بە درێژی لەم لایەنانە دواوم. ئێستە ناشێ لە یادداشتدا بۆیان بچمەوە، مەبەست بە بیرهێنانەوەی ئەو هەرایە بێ جێ و ڕێیەیە کە یەخەگیری کۆڕ بوو لەسەر ڕێنووسێک کە ئێستە هیچی لەو چاکتر (وەیا وەکوو ئەویش) نەهاتۆتە کایەوە کەچی پاش نەمانی سەربەخۆیی (کۆڕی زانیاریی کورد) کەسێک لەو ڕەخنەگرانە دەنگی ناڕەزایی بەرز نەکردەوە. بەڵێ بێگومان خامۆش بوونی ڕەخنەی ناحەزانە ڕێکەوتێکی چاکە بەڵام دیاردەکە عەیبدارە. لەو باوەڕەدام ئەگەر زمانی کوردی لە دوارۆژدا بە بەریەوە هەبێ پێی بنووسرێ پێویستە ڕێنووسی ئێستاکەی لە بێژنگ بدرێتەوە چونکە عەیبی زەقی تێدایە کە دەخلی بەسەر نەگونجانی هەندێ لایەنی ڕێنووسەکەوە هەیە لەگەڵ داخوازیی لایەنی ڕێزمان.

لە لێکدانەوەی دەوڵەمەندبوونی دیوانی نالی لە دیاردەی گیا و گوڵ و وێنەی دەشت و دەر لە چاو دیوانی حاجی قادردا بۆ ئەوە چووم کە نالی ساوایی و منداڵیی خۆی هەتا تەمەنێکی کە خوێندن بۆ

شاری بردبێت هەر لە لادێی بەسەر بردووە بۆیەیە ئەو هەموو دیمەنەی سروشت بە شیعر دەداتەوە. حاجی قادریش بە منداڵی چووە بۆ شار، هەر بایی شاعیرێکی شارنشین لە گوڵ و گیا و دەشت و دەر دەدوێت. ئینجا لێرەدا لاباسێک خۆی سەپاند بۆ ڕەواندنەوەی گومانێک کە بیەوێ بڵێ شاعیر کوێلە وەیا قوڕەچەورەیە بە دەست دەوروبەرەوە. ویستم لەو لاباسەدا ڕوونی بکەمەوە کە تاکە عامیلی ئیجابی لە هەموو جیهاندا هەر مرۆڤە، ئەوەندە هەیە مرۆڤ لە بۆشاییدا ناخولێتەوە ئیتر دەوروبەر چی بێت مرۆڤ کاری تێدەکات، ئەگینا گوڵ و گیا لەو دەمەدا کە وڵاغ لەسەری دەگەوزێت چەند بێدەسەڵاتە، کە شاعیریش لە هەڵبەستدا ناوی دەبات هەمان بێدەسەڵاتە... ئەم لاباسە حەفتا لاپەڕەیەکی خایاند، دواتر بوو بە بەرگی یەکەمی (مرۆڤ و دەوروبەر) کە پتر لە ١٧٠ لاپەڕەی گرتەوە. بەشی دووەمی کە هەمووی لە سەرچاوەی یەک کۆنە ڕستەی عەرەبیم (وليس قصارى العقل ان يمتنع عن تفسير الاشياء التي لا يفهمها ولكن يفسرها تفسيرات خاطئة) کەوتەوە لە قەوارەی کتێبێکی ١٩٠ لاپەڕەیی، خەریکی ڕوون کردنەوەی دەوری وێرانکەری لایەنی سەلبی هۆش بوو. بەر لە دوورکەوتنەوەم لە کۆڕ ئامادەم کرد بۆ چاپ بەڵام هەتا ساڵی ١٩٨٠ نەلوا چاپ بکرێت...

ڕۆژنامەی (التآخي) بە نامەی پشتگیری کردن لە دیمۆکراسی بۆ هەموو عێراق هەڵمەتێکی برد بۆ کۆکردنەوە و بڵاوکردنەوەی بیروباوەڕی خاوەن بیروڕایان لەو بارەوە. وەک چاوەڕوان دەکرا ئەو ڕایانە دەنووسران کە لەگەڵ ئەو مەبەستە بڕوات. یەک دوو نوێنەریان هاتنە لام لە کۆڕ بۆ هەمان مەبەست، لێم پرسین، ئێوە ئامادەن چی بێ نووسینەکان ڕۆژنامە بڵاوی بکاتەوە؟ گوتیان بەتەمای چ بنووسیت؟ گوتم ئێوە دەتانەوێ شین و شەپۆڕی دیمۆکراسیی بەغدا و بەسرە و مووسڵ بەرپا بکەم، هەرچی منیشم پێشتر بۆ سلێمانی و هەولێر و قەڵادزە بە پەرۆشم، هەرچی بەغدا و بەسرەیە خاوەنی خۆی هەیە. ئایا ڕێ دەدەن ئێوە، داوا بکەم لێم بگەڕێن حیزبێک لە کوردستان قوت بکەمەوە؟ ڕازین ڕەخنەتان لێ بگرم؟ دەسەلمێنن لە هەڵەی چەکداران بدوێم... گوتیان نەخێر! گوتم منیش چ نانووسم! ئەگەر ڕێ بەو ڕەخنانە بدەن و بڵاویان بکەنەوە مەرج بێ چی بیزانم لە بارەی بەغدا و بەسرەیشەوە بینووسم، حیکایەتەکە لەگەڵ مندا بە مەندە کۆتایی هات.

لەو دەمانەدا بوو یەکیەتیی سۆڤیەت پێنج زەمالەی بە کۆڕ بەخشی، توانیمان چوار کەس بنێرین بۆ وەرگرتنی شەهادەی کاندیدات (دکتۆرا). زۆر مەتلەب بوو یەکێکیان لە مێژووی (خووری)یەکان بکۆڵێتەوە کە من لەگەڵ کورد چ فەرقیان ناکەم چونکە هەر نەبێ خڵتەی ئەوان لە کورددا ماوەتەوە، خۆ نەبوون بە هەڵم و بە ئاسماندا بڵاوببنەوە. بە داخەوە ئەو کەسەی بە تایبەتی تکام لێ کرد شەهادەیەکی هێنایەوە هەر دڵێی پسپۆڕان بۆیان هەڵبژاردووە کە هیچ پێوەندی بە مێژووی کوردەوە نەبێت. خەفەتی سەرەدەری نەکردن لە چارەنووسی خووری و پێوەندییان بە کوردەوە هەتا ئێستا لەگەڵمدا دەژیت...

ئاڵقەی هەژدەیەم

هاوینی ساڵی ١٩٧٣ کۆڕێکی سەقافی لە لایەن وەزیری کاروباری «اعمار الشمال» ـەوە لە شەقلاوە گیرا بە مەبەستی وتوویژ و بیرورا دەربرین لە بارەی ئەلفبا و ڕێنووس و سەروبەری سەقافەتی سەر بە قوتابخانەکانەوە. لێم نەگەڕا هەتا ناچار بووم بچم بۆ کۆبوونەوەکە. من نووسینێکی خۆم خوێندەوە کە ئێستا لەبیرم نەماوە بە چ شێوە بۆ چارەسەرکردنی، وا بزانم بۆ ئەلفبا و ڕێنووس چووبووم، ئێوارەکانیش لە شکڵی موحازەرە گفتوگۆیەک لەو بابەتانە کران کە من تێیدا ئاخێوەر بووم، کەسانی دیکەش کە هەریەکە بابەتێکی ئامادە کردبوو سەرگەرمی ئەو کۆڕە بوون. لە ئاکامدا پاداشیان بەخشییەوە. بریتی بوو لە سەعات بۆ هەموو ئاخێوەرەکان، بەڵام بێلزووم سێ بابەتیان هەڵبژارد بە نامەی «بحث متفوق» سەرو سەعاتی گرانبەهاتریان پێ ڕەوا دیتن.

نووسینەکەی من ئەگەر لەو پلەیەشدا نەبایە بە «مجامله» هەر بە «سەرکەوتوو» دادەندرا، وەک لەبیرمە نووسینی مامۆستا نوری علی امین و یەکێکی دیکەش، کە زۆر بەداخەوە لەبیرم نەماوە هی کێ بوو، سەعاتی «سەرکەوتوو» یان وەرگرت. د. عەبدوڕڕەحمانی حاجی مارف پاداشەکەی خۆی ڕەفز کرد کە بە لایەوە نووسینەکەی کەمتر نەبوو لە پایەی «سەعاتی سەرکەوتوو». تا ڕادەیەکیش جۆرە ڕەخنە و ناڕەزاییش بوو لەو مامەڵەتە جوداییە. زۆریش لەسەر حەق بوو. وا بزانم چ مەبەستی موجامەلەش نەبوو کە نووسینەکەی منی هەڵاورد لە ڕەخنە.

ئەمە دەڵێم چونکە ئەگەر مەسەلەکە خۆشمی تێدەربەستە نەبامایە هەر دەمگوت بە داخەوە سەعاتەکەم بوو بە دیاری بۆ یەکێکی کە ئەوسا دۆست بوو، دواتر دۆ و دۆشاوی تێکەڵ کرد... ئەو چەند ڕۆژانەمان لە شەقلاوە و لە پیرمەم بە خۆشی ڕابوارد. شەوێک لە پیرمەم بووم بەڵام بە ڕۆژ وەها دەبوو نیوەڕۆژەم لێ دەخوارد. دوای بەسەرچوونی هاتوباتی کۆڕەکە هەڵکشیم بۆ لای گەڵاڵە و چۆمان. لە ماڵی سورەیای خوشکم دابەزیم، دوایین جار لە زستانی ١٩٧١ سەرم لەم ناوچەیە دابوو.

ئەوسا لە ماڵی زەیدی ئەحمەد ئەفەندی مێوان بووم. ئەحمەداغای حەمەد ئەمیناغاشم ڕەفیق بوو. حەفتەیەکی زۆر خۆشمان لێ ڕابوارد. زەید خانوویێکی بە کارەبای لێ دروست کردبوو، کەرەستەی حەسانەوەی تێدا بوو وەک خانووی شار... بەزۆری لەگەڵ ئەو کەسانەمان ڕادەبوارد کە لە میزاجدا دەگونجاین. چەند ئەندامێکی کۆنە مەکتەبی سیاسی لە پاش بەیانی ئازارەوە لەو ناوچەیە گیرسابوونەوە لە هەموو دەرفەتێکدا بۆ لای یەکدی دەکشاین. کە ساڵی ١٩٧٣ لە هاویندا چووم زەید کەوتبووە بارێک هەر دەیەویست دەرفەتێک بدۆزێتەوە بۆ دەرچوون. ناحەزەکانی تەپکەیەکی قووڵیان بۆ نابۆوە هەتا لێی دەرهات و بۆی دەرچوو تێیدا سەغڵەت بوو. لەو هاوینەدا هەرچەند لە ماڵی خوشکم دابەزیبووم هەمیسان هەموو ڕۆژێک دیدەنیم دەکرد. ئەو بەینەی لەوێ بووم دایک و منداڵەکانیشم لەگەڵم بوون. بە عادەتی خۆم هەرچی لێ قەوماو و سەغڵەت بوو بۆ لای دەچووم. کاکە حسێنی خانەقا و شێخ حسێنی حاجی سەید گوڵ و هەندێک لە ئاغاکانی پشدەر، لە ناویاندا باپیری بابەکری سەلیماغا و عەلی عەسکەری و هی دیکەش لەوانەی دەمناسین و دۆستم بوون هەمیشە بە کۆمەڵ لای یەکێکیان نیوەڕۆژەمان دەخوارد... کە

چوومە لای باپیراغای بابەکراغا، لە گەلاڵە، منداڵێکی تەمەن چوار پێنج ساڵەی وەهای بەخێر هێنام سەد ماشەڵڵای لێ بکەیت. زۆر کەوتە بەر دڵم، بە باپیراغام گوت بەرخوردار بێت کوڕەکەت زۆر ژیرە. گوتی، لە تەربیەی کۆنی ئەوەندەی بە بیر ماوە. قسەکە زۆر کاری تێکردم.

عەلی عەسکەری ماڵەکەی بەسەر ئەو باسکەوە بوو کە بەسەر ڕێگەی ئۆتۆمۆبیلیدا دەنۆڕێ. بە عادەتی خۆی هەر تریقەی پێکەنینی دەهات تا ئەوەی گوتم، کە ویستت بچیت بۆ لای پێویست نییە پرس بکەیت، لە دوورەوە پێکەنینەکەی ڕێنوێنیت بۆ ماڵەکەی خۆی دەکات... خۆشبەختانە لەو گەشتەدا دیدەنی مەلا وەیسیم کرد لە مزگەوتی گەلاڵە. پێشتر بە ناو دەمناسی. مەلا وەیسی لە نەوەکانی مەلای ئیبنوئادەم بوو، مرۆیەکی ڕاست و بێفێڵ و مەلایەکی خواناس بوو، تەنانەت شکڵیشی ڕەسەنایەتیی پێش سەردەمەکانی تێکەڵ بوون لەگەڵ لووزەوی شارستانەتی نوێی پێوە دیار بوو. لە حەد بەدەر پێمەوە گەشایەوە، هێندەشی ڕێز لێ نام شەرمەزاری کردم. منیش پڕ بە دڵ و بە هەموو دەروونەوە خۆشمویست. چەند سەعاتی گەش و خۆش و وێنە (تراخی)مان ڕابوارد لە نێوان دەوربەرێکی مسڵمانانەی پڕ لە مەلا و فەقێ و گفتوگۆی کوردانە. هەلم ساز دا جارێکی دیکەش چوومە سەردانی بەر لەوەی بە ناچاری وڵاتەکە بەرەو گەرمای بەغدا و سەرقاڵیی کوڕ بەجێ بهێڵم. بە داخەوە مەلا وەیسی چەند ساڵێکی دیکە خەبەری مەرگی هات لە بارێکدا کە نەمدەتوانی بە نامەش پرسە لە خزمانی بکەم. هەزار ڕەحمەت لە گۆڕی.

لە پایزی ١٩٧٣ موناسەبەی هەڵگرتنی پەردە لەسەر پەیکەری حاجی قادر داخوازی کرد بچم بۆ کۆیێ و گوتارێکی عەرەبیش بخوێنمەوە لە بارەی حاجییەوە بۆ بەر گوێی ئەو مێوانانە و ئەو کەسانەی لە مەئموورەکانی کۆیێ کە کوردی نازانن. هەرچەند مەودا زۆر بوو لەو ڕۆژەوە کە بڕیار درا ئاهەنگەکە بەرپا بکرێت تا ئەو ڕۆژەی لە ١٩٧٣/١١/٢٩ ئیحسان شێرزاد لە ئاهەنگەکەدا پەردەکەی هەڵگرت، من بۆم ڕێک نەکەوت ئەوەندە کاتە بەسەر یەکەوە بۆ نووسینی گوتارەکە تەرخان بکەم. شتێکی سەرەتاییی کەمم بۆ نووسرابوو و هیچی دیکە. شەوی بەراییی ئاهەنگەکە، بە ناچاری، هەتا لە گوتارەکە نەبوومەوە نەسرەوتم. ئەم ڕێکەوتە بوو بە دووەم جار لە پاش ڕێکەوتی ئەو گوتارەی (تحية الشهداء) کە لە ئاهەنگی نەورۆزی ساڵی ١٩٤٩ خوێندمەوە. ئەویش شەوی پێش ئاهەنگەکە هەتا لای فەجر بە خۆیەوە خەریک کردم...

تەجرەبەم لەو بارانەدا، ئەگەر لەمپەرم نەیەتە پێش، ئەوە بووە کە مەترسیی شەرمەزار بوون هێزێکی زیاد لە ئاسایی داوە بەوەندە بەهرەی (نووسەری) کە لە مندا هەبوو، نەک چەواشەی کردووم... لە دەمی ئەو ئاهەنگەدا سەد دانەیەک بە تازەیی لە بەرگی یەکەمی (حاجی قادری کۆیی) بڵاو کرایەوە. دوو ساڵ پێشتر هەر لە کۆیێ یادی حاجی قادر ئاهەنگی بۆ کرا و گەلێک نووسەر و تێکۆشەر تێیدا بەشدار بوون، من نەمتوانی سەفەری بۆ بکەم، گوتارێکی عەرەبیم بۆ ئاهەنگەکە نارد، یەکێک لەجیاتی من خوێندبوویەوە. هەر دوو گوتار، هی ساڵی ١٩٧١ و هی ١٩٧٣ لە لاپەڕە ١٢ هەتا ١٧، لە «اعادة التوازن الى ميزان مختل» دا بە چاپ گەیشتبوون. پێداویستی ناچاری وەهای کرد گوتارەکان لەو کتێبەدا بنووسمەوە، هۆیەکەش ئەوە بوو خێرەومەندێک بوختانێکی گەورەی هەڵبەستبوو بەوەدا کە گۆیا من لە نووسینمدا حاجی قادرم بە خزمەتکاری دەرەبەگ لە قەڵەم داوە، ئەم دوو گوتارە کە بە عەرەبی و پێش

ئەو بوختانەش نووسرابوون شایەدیی بۆ دەدام لای عەرەب و غەیری عەرەب کە فیشالّی وەکوو ئەو بوختانە چەند نزمە لە چاو ئەو تۆقەلاّنەی کە پایەی حاجی قادرم لە نووسینمدا گەیاندۆتێ.

نازانم زڕە درۆی ئەوتۆیی چ تامێکی خۆش لە مەلاّشووی درۆزن دەگێڕێ! چۆناوچۆنیش بێشەرمی و حەیا تکان دەگاتە ئەو پایەیەی درۆی عەلەنیی تێدا بکرێ. کە مرۆ ڕاستی و ئینسافی پێشێل کرد بۆچی درۆزنییەکەی بە پارە نافرۆشێ؟ چ سوود هەیە لە درۆیەک بە دوو دێڕ نووسین هەڵبوەشێتەوە، سەلکە توورێکیشی نەخستبێتە گیرفانی درۆزنەکەوە؟ من مەبەستم لەو پرسیارانە تاکە کەس نییە چونکە درۆی عەلەنی هەر لە دژی مندا نەکراوە، هەر لە نووسینیشدا هەڵنەبەستراوە، بە پانایی و درێژایی دنیادا، بەتایبەتی دنیای خەبات و تێکۆشان کە لە خۆبایی بوون و ناز بە خەباتەوە کردن پتر ڕێخۆشکەرەوەی بێباکییە، پەیتا پەیتا لە نووسین و ڕادیۆ و تەلەفیزیۆن (واتە هەرچی دەخوێندرێتەوە و دەبیسترێت و دەدیترێت)، درۆی بێپەردە هەڵڕشتن بۆتە هونەری حەفتەم یان هەشتەم یان خاتری تۆ بێ هونەری بیستەم و سییەم.

عەجایب و سەد عەجایب، تێکۆشەر بە برسییەتی و لە مەترسیی مردندا بەسەر دەبات و چاو ناترووکێنێ، کەچی لە ئاست ڕاستیدا وەک مەلی بەر بارانی لێ دێت، زات ناکات بە زاری خۆیدا تێپەڕێنێت مادەم لەگەڵ دەقی ئینجیلە سیاسییەکەی ڕێک نەیەت. نازانم، خەڵق باوەڕی درۆزنی بۆچییە کە حەسانەوەیشی تێدا نەبێت... ئەگەر وەکوو ئایینە ئاسمانییەکان پاداشێکی پاش مردنی لەگەڵدا بایە بەجێ بوو.

لە دیمەنەکانی ئەو ئاهەنگە یەکێکیان وەها چەسپاوە لە مێشکمدا سڕینەوەی بۆ نییە، ئەویش یادی چیهرەی (هێمن) چ لە دەمی خوێندنەوەی هەڵبەستەکەی چ لەو دەمانەدا کە بەیەکەوە لە ماڵی کاک مەجیدی ئامۆزام و شوێنی دیکەشدا لەگەڵ برادەرانی ئەو دەمە، کوردی ئێران و عێراقیش، سەرگەرمی نوکتە و قسەی خۆش و هەوای جەمی گەرم و چەوری کوردانەی نیوەڕۆژە دەبووین. من هەرگیز لە هێمن تێر نەبووم. چەندێکی لە کۆڕیش بووم بە زۆری، دوو بە دوو وەیا لەگەڵ هەڤالان، دیوانی وتووێژمان گەرم دەکرد. هێمن هەڵبژێردرا بە ئەندامی یاریدەر و بەردەوام ئەندامی لیژنەی ئەدەب بوو. پەنابەرانی برا کوردەکانی ئێران بۆ عێراق، جگە لە مامۆستا هێمن کە کوڕ وەک ماڵی خۆی بۆی کرابۆوە، تێکڕایان بە خاوەن ماڵ حیساب دەکران. مامۆستایان عەبدوڵلای حەسەن زادە، حەسەنی قزڵجی (بە داخەوە کەم مایەوە لامان) و هی دیکەش کە لیستەی ناوەکانیانم نەگرتۆتەوە، هەموویان لە پلەی برادەری بەرەو خزمایەتییان تێپەڕاندبوو، هەر نەبێ جۆری بەیەکتر گەییشتنمان و یەکتر دواندنمان و بێتەکلیفی و سادەیی ڕەفتارمان لەگەڵ یەکتر ئەو هەستەی بە من دەگەیاند کە ئاشنایەتیی نێوان خزمان بە مرۆی دەبەخشێت، هەرگیز بە دڵمدا نەهاتووە کە پەیوەندیی ڕەسمیم بە کۆڕەوە مافی خاوەنایەتیی ژوورەکەی دیوانی سەرۆکایەتی (کە هەمیشە تێیدا یەکدی گیر دەبووین) پتر بۆ من دێتەوە لەوەی بۆ ئەوان بچێتەوە.

ئەم زێدە خۆیاتی نێوانمان و هاتوچۆی ڕۆژانەیان بۆ کۆڕ و بایەخدان بە نووسینیان و بڵاوکردنەوەی بەرهەمیان و گەلێک لایەنی دیکەی ڕاگرتنی ڕێز و پایەیان هەلی ڕێک خست بۆ چەند سوارچاکێکی سەقافەتی کوردی کە ئیخبارییە بگەیەنن بە دایەرەی ئەمن دژی من، گۆیا کۆڕم کردووە بە لکێکی

(ساڤاک!)ی ئێران... بە پێی ئیخبارییەکە هەموو ئەو برا کوردەی پەنابەر بۆ عێراق جاسووسی مزەخۆری ساڤاکن... ڕاستییەکەی حیکایەتی لەوە بە تامتریشم لایە بەڵام چ سوود لە کوتانەوەیان وەرناگیرێ، ڕێگەش بە خۆم نادەم تاکە هەنگاوێک لەو ڕێگەیە ببڕم کە ئەوان بێ پەروا پیاسەیان تێدا دەکرد. گوتراوە، حەیا قەترەیێکە... لە سەرچاوەی بێگومانەوە ناوی زوربەی ئەو سوارچاکانەم زانی کە هێندێکیان بە زمان و هێندێکیان بە زمان و بە ڕاپۆرتیش خەریکی کۆڕ و خەریکی منیش بە تایبەتی، بوون... دوو جاران ئیخبارییەی ڕۆشنبیرە گەورەکان کە بۆ تۆقەڵەکەی دەسەڵاتی دەوڵەت لە دژی من بەڕێ کرابوو سەرەژێر بۆوە بۆ لای کاربەدەستی بەرەخوار کە پشکنینەوەی تێدا بکەن. ماڵیان ئاوابێ ئەوان کاربەدەستە بچووکانە زۆر بە شەرمەوە دەهاتنە لام و بە ڕواڵەت چەند قسەیەکی عادەتییان دەکرد بە نامەی پرسینەوەی شێوەی ڕەسمی کە بایی وەڵام دانەوەی سەر کاغەز بکات... چ لەو بچووکانەوە بێت و چ لە کاربەدەستی هەرە هەورازی پشکنینەوە بێت هەموو شتێکم بۆ ڕوون دەکرایەوە...

سەیر لەوەدا بوو، ئەو ئیخبارییەنووسانە حورمەتی پووشکەیەکیان لای ئەو کاربەدەستانە نەبوو. بە چاوی هەرەنزم سەیریان دەکرا. لەمەوە تابلێی بە خۆمدا دەشکامەوە کە دەمدیت بەشێکی بەپۆزی سەقافەتی! کوردی! تا ئەو ڕادەیە لە بەرچاوی غەیری کورد سووک و بێنرخ بێت، ئەشەدوبیللا نەمبیستووە یەکێکی عەرەب وەیا تورک خەبەری لە کۆڕ و لە من دابێت. هەروەها نەشمبیستووە لە ڕۆشنبیری ناودار بەولاوە چ کوردێک هێندە نزم بووبێتەوە.

ئەم تێبینییانەی بە دوا کاتەوە دەرمانی چ دەردێک ناکەن، ئێستاکە و دواڕۆژیش سوارچاک هەن و دەبن لەو مەیدانە بێگەنەدا تەراتێنێ بکەن. دوور نەڕۆین پارەکە کتێبولکەی (لسان الکرد) دەرچوو، جارێ بڵاو نەبووبۆوە سوارچاکان خەبەریان لێ دا و بۆ چەند ڕۆژێک وەستێنرا. مەبەستم لە دەربڕینی ئەم ڕاستییانە تەنها کردنەوەی چاوی خوێنەری دڵ سافە بۆ سەر چاوەنداز بەڵکوو شارەزایانەتر لە دنیا ڕامێنێت...

لە برا کوردەکانی کوردستانی ئێران د. قاسملوو هەڵبژێردرا بە (ئەندامی کارا – عضو عامل)، بە پێی مادە (٩)ی یاسای ئەوسای کۆڕ وا بزانم د. قەناتی کوردۆ زووتر هەڵبژێردرا بوو، مامۆستا وەهبیش ئەندامی شەرەف بوو. د. قاسملوو چەندێکی لێرە بایە لە کۆبوونەوەکانی ئەنجومەنی کۆڕ بەشداریی دەکرد. مامۆستا زەبیحیش، کە دەمێک بوو لە پەنابەری دەرچووبوو دۆستێکی ڕێز لێگیراو و لە دڵسۆزانی کۆڕ بوو. کۆڕ کەوتە سەر لە چاپدانی فەرهەنگەکەی، دوو بەشیشی لێ چاپ کرا، وشکایی هات بە کوژانەوەی چرای ژیانی خۆی، زۆر بە داخەوە.

مەراقێکی خۆم و فەرمانێکی سەرشانم، بە سیفەتی دەمڕاستیم لە لیژنەی ئەدەب، لێی خۆش هێنام کە بایەخی پڕ بە پێست بە بابەتی فۆلکلۆری بدەم. تەکلیفمان لە برادەرانی هەر ناوچەیە کرد کە چی چنگیان دەکەوێ لە بەیت و مەتەڵ و سەرگورشتە و قسەی نەستەق و ئەو تەرزە مادانە هەیە بۆمان تۆمار بکەن و پێمانی بگەیەنن. ماڵیان ئاوابێ، بێدرێغ بە دەنگمانەوە هاتن. لەمانە مامۆستا ڕەئووف ئالانی بە شارەزاییی تەواوەوە یارمەتیی داین و گەلێک پەند و مەتەڵی بە شەرحەوە بۆ هەناردین. هەر لەو دەمەدا بناغەی برادەریمان بە مەحکەمی چەسپا. سادق بەهائەددین، ڕەحمەتی لێ بێ، لە بابەتی سەر بە زاری

کرمانجیی سەروو بە هانامان هات... گەلێک لاوک و حیکایەتی بە ئاوازمان بۆ تۆمار کرا، برادەرێکی کوردی کوردستانی ئێران لە دەستەی مامۆستا هێمن نووسینییەوە بە جۆرێک بشێ بخرێتە ژێر چاپ. دوای بڕانی پێوەندیم بە کۆڕەوە ئاگام لێیان بڕا، نازانم بە چی گەییشتن.

ساڵ بەسەر دەچوون و کۆڕ تەکانی دەدا و چوار ساڵەی نێوان بەیانی ئازار و بەدی هێنانی ئۆتۆنۆمیش دادەماڵا و باری ئاسایشی گشتی لەنگ دەبوو تا ئەوەی داوە مووی موعاویە پسا و هەرا دەستی پێ کردەوە. لەو دەمانەدا بوو عەسری ڕۆژێک لەو ڕۆژانەی کۆبوونەوەی دوو لیژنە و بەدوا ئەوانیشدا هی ئەنجومەنی کۆڕم هەبوو، ئاشنایەکی بەعسی، (عبدالرزاق الحدیثي) و کارگێڕی گشتی لە مەکتەبی جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش هاتنە لام بۆ بیستنی بیروڕام لە بارەی هەلکەوتی ئەو دەمە و ئۆتۆنۆمییەکی کە حکومەت دەیەوێ وەفا بە وەعدی تێدا بکات. مۆڵەتم لەو دوو مێوانە خواست کە لەو ڕۆژەدا دەرفەتی هیچم نییە بایی خۆ ڕوون کردنەوە بکات. ڕێک کەوتین لەسەر هێندی کە دوای سی ڕۆژی دیکە، ئێوارێ، لە نادی محامیان کۆببینەوە...

لەو ماوەیەدا بیروڕای خۆمم خستە سەر کاغەز، لە ڕۆژی میعاددا سێ لایی کۆبووینەوە و نووسراوەکەم دانێ کە باشتر لە قسەی زمان سەرنجی لێ دەگیرێ. وا پەسەند دەکەم لەم گەشتەدا خوێنەری کورد بیروڕای ئەو ڕۆژەم بزانێت. نووسینەکە، هەڵبەت بە عەرەبی بوو لێرەدا بە دەقی خۆی دەینووسمەوە:

... ... فلربما اودت به زلة لسان ما كانت لتستتبع غير البسمات في اوضاع عادية... مع تقدير هذا الظرف الصعب و التسليم باحكامه فاني اجد في موقفي الشخصي من طول عهدي بالحياد و استقلال الرأي و التجرد من الغرض ما يعين على ملافاة قسط كبير من تلك الصعوبة وتيسير مناخ غير ملجيء الى النفاق.

اسوق هذه المقدمة تعليلا وتبريرا لما قد يكون في كلامي من تعبير يوحي بالتبطين او يستشف منه الحذر رغم استفراغي الجهد في تحري الوضوح الممكن، فأني اكره ان اكون غير مفهوم او يساء فهمي على غير داع.

احاول ان اتكلم منطلقا من روح الحيدة والتجرد، مع علمي بعسر هذه المحاولة فان وقوف الشخص من نفسه واهله وعشيرته وبني قومه مثل موقفه من الغريب والبعيد في امور تتعلق بالمصلحة العامة والمصير، يكاد يكون من قبيل «تكليف شيء ضد طباعه». ومهما حاولت ان انسى ان في بقعة من ثرى كردستان رفاة ابي وجدي وجد ابي فلن اعود من ذلك بطائل، وايا يكن مقدار الحق والباطل في موقف يستنزف دم الصديق والقريب فسيبقى هذا البيت من الشعر هو شاهد القبر في المنزف:

دم الود والقربى وان كان ظالما

عزيز علينا ان نراه يسيل

اذا سكتت مثل هذه الاصوات و توارت هذه الرؤى في اعماق الضمير وامكن انطاق العقل وحده ليعمل كما يعمل العقل الالكتروني بعيدا من العاطفة والتحيز والحذر ساغ لي ان اقول اني ارى «القضية الكردية» ضمن الواقع العام للعراق في ضوء الاعتبارات الثلاث الاتية:

اولا- اقرار مبدأ «الحكم الذاتي» للشعب الكردي، في حد ذاته، قفزة واسعة جدا في مسار هذا الشعب